

[ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ]

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

[ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ]

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

[ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ]

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ,
ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ»

«Τόποι στη λήθη»:

Προσεισμικοί Οικισμοί στην
Κεφαλλονιά, Προτάσεις
Διαχείρισης και Αγροτουρισμού

Λαζάρου Στέλλα, Αρχιτέκτονας Μηχανικός
Ανακαίνισης και Αποκατάστασης Κτηρίων

Αθήνα, 2022

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Σταύρος Μαμαλούκος, Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Πατρών
Πέτρος Κουφόπουλος, Καθηγητής, Αναπληρωτής Πρόεδρος Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Πατρών
Τάκης Μαστραντώνης, Διδάκτορας του Τμήματος Πολιτισμικής Τεχνολογίας και Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου
Αιγαίου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΟΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

A. Εισαγωγή

B. Η ευρύτερη περιοχή της Σάμης και οι προσεισμικοί οικισμοί

B.1.Γεωγραφικά	8
B.1.1. Τοπογραφικά	
B.1.2.Το κλίμα της Κεφαλονιάς	
B.1.3. Φυσικός χώρος	
 B.2.Ιστορικά	15
B.2.1.Κεφαλονιά	
B.2.2.Η Σάμη	
B.2.3.Οικιστική Οργάνωση	
B.2.4. Παραδοσιακή και «Ανώνυμη» Αρχιτεκτονική των προσεισμικών οικισμών	
B.2.5. Οι Προσεισμικοί Οικισμοί της έρευνας	
 B.3.Δημογραφικά	20
B.4.Τομείς απασχόλησης - Τουρισμός	22
B.4.1. Υποδομές φιλοξενίας και εστίασης	
B.4.2. Επισκεψιμότητα	24
 B.5.Υποδομές	25
B.5.1. Κοινωνικές υποδομές	25
B.5.2. Οδικό δίκτυο -πρόσβαση	
 B.6.Πολιτιστική κληρονομιά	27
B.6.1. Κηρυγμένοι ιστορικοί χώροι	
B.6.2. Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική της Κεφαλονιάς	
B.6.3. Διατηρητέες Μεταβυζαντινές Εκκλησίες των οικισμών	
B.6.4. Μουσεία στην ευρύτερη περιοχή	
B.6.5. Περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος	
 B.7.Πολεοδομικά	31
B.7.1.Γενικές πληροφορίες για την περιοχή	
B.7.2.Χρήσεις γης	

- B.7.3.Γενικοί όροι δόμησης
- B.7.4.Ειδικοί όροι δόμησης
- B.7.5.Ζώνες προστασίας – Ιδιοκτησιακό καθεστώς
- B.7.6.Οικιστική Συγκρότηση

Γ. Πολεοδομία και Αρχιτεκτονική των Οικισμών

- Γ.1.Πολεοδομική Εξέλιξη
- Γ.2.Ανάλυση Προσεισμικών Οικισμών 37
- Γ.3.Αρχιτεκτονικές Τυπολογίες 38
 - Γ.3.1. Δομική Ανάλυση
 - Γ.3.2. Κτηριακό Δυναμικό

Δ. Προτάσεις

- Δ.1.Στόχοι και Αρχές Επέμβασης 54
- Δ.2.Θεσμοθέτηση Ζωνών Προστασίας..... 54
- Δ.3.Υπαίθριο Μουσείο – Πάρκο Αναψυχής
- Δ.4.Προτεινόμενες Επεμβάσεις Συντήρησης / Ανάπλασης / Ανάδειξης
 - Δ.4.1.Γενική Παθολογία
 - Δ.4.2.Επεμβάσεις στα κτήρια
 - Δ.4.3.Πολιτιστικές Διαδρομές
 - Δ.4.4.Χώροι Κοινού
 - Δ.4.5.Πινακίδες – Σημάνσεις
 - Δ.4.6.Εγκαταστάσεις θέασης – παρατήρησης
 - Δ.4.7.Ελεύθεροι Χώροι
- Δ.5.Οικονομική Διαχείριση
 - Δ.5.1.Χρηματοδότηση Έργου
- Δ.6.Αποτελέσματα στην Επισκεψιμότητα και την Οικονομία της περιοχής
 - Δ.6.1. Ανάλυση Ισχυρών – Ασθενών Σημείων (SWOT ANALYSIS)
 - Δ.6.2.Πίνακας ανάλυσης κινδύνων
 - Δ.6.3.Πίνακας αντιμετώπισης κινδύνων

Ε. Επίλογος

ΣΤ. Βιβλιογραφία

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «Τόποι στη λήθη : Προσεισμικοί Οικισμοί στην Κεφαλονιά. Προτάσεις διαχείρισης και αγροτουρισμού», εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών ,Διαχείριση μνημείων : Αρχαιολογία , Πόλη και Αρχιτεκτονική.

Σκοπός της εργασίας είναι η αξιοποίηση, ανάδειξη και διαχείριση παραδοσιακών οικισμών που υπάρχουν διάσπαρτοι και ανεκμετάλλευτοι. Οι περισσότεροι από αυτούς βρίσκονται σε δυσχερή θέση λόγω της παραμέλησής τους από το κράτος και την κοινωνία αλλά και λόγω των καιρικών συνθήκων που επικρατούν. Επιπρόσθετα, οι κτηνοτροφικές συνθήκες στο νησί δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες για τα προσεισμικά κατάλοιπα. Ο πλούτος των ιστορικών και κατασκευαστικών στοιχείων που μπορούν να εκμαιευτούν από τους οικισμούς αυτούς δίνει την δυνατότητα σε ερευνητές αλλά και στην ίδια την κοινωνία του νησιού, να κατανοήσει καλύτερα την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των ιονίων νήσων, μεγάλο κομμάτι της οποίας χάθηκε με τους καταστροφικούς σεισμούς του 1953. Μέσα από την εργασία αυτή δίνεται η δυνατότητα αξιοποίησης και εύρεσης τρόπων και μεθόδων διαχείρισης, ώστε να γίνουν παράδειγμα και για άλλους οικισμούς στο νησί και γενικότερα σε περιοχές με ανάλογα κατάλοιπα. Συγκεκριμένα, η πρόταση αφορά τρεις ακατοίκητους πλέον προσεισμικούς οικισμούς στην περιοχή της Σάμης. Οι οικισμοί μετά το 1953 εκκενώθηκαν είτε λόγω των καταστροφών, που υπέστησαν τα σπίτια, είτε λόγω της προσάρτησης και συγχώνευσης αυτών με άλλα μεγαλύτερα χωριά στην περιοχή. Βασικό στοιχείο της επιλογής τους είναι ότι βρίσκονται σε κοντινή απόσταση, διαθέτουν διατηρητέες μεταβυζαντινές εκκλησίες και η κατάσταση των κτηρίων είναι σχετικά καλή με δυνατότητα σύνδεσής τους με το οδικό δίκτυο. Οι προβληματισμοί που δημιουργήθηκαν καθώς η Κεφαλονιά είναι ένα νησί με πολλούς τέτοιους οικισμούς χωρίς κάποια μέθοδο διαχείρισης αξιοποιήσιμη, η διαρκής ανοικοδόμηση του νησιού με σύγχρονες κατασκευές χωρίς την ενσωμάτωση τους στο φυσικό και τοπικό περιβάλλον, με ελάχιστες αναφορές στην παράδοση του τόπου, ήταν βασικοί λόγοι για την παρούσα μελέτη. Κατά συνέπεια, η διαμόρφωση ενός μοντέλου διαχείρισης παλαιών προσεισμικών οικισμών με οφέλη για την κοινωνία αλλά και την ιστορία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που χάνεται, έδωσε το έναυσμα για την περαιτέρω έρευνα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στην πορεία της διπλωματικής εργασίας οφείλονται στον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Σταύρο Μαμαλούκο για την καθοδήγηση του, στον Άγγελο και την Νίκη Μπενετάτου για την πολύτιμη βοήθεια τους στην παροχή βιβλίων και περιοδικών, εν μέσω των δυσκολιών που έπρεπε να αντιμετωπιστούν λόγω της πανδημίας, για την Κεφαλληνιακή Αρχιτεκτονική και την ιστορία των προσεισμηκών οικισμών, εν μέσω των δυσκολιών.

Η διπλωματική εργασία είναι αφιερωμένη στον παππού μου *Γιώργο Παπανικολάτο*
,για τη πίστη και την αγάπη του σε εμένα ...

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σάμη, που αποτελεί την περιοχή μελέτης των οικισμών της παρούσης εργασίας, διαθέτει το μεγαλύτερο λιμάνι στην Κεφαλονιά και συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα τουριστικά κέντρα του νησιού. Στον συγκεκριμένο δήμο έχουν προσαρτηθεί αρκετοί οικισμοί της περιοχής. Τα Πουλάτα, σταθμός μελέτης της εργασίας αυτής μαζί με τα Λειβαθηνάτα και τα Λαταβινάτα εντάσσονται σε αυτόν. Οι δύο τελευταίοι βρίσκονται πολύ κοντά, ανάμεσα στα χωριά Πουλάτα και Βλαχάτα. Οι οικισμοί είναι ορεινοί και συνδέονται με οδικό δίκτυο.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται μια αναδρομή στην ιστορία της Κεφαλονιάς αλλά και στα γενικότερα χαρακτηριστικά της περιοχής. Εν συνεχεία, δίνονται πληροφορίες για την γεωγραφική θέση των οικισμών καθώς και πληροφορίες για την οικονομία αλλά και την κοινωνία που σκιαγραφείται μέσα σε αυτούς.

Στο δεύτερο μέρος αποτυπώνεται το θεσμικό πλαίσιο των παραδοσιακών οικισμών στην Ελλάδα ανά τα χρόνια ως προσπάθεια για την κατανόηση των τρόπων και των μεθόδων που αντιμετωπίστηκαν. Ακόμη, αναλύεται η έννοια του όρου «παραδοσιακός οικισμός» αλλά και η ανώνυμη αρχιτεκτονική των ορεινών οικισμών στον χώρο της Κεφαλονιάς, που είναι και ο βασικός κορμός της εργασίας.

Στο τρίτο μέρος παρουσιάζονται οι τρεις προσεισμητικοί οικισμοί με εκτενέστερα στοιχεία για την δομή, τα μορφολογικά τους στοιχεία και την εξέλιξή τους. Γίνονται γενικές παρατηρήσεις για την παθολογία των κτηρίων, χαρακτηριστικές προτάσεις ανάδειξής τους καθώς και τους τρόπους που η κοινωνία θα πρέπει να τα αντιμετωπίσει. Επιπλέον, γίνεται ένα πλάνο ανάλυσης των κινδύνων και των αξιών των οικισμών που διατρέχουν κίνδυνο αλλά και λύσεις για την προστασία τους.

Η διπλωματική εργασία θα εστιάσει σε ορεινούς προσεισμητικούς οικισμούς πολύ κοντά στην πόλη της Σάμης και πιο συγκεκριμένα θα ασχοληθούμε με τον παλαιό οικισμό στα Πουλάτα, ο οποίος βρίσκεται λίγο πιο πάνω από το σημερινό χωριό, τα εγκαταλελειμμένα Λειβαθηνάτα και τα Λαταβινάτα. Τα δύο αυτά χωριά βρίσκονται πολύ κοντά και ανάμεσα από το χωριό Πουλάτα και τα παλιά Βλαχάτα, ακόμη ένα προσεισμητικό χωριό με αξιόλογα εγκαταλελειμμένα κτήρια. Η αυξημένη τουριστική περίοδος στην περιοχή ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα και στην αγροτουριστική ανάπτυξη των ορεινών οικισμών, θέτοντας το

ζήτημα της διαχείρισης του πλούτου των αρχιτεκτονικών στοιχείων, των παραδοσιακών τρόπων κατασκευής αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος.

Στο τελευταίο μέρος, αναπτύσσονται οι στόχοι της πρότασης της διπλωματικής εργασίας, με τρόπους και τις μεθόδους αξιοποίησης των οικισμών με γνώμονα την ανάπτυξη και τις οικονομικές και τουριστικές ανάγκες της περιοχής. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των οικισμών με την λήψη κύριων μέτρων για την εξυγίανση τους αλλά και την ανάδειξη τους. Τέλος, παρατίθενται κάποιες κύριες διαπιστώσεις και συμπεράσματα σχετικά με το όλο εγχείρημα.

Β. Η ΣΑΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΕΙΣΜΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Β.1 Γεωγραφικός χώρος

Β.1.1. Τοπογραφία

Εικόνα 1. Χάρτης Κεφαλονιάς
Πηγή : PD-WorldWind, με προσωπική επεξεργασία

Η Κεφαλονιά (Κεφαλληνία) είναι το μεγαλύτερο σε έκταση και πιο ορεινό νησί των Επτανήσων, καθώς και το τρίτο σε πληθυσμό μετά την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο. Το κλίμα ¹ της είναι εύκρατο με χαρακτηριστικά υψηλών θερμοκρασιών τους καλοκαιρινούς μήνες και βροχερό τους χειμερινούς που συντελεί σε αυξημένες συνθήκες υγρασίας. Πρόκειται για κατ' εξοχήν ορεινό νησί με τον Αίνο (1628μ.) να

¹ <https://el.wikipedia.org/wiki/Κεφαλονιά>

αποτελεί το ψηλότερο βουνό των Ιονίων Νήσων. Οι ακτές της Κεφαλονιάς σχηματίζουν πολλούς κόλπους και ακρωτήρια με σπουδαιότερους της Σάμης, του Μύρτου, του Λουρδά, του Αθέρα, του Φισκάρδου, του Λιβαδιού και του Αργοστολίου γνωστός ως Κουτάβου.

Η Σάμη , που είναι η περιοχή μελέτης των οικισμών της εργασίας αυτής, βρίσκεται απέναντι από την είσοδο του Πατραϊκού Κόλπου, βόρεια της Ζακύνθου, νότια της Λευκάδας και δυτικά της Ιθάκης , στην ανατολική ακτή του νησιού. Είναι το μεγαλύτερο λιμάνι και τουριστικό κέντρο. Σύμφωνα με την απογραφή² του 2011, η Σάμη έχει 1.025 κατοίκους και ως δήμος είχαν προσαρτηθεί σε αυτήν τα χωριά, Καραβόμυλος (385 κάτ.), τα Γριζάτα (362 κάτ.), τα Κουλουράτα (27 κάτ.), το Διγαλέτο (316 κάτ.), τα Χαλιωτάτα (86 κάτ.) και τα Πουλάτα (142 κάτ.). Μετά και τις τελευταίες ρυθμίσεις των διοικητικών διαμερισμάτων³ της Κεφαλληνίας (2019) προσαρτήθηκαν στον δήμο της Σάμης ακόμα δύο παλαιότεροι δήμοι , αυτοί των Πυλαρέων και Ερισού.

Εικόνα 2. Συγχώνευση δημοτικών διαμερισμάτων σύμφωνα με την ισχύουσα υπουργική ρύθμιση. Στον Δήμο Σάμης προστέθηκαν οι Δήμοι Πυλαρέων και Ερισού.

Πηγή: <https://kefalonias.gov.gr>

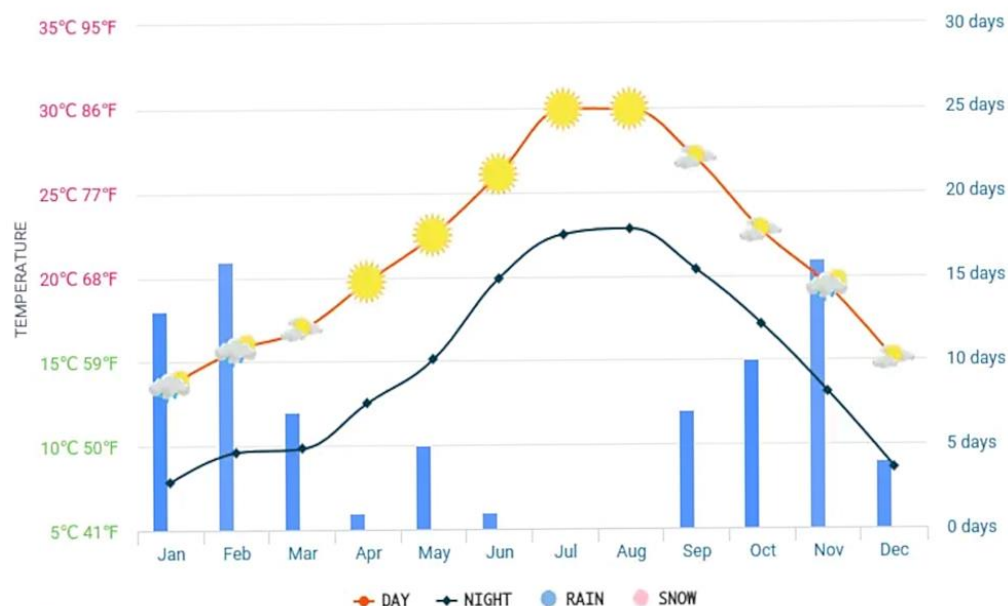
² Ελληνική Στατική Αρχή , «Γενικές Απογραφές Κτηρίων και Πληθυσμού – Κατοικιών 2011», 2011

³ Με τον Νόμο 4600/2019 και σύμφωνα με το πρόγραμμα “Κλεισθένης Ι” ο Δήμος Κεφαλληνίας διαιρέθηκε σε τρεις νέους Δήμους.(Αργοστολίου, Ληξουρίου και Σάμης).

B.1.2. Κλίμα

Η Κεφαλονιά και γενικότερα τα Ιόνια νησιά υπάγονται σε δύο διαφορετικές μεταβατικές κλιματικές ζώνες. Το κλίμα⁴ τους είναι θαλάσσιο ή μεσογειακό υποτροπικό. Χαρακτηρίζεται από θερμό, άνυδρο καλοκαίρι με ασθενείς βόρειους και ξηρούς ανέμους και από ήπιο χειμώνα με άφθονες βροχοπτώσεις. Σε περίπτωση, που ληφθούν άλλα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό των κλιματικών υποδιαίρεσεων και όχι ο χειμερινός μέγιστος μηνιαίος αριθμός ημερών καταιγίδας, τα Ιόνια Νησιά θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως θαλάσσιες μεσογειακές περιοχές.

Ο υπότυπος του θαλάσσιου ή μεσογειακού υποτροπικού κλίματος δημιουργείται στην Κεφαλονιά από τους Νότιους και Νοτιοδυτικούς θερμούς και υγρούς ανέμους, που πνέουν τον χειμώνα, και από το θερμό θαλάσσιο ρεύμα της κεντρικής Μεσογείου, που κατευθύνεται από τον νότο προς τον βορρά. Στον συνδυασμό των συστημάτων αυτών οφείλεται το ότι η μέση ετήσια θερμοκρασία στην Κεφαλονιά, όπως και σε όλα τα νησιά και στις ακτές του κεντρικού και βόρειου Ιονίου, είναι υψηλότερη σε σύγκριση με τις αντίστοιχες ακτές της Α. Ελλάδας. (Φοίτος, Damboldt, 1985)

Εικόνα 3. Χάρτης με τις θερμοκρασίες και τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν ανά μήνα στην Κεφαλονιά σε διάστημα χρόνων από το 2015-2021.

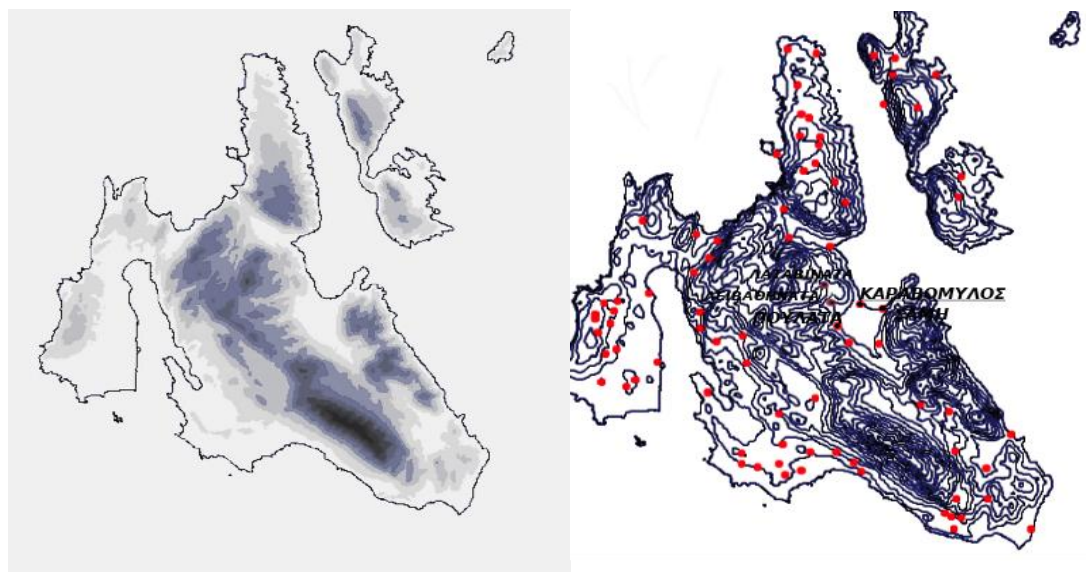
Πηγή: hikersbay.gr

⁴ <https://aenosnationalpark.gr>

Β.1.3. Φυσικός χώρος

Η Κεφαλλονιά αποτελεί νησί με διακυμάνσεις στο γεωμορφολογικό της τοπίο. Στη μεγαλύτερή της έκταση είναι ορεινή (36,9%) και ημιορεινή (38,4%). Συνήθως εμφανίζει κλίσεις από 10-50%, από τις οποίες οι ορεινές και οι ημιορεινές περιοχές καταλαμβάνουν το 30% και στα πρηνή των οροσειρών του το 50% (Λέκκας, 1996).

Στην περιοχή μελέτης των ορεινών προσεισμικών οικισμών παρατηρείται μια αύξουσα κλιμάκωση επί του ανάγλυφου με τη μορφή αναβαθμίδων, οι οποίες έχουν διαφορετικό υψόμετρο. Κατά μήκος του νότιου άξονα Αργοστολίου-Σάμης και από το Αργοστόλι προς τη Σάμη οι επιφάνειες επιπεδώσεις ανέρχονται από το υψόμετρο μηδέν μέχρι το υψόμετρο των 800μ. περίπου (Πουλάτα/Λειβαθηνάτα) και από εκεί οι επιφάνειες επιπεδώσεις κατέρχονται και πάλι μέχρι το υψόμετρο μηδέν (Σάμη). Η μορφή αυτή του ανάγλυφου όπως επισημαίνει και ο Ευθ. Λέκκας (1996, σ.144) « οφείλεται στην παρεμβολή μεταξύ των επιφανειών διαφόρων νεοτεκτονικών ρηξιγενών ζωνών με διεύθυνση ΒΔ-ΝΑ που διασχίζουν την περιοχή αυτή του νησιού».

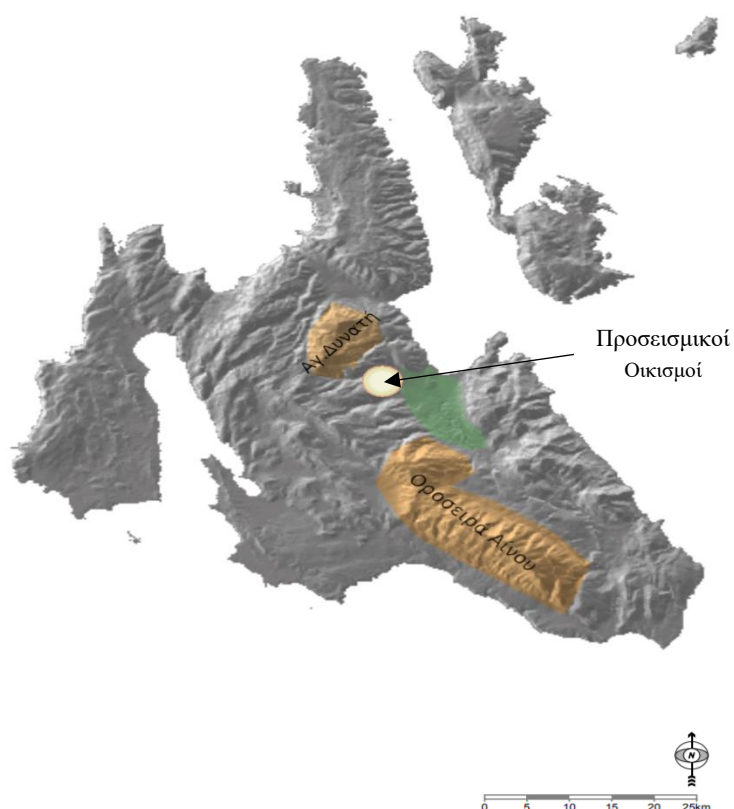

Εικόνα 4. (αριστερά) Χάρτης με διαβάθμιση χρώματος υψομέτρου , (δεξιά) Χάρτης με τις ισοϋψείς καμπύλες και τα χωριά της Κεφαλονιάς, επισημαίνεται και η τοποθεσία των προσεισμικών οικισμών Λειβαθηνάτων και Λαταβινάτων.

Πηγή: ASTER, 2001.<http://asterweb.jpl.nasa.gov>

Επίσης, σημαντικός παράγοντας στην φυσιογνωμία της περιοχής είναι η οροσειρά Αίνος - Ρούδι - Αγία Δυνατή που είναι ο μεγαλύτερος ορεινός όγκος του νησιού (Καπατσώρης, 2012). Δευτερεύουσα οροσειρά με την ίδια διεύθυνση (νοτιοδυτικά και

βορειανατολικά), αναπτύσσεται έμπροσθεν και παράλληλα προς την προηγούμενη με υψηλότερες κορυφές/βουνά αυτές της Ευμορφίας(1041μ.) και του Ξηρασιά (1065μ.). Στο νότιο-ανατολικό τμήμα του νησιού και με διεύθυνση ΝΑ - ΒΔ παράλληλα στην οροσειρά του Αίνου εκτείνεται μια χαμηλότερη, επιμήκης, απόκρημνη και με απότομες κλίσεις οροσειρά. Ανάμεσα στις δυο αυτές οροσειρές ξεκινά η επιμήκης κοιλάδα της Σάμης στην οποία και εντάσσονται οι προσεισμικοί οικισμοί. Η πεδιάδα καταλαμβάνει μεγάλο τμήμα της Σάμης καθώς και τα χωριά του Καραβόμυλου, των Πουλάτων, των Χαλιωτάτων, των Γριζάτων και των Καταποδάτων, με υψόμετρο έως και 100μ (Κουμαντάκης Ι.Ε, 1990).

Εικόνα 5. Χάρτης με τους ορεινούς όγκους στην περιοχή της Σάμης και το τμήμα της πεδιάδας.
Πηγή : χάρτης Wikipedia με προσωπική επεξεργασία

Η γεωμορφολογία του νησιού χαρακτηρίζεται από έντονο κατακόρυφο και οριζόντιο διαμελισμό, που συντελεί στο σχηματισμό αρκετών υδρολογικών λεκανών κατά κανόνα μικρής έκτασης (Κουμαντάκης Ι.Ε, 1990).

Στην περιοχή μελέτης παρατηρούνται τόσο μεμονωμένοι όσο και σύνθετοι κλάδοι από τα αναπτυσσόμενα υδρογραφικά δίκτυα, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από σημαντική

κατά μήκος και κατά βάθος διάβρωση. Το φαινόμενο είναι αρκετά έντονο σε ορισμένους κλάδους του υδρογραφικού δικτύου που αποστραγγίζουν τον ορεινό όγκο της Αγίας Δυνατής και στους περισσότερους κλάδους οι οποίοι αποστραγγίζουν την οροσειρά του Αίνου (Λέκκας, Δαναμός, Μαυρίκας, 1996).

B.2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

B.2.1. Κεφαλονιά

Ο Κέφαλος θεωρείται ο πρώτος βασιλιάς⁵ της Κεφαλονιάς. Στην διαίρεση των εδαφών έλαβε τη βορειοδυτική Κεφαλονιά, την Ιθάκη, τμήμα της Ακαρνανίας και τις Εχινάδες, και ο Έλειος τη νοτιοανατολική Κεφαλονιά, καθώς και τη Ζάκυνθο (Λιβιεράτος, 1916). Η διανομή του νησιού σε δύο βασίλεια πιθανόν να ήταν η αφετηρία του μετέπειτα βεβαιωμένου κρατικού μορφώματος της Τετράπολης. Μετά την αποχώρηση του Ελείου από την Κεφαλονιά, ο Κέφαλος παρέμεινε ο μοναδικός κύριος του κράτους, υποκαθιστώντας την κυριαρχία των Ταφίων⁶ σε Κεφαλονιά, Ιθάκη, Ζάκυνθο, Εχινάδες και μέρος της Ακαρνανίας. Τελευταίοι βασιλείς υπήρξαν ο Οδυσσεύς που συμμετείχε στον Τρωικό πόλεμο (1.190–1.180 π.Χ.) και ο γιος του Τηλέμαχος. Το κράτος των Κεφαλλήνων φαίνεται ότι διαλύθηκε μετά τη Δωρική μετανάστευση και περιορίστηκε μόνον στην περιοχή της Σάμης (Λιβιεράτος, 1916). Μετά τον 6ο π.Χ. αι. η Κεφαλονιά εμφανίζεται να αποτελεί Τετράπολη. Όσον αφορά το όνομά της, στα δύο έπη του Ομήρου γίνεται μια πρώτη αναφορά στους κατοίκους του νησιού ως «Κεφαλλήνες»⁷, ενώ σύμφωνα με τον Θουκυδίδη (Β'.30,2) «*κεῖται δὲ ἡ Κεφαλληνία κατὰ Αἰαριναν καὶ Λευκάδα τετράπολις οὖσα, Παλῆς, Κράνιοι, Σαμαῖοι, Προναῖοι*». Λόγω της γεωγραφικής θέσης της, η Κεφαλονιά κατακτάται από τους Αθηναίους και συμμετείχε σε πολέμους με το μέρος τους, ενώ έπειτα και από την οριστική ήττα των Αθηνών από τη Σπάρτη (404 π.Χ.) στην Κεφαλονιά ξεκινάει μία περίοδος ολιγαρχίας (Σικελιώτης, 1997-98). Κατά την περίοδο της Μακεδονικής ηγεμονίας η Κεφαλονιά συντάσσεται με το μέρος του Φιλίππου Β', ενώ μετά την ανάπτυξη της σε μεγάλη ναυτική δύναμη (είχε τον έλεγχο στην είσοδο και έξοδο του Κορινθιακού κόλπου και ήταν σταθμός για τα εμπορικά πλοία προς και από τη Σικελία) έρχεται αντιμέτωπη με την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η οποία προσδοκούσε τον

⁵ Σύμφωνα με την μυθολογία ο Κέφαλος ήταν γιος του βασιλιά της Φωκίδας Δηίωνος. Με την βοήθεια του Αμφιτρύωνα, έδιωξε τους Τηλεβόες από την Κεφαλονιά, όπου εγκαταστάθηκε με τον λαό του.

⁶ Ο Ησίοδος αναφέρει για τους Τηλεβόες ή Ταφίους ότι ήταν νησιωτικός λαός και κατοικούσε στα παράλια της Ακαρνανίας και την βόρεια Ιθάκη και πιθανώς είχαν μετοικήσει και στην Κεφαλονιά. (Ησίοδος, III 1).

⁷ Το όνομα Κεφαλλήνες πιθανολογείται ότι προέρχεται από την λέξη «Κεφαλές» η οποία μπορεί να αναφέρεται στα βουνά ή στο γεγονός ότι η Κεφαλονιά είναι το μεγαλύτερο νησί του Ιονίου πελάγους. Αναφορά με το όνομα Κεφαλλήνες, ως υπήκοοι του Θρυλικού Βασιλέα Κέφαλου, κάτοικοι του εν λόγω νησιού γίνεται πρώτη φορά από τον Όμηρο.

απόλυτο έλεγχο του Ιονίου πελάγους. Η εμπλοκή των Κεφαλλήνων στον Αντιοχικό πόλεμο (192–191 π.Χ.) υπέρ του Αντιόχου Γ΄ της Συρίας, στον οποίο είχε καταφύγει ο εχθρός της Ρώμης Αννίβας, έφεραν την Κεφαλονιά αντιμέτωπη με τη Ρώμη για μια εμπόλεμη περίοδο τεσσάρων ετών, κατά την οποία νησί και κάτοικοι δοκιμάστηκαν σκληρά λόγω της λεηλασίας και του εξανδραποδισμού. Η Σάμη μόνη αναλαμβάνει άνισο αγώνα κατά των Ρωμαίων, έως ότου υποκύπτει το 188 π. Χ. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας η Κεφαλονιά χρησιμοποιείται από τους Ρωμαίους ως ναυτική βάση. Γενικά η κατάκτηση της Κεφαλονιάς έπαιξε σπουδαίο ρόλο για την επεκτατική πολιτική της Ρώμης. Από εκεί οι Ρωμαίοι μπορούσαν να ελέγχουν στρατηγικά την κατάσταση στην Ελλάδα και να παρεμβαίνουν άμεσα στην ανατολική Μεσόγειο (Σουρής, 1977).

Κατά την Βυζαντινή περίοδο, γνώρισε τις βαρβαρικές επιδρομές των Βησιγόθων (395), των Βανδάλων (429) και των Οστρογόθων (548) με τις επακόλουθες λεηλασίες, σφαγή πληθυσμού και καταστροφή της υπαίθρου. Συντηρούσε δικό της στόλο και στρατό για την άμυνα κατά παντός είδους εχθρών, που λυμαίνονταν τα παράλια και τα νησιά του Ιονίου, και συμμετείχε στις εκστρατείες των βυζαντινών αυτοκρατόρων εναντίον τους (Λιβιεράτος, 1916). Κατά τη διάρκεια των βαρβαρικών αυτών επιδρομών πιθανόν να καταστράφηκαν οι πόλεις της Τετράπολης πλην της Πάλης, η οποία αναφέρεται ως πρωτεύουσα του νησιού με το όνομα Κεφαλληνία. Η γεωγραφική θέση της Κεφαλονιάς λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός για τα σύνορα και την προστασία του Βυζαντίου με τις διοικητικές μεταρρυθμίσεις για την καλύτερη άμυνα της Αυτοκρατορίας. Για τον σκοπό αυτό ορίστηκε το “Θέμα Κεφαλληνίας”⁸ που περιελάμβανε όλα τα νησιά του Ιονίου με έδρα την ίδια την Κεφαλονιά. Ο ρόλος του Θέματος Κεφαλληνίας ήταν σημαντικός τόσο για την άμυνα στη Δύση, όσο και για την καταστολή εξεγέρσεων (Ζακινθινός, 1962).

Οι δύο επόμενες αιώνες (11^{ος} – 12^{ος} μ. Χ) σηματοδοτούνται από τις Νορμανδικές επιδρομές (1081–1185) με βάνουσες λεηλασίες και βιαιοπραγίες. Ύστερα από την αποτυχημένη απόπειρα του Νορμανδού Ροβέρτου Γυισκάρδου⁹ να καταλάβει την

⁸ Ζακυνθινός, Δ.Α. 1962. 'Αφιέρωμα στην Κεφαλονιά, σελ. 48-51. Το *Θέμα Κεφαλληνίας* ήταν διοικητικό σύστημα κατά την Βυζαντινή Αυτοκρατορία που στηριζόταν στον έλεγχο των συνόρων της περιφέρειας. Στα θέματα υπηρετούσαν ελεύθεροι αγρότες Χριστιανοί στους οποίους το κράτος παραχωρούσε στρατιωτικά κτήματα (στρατιωτόπια, ή στρατοτόπια).

⁹ Ο Ροβέρτος ο Γυισκάρδος ήταν Νορμανδός τυχοδιώκτης και κατακτητής ο οποίος διετέλεσε και Κόμης ύστερα από την κατάκτηση της νότιας Ιταλίας και Σικελίας. Πέθανε στην μάχη της πολιορκίας της Πάλης (1085)

Κεφαλονιά, για ένα μικρό διάστημα στο νησί θα κυριαρχήσουν οι Ενετοί (1126–1147) και μετά από συμφωνία αυτό θα περιέλθει πάλι στην εξουσία του Βυζαντίου (Λιβιεράτος, Μοσχόπουλος, 1988,1990).

Μετά την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους, η Κεφαλονιά μαζί με την Ζάκυνθο και την Λευκάδα παύουν πλέον να ανήκουν στην αυτοκρατορία του Βυζαντίου¹⁰. Τα επόμενα χρόνια μια σειρά από κατακτητές (Φράγκοι, Τόκκοι, Τούρκοι, Βενετοί) διοικούν το νησί με φεουδαρχικό πολίτευμα. Η τουρκική κατοχή στο νησί κράτησε μόνο έξι χρόνια. Το 1500 ενετικός και ισπανικός στόλος αποβίβασε στρατό στην Κεφαλονιά, πολιορκήσε το κάστρο του Αγίου Γεωργίου (όπου ήταν οχυρωμένοι οι Τούρκοι) και το κατέλαβε. Η ενετική εξουσία διατηρήθηκε επί σχεδόν τρεις αιώνες. Οι επιδρομές, οι πόλεμοι και οι καταστροφές είχαν δημιουργήσει ασταθείς συνθήκες διαβίωσης, με αποτέλεσμα ο πληθυσμός του νησιού να έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό και να έχει υποστεί μερική εγκατάλειψη. Ο Βενετό-Τουρκικός πόλεμος (1645-1669) και η έκβασή του ήταν αφορμή να μετακινηθούν αρκετοί πληθυσμοί στον ιόνιο χώρο με μεγαλύτερο ποσοστό αυτό των Κρητικών (Μαρκαντωνάτου, Μοσχόπουλος, 1990).

Το έτος 1807 η Επτάνησος περιέρχεται στα χέρια των Γάλλων. Η γαλλική κατοχή διήρκεσε είκοσι μήνες, καθώς οι στόλοι Ρωσίας και Τουρκίας έφτασαν στο Αργοστόλι στις 29 Οκτωβρίου 1798. Ο κόσμος, προετοιμασμένος από το κόμμα των ρωσόφιλων, εξεγέρθηκε εναντίον των Γάλλων. Η δημιουργία της Ιονίου Πολιτείας υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης (21 Μαρτίου 1800) καθώς και η μετέπειτα εφαρμογή του λεγόμενου βυζαντινού πολιτεύματος, το οποίο παραχωρούσε προνόμια μόνο σε όσους ήταν εγγεγραμμένοι στη Χρυσή Βίβλο¹¹, προκάλεσε εξεγέρσεις στην Κεφαλονιά. Το 1800, το 1801 και το 1802 σημειώθηκαν αλλεπάλληλες στάσεις στις πόλεις και στην ύπαιθρο με πυρκαγιές και λεηλασίες, ενώ ένοπλοι χωρικοί κατέλαβαν την πρωτεύουσα (Μαρκαντωνάτου, Μοσχόπουλος, 1990).

¹⁰Austrian Academy of Sciences Institute for Medieval Research. Division of Byzantine Research *Tabula Imperii Byzantini Nicopolis and Cephalonia*, Austrian Academy of Sciences, Institute for Medieval Research

¹¹ Χρυσή Βίβλος : Κατάλογοι που περιλάμβαναν τα ονόματα των μελών του Συμβουλίου της κοινότητας κάθε νησιού. Στα καταστατικά αυτά εγγράφονταν ενετοί προύχοντες, οι ντόπιοι ευγενείς, παλαιοβυζαντινής προέλευσης άρχοντες, μεγάλοι γαιοκτήμονες και γενικότερα οι οικονομικά ισχυροί αστοί, Π.Δ.Καγκελάρη, Ιστορία και Γενεαλογία του Οίκου Καγκελάρη της Κεφαλονιάς, σ.103-109 και σ.122-124

Με το σύνταγμα του 1803 καταργήθηκαν τα προνόμια της παλιάς κληρονομικής αριστοκρατίας και καθιερώθηκε για τους ευγενείς η αναγνώριση κυρίως πνευματικών προσόντων. Το 1806 συντάχθηκε νέο σύνταγμα, που τελικά δεν εφαρμόστηκε, γιατί τα Επτάνησα παραχωρήθηκαν στη Γαλλία από τον τσάρο. Η δεύτερη γαλλική κατοχή διήρκεσε τρία χρόνια, καθώς το 1809 ο αγγλικός στόλος πραγματοποίησε απόβαση και κατέλαβε την Κεφαλονιά, τη Ζάκυνθο και τα Κύθηρα. Το 1811 διορίστηκε διοικητής της Κεφαλονιάς ο συνταγματάρχης De Bose, ο οποίος κατασκεύασε τη μεγάλη γέφυρα στο Αργοστόλι και το καμπαναριό του Παντοκράτορα στο Ληξούρι (1813). Η αντίδραση στην καταπιεστική πολιτική του πρώτου Άγγλου αρμοστή Maitland εκδηλώθηκε στην Κεφαλονιά αρχικά με παθητική αντίσταση και συνωμοσίες και έλαβε πιο ενεργό μορφή από τις αρχές της Ελληνικής Επανάστασης (Λιβιεράτος, Μοσχόπουλος, 1988,1990). Το 1821 διορίστηκε στρατιωτικός και πολιτικός διοικητής του νησιού ο Άγγλος συνταγματάρχης Ch. J. Napier¹², ο οποίος διάνοιξε δρόμους και κατασκεύασε διάφορα δημόσια κτίρια. Η Γαλλική επανάσταση του 1848 δημιούργησε νέο επαναστατικό ρεύμα στην Κεφαλονιά και στις 14 Σεπτεμβρίου 1848 το νησί εξεγέρθηκε εναντίον της αγγλικής προστασίας. Με τη Δεύτερη Εθνική Συνέλευση στην Αθήνα στέφεται βασιλιάς των Ελλήνων ο Δανός πρίγκιπας Γεώργιος Α΄ ο οποίος ήταν υπό την πλήρη εύνοια των Βρετανών. Οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ήδη περιέλθει σε συζητήσεις και συμφωνίες υπό όρους¹³, που ζημίωναν το Ελληνικό Κράτος και τα νησιά του Ιονίου, για να παραχωρηθούν τα Επτάνησα στην Ελλάδα. Την δυσарέσκεια για αυτές τις συνεννοήσεις, απουσία της Ελλάδας έστειλε με επιστολή του ο Χαρίλαος Τρικούπης στο Λονδίνο. Με την βοήθεια του Υπουργού Οικονομικών της Βρετανίας πέτυχε την ελάφρυνση των όρων (Φιλάρετος, 1975). Ύστερα και από αυτές τις ενέργειες η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, η Ελλάδα και η Ρωσία υπέγραψαν την Συνθήκη του Λονδίνου (29 Μαρτίου 1864) που κατοχύρωσε τα Επτάνησα ως Ελληνική επαρχία. Στην πραγματικότητα η «Βρετανική προστασία» ήταν τόσο επιζήμια για τη γηραιά Αλβιόνα, λόγω των επαναστατικών δράσεων μεγάλου μέρους του πληθυσμού του νησιού αλλά και εξαιτίας της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής απέναντι στο νεοσύστατο κράτος της Ελλάδας και την ανατολική μεσόγειο. Με όλα

¹² Τα αποστραγγιστικά έργα και οι ενέργειες εξυγίανσης του έλους επί Ch.J. Napier, αποτελούν μια από τις πιο σημαντικές φυσικές παρεμβάσεις στον υγρότοπο του Κούταβου.

¹³ Η Γαλλία εξασφάλιζε την διατήρηση των προνομίων της Καθολικής εκκλησίας στα Ιόνια Νησιά και η Αυστρία την στρατιωτική ουδετερότητα των νησιών σε θέματα εμπορίου και ναυτιλίας. Λόγω στους όρους είχαν και η Ρωσία και η Πρωσία. βλ. Γ. Φιλάρετος, Ξενοκρατία, σ.110

τα παραπάνω δεδομένα η απόφαση παραχώρησης των ιονίων νήσων ήταν περισσότερο αναγκαία, παρότι είχε παρουσιαστεί ως γενναιοδωρία. Αν και η επίτευξη του στόχου, για ένωση έπειτα από αρκετές επαναστατικές ενέργειες των εγχώριων κατοίκων είχε θετικό αντίκρισμα, η χρόνια δημοσιονομική πολιτική των Άγγλων συνέχισε να δημιουργεί δυσμενείς κοινωνικοπολιτικές επιπτώσεις έως και τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Η διαβάθμιση της αστικής κοινωνίας αναδιαμορφώνεται με τις νεότερες επιχειρήσεις και την άνθιση του εμπορίου να σκιαγραφούν και το κοινωνικό υπόβαθρο του νησιού. Η οικονομία της Κεφαλονιάς και μετά την Ένωση παραμένει αγροτική βασισμένη στο σεμπρικό σύστημα ¹⁴ με τη σχέση της αγροληψίας. Η σταφίδα, το λάδι και το κρασί εξακολουθούν να είναι τα κύρια γεωργικά προϊόντα. Έως και τα τέλη του αιώνα παρατηρείται μια αναπτυσσόμενη οικονομική δραστηριότητα και κοινωνική διαστρωμάτωση (Μοσχόπουλος, 1985,1988) .

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι συνέπειες του Α' Παγκόσμιου πολέμου έπληξαν το νησί με οικονομική ύφεση. Η οικονομία προσανατολίζεται στην ανάπτυξη του αγροτικού και κτηνοτροφικού τομέα. Οι επόμενες δεκαετίες συνεχίζονται με την οικονομία στραμμένη προς την γεωργία και την κτηνοτροφία μέσα από αντίξοες συνθήκες και μεταναστεύσεις πληθυσμών λόγω του Β' Παγκοσμίου πολέμου. Στις αρχές του 1950 και ενώ γίνεται ανασυγκρότηση της κοινωνίας έπειτα από τα αιματηρά γεγονότα των προηγούμενων ετών (Β' Παγκόσμιος πόλεμος, Εμφύλιος) και την μετανάστευση, το νησί θα βιώσει την μεγαλύτερη αλλαγή έως τότε σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Οι σεισμοί του 1953 έχουν γίνει ιστορικό ορόσημο για την Κεφαλονιά και για τα νησιά του κεντρικού Ιονίου γενικότερα. Στην Κεφαλονιά, άφησαν ερείπια και μεγάλες καταστροφές σε ότι αφορά τα οικιστικά σύνολα και την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου (Αντίπα, 1982). Στο μεγαλύτερο μέρος του, το νησί ισοπεδώθηκε και οι άνθρωποι βρέθηκαν αντιμέτωποι με μια σκληρή πραγματικότητα, καθώς είδαν τις περιουσίες τους να χάνονται ολοκληρωτικά. Κάποια δείγματα από την παλιά αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του νησιού έμειναν διάσπαρτα, στις πόλεις προς τα βόρεια του νησιού όπως είναι το Φισκάρδο και η Άσσος , αλλά και σε ορισμένα ορεινά οικιστικά σύνολα, τα περισσότερα στους οικισμούς της υπαίθρου (Φωκάς - Κοσμετάτος, 1962/2010). Ο αστικός κόσμος στο μεγαλύτερο ποσοστό εγκατέλειψε την Κεφαλονιά για τις μεγαλουπόλεις Αθήνα, Πειραιά, Πάτρα, ενώ πολλοί από τους

¹⁴ Η λέξη "σέμπρικο" βγαίνει από το "σέμπρος" που σημαίνει "αυτός που κατόπιν συμφωνίας καλλιεργεί ένα κτήμα που δεν του ανήκει και ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών του μπορεί να κρατήσει μέρος από την σοδειά".

κατοίκους της υπαίθρου μετακινήθηκαν στο Αργοστόλι. Αποτέλεσμα της μετακίνησης και ανασύνθεσης του πληθυσμού ήταν να αναδυθεί μία νέα ημιαστική τάξη. Πολλοί οικισμοί επίσης στα πλαίσια της ανοικοδόμησης του νησιού συνενώθηκαν, ενώ άλλοι εγκαταλείφθηκαν εντελώς λόγω αναχώρησης των κατοίκων για τα μεγάλα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό (Μοσχόπουλος, 2005). Στο έργο της ανοικοδόμησης και της οδοποιίας μετά τους σεισμούς του 1953 συνεισέφερε ο ελληνικός στρατός, πεζικό και μηχανικό. Υπήρξε συρροή εργατών και τεχνιτών από την άλλη Ελλάδα. Η κινητικότητα αυτή και ο οργασμός της ανοικοδόμησης δραστηριοποίησαν πολλά επαγγέλματα και δημιούργησαν νέα δεδομένα στην οικονομική ζωή του τόπου. Η πίεση των περιστάσεων επέβαλε να καλυφθούν κατά προτεραιότητα και όσο το δυνατόν γρηγορότερα οι ανάγκες του πληθυσμού για στέγαση, περίθαλψη, τρόφιμα, αποκατάσταση οδικού δικτύου κ.λπ.. Για να ξεκινήσει το έργο της ανοικοδόμησης σε πόλεις και χωριά του νησιού έπρεπε να προηγηθεί ο καθαρισμός των ερειπίων. Η προστασία του περιβάλλοντος μπροστά στην ανάγκη της επιβίωσης ήλθε σε δεύτερη μοίρα και για τον πρόσθετο λόγο ότι την εποχή αυτή δεν είχε γίνει ακόμα αντιληπτός ο κίνδυνος από την έλλειψή της. Η επέκταση επίσης της ηλεκτροδότησης σε όλο το νησί, η εγκατάσταση της τηλεφωνίας, των ραδιοτηλεοπτικών μέσων μαζικής ενημέρωσης, η βελτίωση των μέσων μεταφοράς (οδοποιία, ακτοπλοΐα, αεροπορική συγκοινωνία) άλλαξαν τη δομή της οικονομίας με κεντρικό άξονα τον τουρισμό. Αποτέλεσμα αυτής της αλματώδους ανάπτυξης δείχνει την Κεφαλονιά από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα να αποτελεί προορισμό πολλών επισκεπτών, Ελλήνων και ξένων (Μοσχόπουλος, Μαραβέγια-Κώστα, 2007).

Β.2.2. Η Σάμη

Εικόνα 8. Αρχαιολογικός χώρος Ακρόπολης της αρχαίας Σάμης.

Πηγή: www.sami.gr

Η Σάμη υπήρχε από την προϊστορική εποχή. Ήταν η μεγαλύτερη, ισχυρότερη και πλουσιότερη πόλη της Κεφαλονιάς (Ζερβός - Ιακωβάτος, 1861). Η αρχαιότερη αναφορά βρίσκεται στον Όμηρο ο οποίος την αναφέρει ως τμήμα του βασιλείου του ηγέτη των Κεφαλλήνων, Οδυσσέα. Είναι η εποχή κατά την οποία οι Κεφαλλήνες πήραν μέρος στον Τρωϊκό Πόλεμο. Στην περιοχή της Σάμης έχουν βρεθεί ίχνη οργανωμένης κατοίκησης από την εποχή αυτή. Ο λόφος Βίγλα ίσως αποτελούσε τη μυκηναϊκή ακρόπολη. Το 5ο αιώνα π.Χ. η Κεφαλονιά χωρίζεται σε τέσσερις πόλεις-κράτη : της Κράνης, της Σάμης, των Πρόννων και της Πάλης. Οι πόλεις αυτές ακολούθησαν αυτόνομη πολιτική. Οι συχνά αντίπαλες μεταξύ τους σχέσεις αποδεικνύονται από τις ισχυρότατες κλασσικές/ελληνιστικές ακροπόλεις, όπως μαρτυρούν και τα σωζόμενα τμήματα της σημαντικής ακρόπολης της Σάμης (ΛΕ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, Προϊστορικών και Κλασσικών, 2006-2010). Τα λείψανα της εποχής αυτής δείχνουν μια καλά οργανωμένη και ακμάζουσα πόλη. Κατά τον 2ο αιώνα π.Χ. η Σάμη προσέλκυσε το ενδιαφέρον των Ρωμαίων, λόγω της στρατηγικής της θέσης. Το 189 π.Χ. ξεκινούν εκστρατεία με σκοπό την κατάληψη του νησιού. Από τις πόλεις της Κεφαλονιάς μόνο η Σάμη αποφασίζει να αλλάξει στάση και να αντισταθεί σθεναρά. Η πολιορκία ήταν ανελέητη και κράτησε τέσσερις μήνες. Η Σάμη παραδόθηκε τον Ιανουάριο του 188 π.Χ. ύστερα από την μεταφορά πολιορκητικών μηχανών από την Αμβρακία. Υπέστη τρομερή λεηλασία και εξανδραποδισμό. Λόγω της στρατηγικής της θέσης, οι Ρωμαίοι την αναδιοργάνωσαν και αργότερα αποτέλεσε σπουδαίο ενδιάμεσο σταθμό στα ταξίδια ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ιταλία. Αρχαιολογικά ευρήματα της ρωμαϊκής εποχής μαρτυρούν έντονη οικοδομική δραστηριότητα.

Οι πειρατικές επιδρομές κατά τον 5ο και 6ο αιώνα μ.Χ. και οι καταστρεπτικοί σεισμοί σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, συνέβαλαν στη βαθμιαία παρακμή και στην τελική εγκατάλειψη της πόλης. Από ανασκαφικές και αρχαιολογικές πηγές αντλούμαι πληροφορίες που αναφέρουν ότι η Σάμη θεωρείται ως το μοναδικό διαχρονικό οικιστικό κέντρο της Κεφαλονιάς από την πρωτοελλαδική έως την παλαιοχριστιανική περίοδο. Κατά τους επόμενους αιώνες, τους μυκηναϊκούς, σύμφωνα με τις έως τώρα ανασκαφές¹⁵, τα πρώτα στοιχεία προέρχονται από τον Καραβόμυλο, που βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τη Σάμη. Ο οικισμός στην θέση «Λουτρό» υποδηλώνει ομόγνωμα από αρχαιολογικές ανασκαφές, τις απαρχές τις αρχαϊκής περιόδου. Ωστόσο, οι απτές μαρτυρίες δεν προέρχονται από τον οικισμό, αλλά από το άγνωστο μέχρι πρόσφατα δυτικό νεκροταφείο, από το οποίο ανασύρθηκαν, ταφικά αγγεία, κεραμοσκεπείς και κιβωτιόσχημοι τάφοι. Στην ίδια πάντα θέση (Λουτρό) και σε αμφιθεατρική διάταξη ορθώνεται και ελληνιστική πόλη, που αναπτύσσεται παράλληλα στη δυτική κλιτύ του λόφου των Αγ. Φανέντων, στη θέση «Καμίνια». Η πόλη και η ακρόπολη προστατεύονται με τείχος που είναι εν μέρει φανερό, καθώς μεγάλο μέρος αυτού έχει κατεδαφιστεί. Στο πλαίσιο του Υ/Ε «Ανάπλαση - ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου Σάμης», που εντάχθηκε στο Γ' ΚΠΣ, έγιναν ευρείας κλίμακας εργασίες στην ακρόπολη και στην οχύρωση (ΛΕ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, 2006-2010).

Εικόνα 9. Τα αρχαιολογικά ευρήματα από τις ανασκαφές στην περιοχή της Σάμης που αποκάλυψαν λουτρικές εγκαταστάσεις καθώς και ένα ψηφιδωτό πάτωμα κατοικίας.

Πηγή: ΛΕ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

¹⁵ ΛΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Ανασκαφές στην επαρχία της Σάμης, σ. 375

Ο πολεοδομικός ιστός της πόλης κατά την επόμενη περίοδο ¹⁶, τη ρωμαϊκή, επεκτείνεται και ο κεντρικός λιμένας της μεταφέρεται στη θέση «Λουτρό», όπου στο θαλάσσιο χώρο διακρίνεται βυθισμένος ο λιμενοβραχίονας, ενώ επί της ακτής στο πλαίσιο ιδιωτικής ανασκαφής, αποκαλύπτονται χώροι που αποδίδονται στο εμπορικό και οικονομικό κέντρο της πόλης. Εντυπωσιακός είναι και ο αριθμός λουτρικών εγκαταστάσεων που έχουν εν μέρει ανασκαφεί σε διάφορα σημεία της συγκεκριμένης περιοχής (ΛΕ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, Προϊστορικών και Κλασσικών, 2006-2010).

Κατά τους βυζαντινούς χρόνους, στον χώρο της Ακρόπολης της Σάμης ιδρύεται μία από τις σπουδαιότερες μονές της Κεφαλονιάς, η μονή των Αγίων Νεοφανών (αργότερα Φανέντων). Η μονή καθώς και το λιμάνι της πόλης ήταν σημαντικός παράγοντας για την οικονομία του εμπορίου και της γεωργίας στην ευρύτερη περιοχή. Τα επόμενα χρόνια (1776) στον αιγιαλό της Σάμης παρατηρούνται τα πρώτα κτίσματα (5-6 οικίες), καταλύματα ψαράδων, ενώ έως το 1808 καταγράφεται ότι είχαν διπλασιασθεί. Αναφέρεται επίσης και ένα δημόσιο κτήριο, το Υγειονομείο. Στο τέλος του 19ου αιώνα ο πληθυσμός έχει αυξηθεί σημαντικά και το 1868 ιδρύεται ο Δήμος Σαμαίων (Α. Σωτηρίου, 1997). Στις ορεινές περιοχές η σταδιακή ανασυγκρότηση και η δημιουργία οικισμών είχε ήδη ξεκινήσει από την εποχή της Ενετοκρατίας, καθώς οι συνθήκες ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Γενικά ο 19^{ος} αιώνας με τα πολιτικά και εθνικά ζητήματα (Επανάσταση, εξεγέρσεις για ένωση με την Ελλάδα) θα διαδραματίσει τις εξελίξεις στην κοινωνία και την οικονομία της Σάμης καθώς και ολόκληρου του νησιού. Έπειτα από πολλές μάχες η ένωση με την Ελλάδα βρίσκει την Κεφαλλονιά να προσπαθεί να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, με τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές του νέου Εθνικού κράτους. Η Αφομοίωση και η αλλαγή των παλαιότερων κανονισμών και τρόπου ζωής φέρνει αρκετές δυσκολίες ιδιαιτέρως στην αγροτική κοινωνία. Αντίθετα την ίδια εποχή το εμπόριο και η ναυτιλία ανθίζουν και σημειώνεται μεγάλος αριθμός Κεφαλλονιτών σε Ευρωπαϊκά λιμάνια τα λιμάνια (του Δούναβη και της νότιας Ρωσίας), όπου με επιτυχία θα ασχοληθούν με το εμπόριο και τα ναυτιλιακά επαγγέλματα (Πετράτος, 2010).

Η σεισμική δραστηριότητα ήταν άλλος ένας παράγοντας που συσχετίζεται με τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις του νησιού αλλά και ολόκληρου του Ιονίου. Σχεδόν από τον 15^ο αιώνα στην Κεφαλονιά έως και πριν το 1953 που είναι κομβικό σημείο στην ιστορία του νησιού, η σεισμογενής δραστηριότητα είναι έντονη

¹⁶ ΛΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Ανασκαφές στην επαρχία της Σάμης, σ. 376

με συχνές καταστροφικές συνέπειες (Μοσχόπουλος,Μαραβέγια-Κώστα, 2007) . Αποκορύφωμα των συνεπειών αυτών είναι οι σεισμοί του 1953 που προκάλεσαν αριθμό θυμάτων, ο οποίος ανήλθε σε 455 νεκρούς, 2.412 τραυματίες και 21 αγνοούμενους. Η περιοχή της Σάμης υπέστη σοβαρές και σε πολλές περιπτώσεις ,μη αναστρέψιμες ζημιές. Το μέγεθος των καταστροφών ήταν μεγάλο σε όλο το νησί με εξαίρεση την περιοχή της Ερισού (Φισκάρδο) γι' αυτό και διατηρεί μέχρι σήμερα μεγάλο μέρος από την παραδοσιακή του αρχιτεκτονική. Πρόσθετη καταστροφή ήταν η μετανάστευση του πληθυσμού (σχεδόν του 50%) και η ερήμωση του νησιού. Η πολιτεία και το κράτος ενώ είχαν εξαγγείλει ότι θα υπάρξουν αναπτυξιακά έργα και κοινωνικές υποδομές στην πραγματικότητα δεν κατάφερε να τα υλοποιήσει. Αποτέλεσμα της κωλυσιεργίας του κρατικού μηχανισμού ήταν οι υποδομές του νησιού να δυσχεραίνουν την καθημερινότητα των κατοίκων, οι οποίοι ήρθαν αντιμέτωποι με οικονομικές δυσκολίες, ανεργία και τις χαμένες περιουσίες τους. Όλα αυτά ώθησαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού (κυρίως οι νεότεροι) είτε να φύγει μόνιμα είτε να ασχοληθεί με τα ναυτικά επαγγέλματα (Δεμπόνος, 1976).

Εικόνα 10. Μετά την επόμενη μέρα από τους καταστροφικούς σεισμούς του 1953 στην περιοχή της Σάμης, Πηγή: Γεράσιμος Γαλανός, Γιώργος Αποστολάτος, «Για κάτι που χάθηκε και με πονά», Εόρτια Σάμης 2003, Έκδοση ΔΕΤΑΠ Δήμου Σάμης.

Σταδιακά και με την βοήθεια ορισμένων κρατικών και ξένων παροχών αλλά και τις ενέργειες των ίδιων των Κεφαλλονιτών έγιναν προσπάθειες ανάκαμψης , σε οικονομικό και βιοτικό επίπεδο. Στις επόμενες δεκαετίες, οι παραλιακές περιοχές αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα, καθώς το κράτος έδωσε περισσότερη βαρύτητα στον τουρισμό. Η περιοχή της Σάμης ακολούθησε αυτή την τουριστική άνοδο και εξέλιξη. Ξενοδοχειακές μονάδες, εποχιακά τουριστικά μαγαζιά, χώροι εστίασης και ενοικίασης

παροχών υπηρεσιών (οχήματα, ιστιοπλοϊκά κ.α.) αποτελούν πλέον βασική πηγή εσόδων της περιοχής. Ο φυσικός πλούτος της περιοχής σε σπήλαια, παραθαλάσσιες περιοχές αλλά και αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν εντάξει την Σάμη σε ένα από τα βασικά σημεία του νησιού, που θα πρέπει κανείς να επισκεφθεί. Λειτουργώντας και ως κομβικό σημείο από το οποίο ο επισκέπτης μπορεί να μετακινηθεί προς όλες τις κατευθύνσεις που επιθυμεί (είτε προς το κέντρο του νησιού αλλά και προς τα βόρεια ή τα νότια) η Σάμη είναι ένα από τα πιο πολυσύχναστα μέρη στην Κεφαλλονιά.

Εικόνα 11. Η πόλη της Σάμης όπως είναι διαμορφωμένη τα τελευταία χρόνια.
Πηγή : www.sami.gr

B.2.3 Οικιστική Οργάνωση

Η Κεφαλονιά είναι ένα βραχώδες ορεινό νησί στο μεγαλύτερο μέρος του με μερικές πεδινές εκτάσεις κυρίως στην ανατολική πλευρά του αλλά και τα σημεία που εμφανίζονται οι κόλποι των λιμανιών του (Αργοστόλι, Ληξούρι, Φισκάρδο, Σάμη, Σκάλα, Πόρος, Άσσοι). Οι περισσότεροι προσεισμικοί και διατηρητέοι οικισμοί βρίσκονται κυρίως σε ορεινά μέρη με λίγους από αυτούς να είναι τοποθετημένοι προς τα παράλια λόγω της οικονομικής και εμπορικής ευμάρειας των κατοίκων. Οι λόγοι που παρατηρείται αυτή η αλλαγή τοποθεσίας των οικισμών μετά το 1500 όπως τις επισημαίνει και η Σ.Ζαπαντή (1999, σ.187) « είναι η έντονη σεισμικότητα του νησιού, που προκαλούσε ερειπώσεις, οι επιδρομές των κουρσάρων και πειρατών, που ερήμωναν κατ' επανάληψη τα κατοικημένα παράλια, αλλά και οι εμπρησμοί ή άλλες αιτίες άλλαζαν τις θέσεις πολλών, ενώ άλλα εξαφανίστηκαν » (Ζαπάντη, 1999).

Οι ορεινοί οικισμοί κατά κύριο λόγο διάσπαρτοι σε πολλές περιοχές του νησιού, είναι συμπαγείς με μικρές αποστάσεις ανάμεσα στις οικίες και με άναρχη ανάπτυξη. Συνήθως η επιλογή της τοποθεσίας εξαρτιόνταν από την ύπαρξη πόσιμου νερού στην περιοχή, είτε ήταν ορεινές είτε μικρές κοιλάδες. Όσο περισσότερο το έδαφος είχε να αποφέρει οικονομικά οφέλη στην κοινότητα τόσο και οι κατασκευές είναι πιο καλά δομημένες και αξιόλογες (ευρύχωρες, διώροφες και με καλύτερα υλικά και επιχρίσματα) σε σχέση με άλλους οικισμούς που δεν ήταν τόσο ανεπτυγμένοι και κρατούσαν ένα γεωργικό λιτό χαρακτήρα με ισόγειες απλές οικίες, τα υλικά των οποίων είναι με σαθρό κονίαμα και λίθους ακανόνιστους μικρότερου μεγέθους (Φωκάς - Κοσμετάτος, 1962/2010).

Σε όλους τους οικισμούς όμως, κοινό χαρακτηριστικό ήταν οι ξερολιθικές κατασκευές¹⁷ είτε για τα κτήματα των κατοίκων είτε για τις ανάγκες των γεωργικών και κτηνοτροφικών εργασιών τους, είτε για εξοικονόμηση επιπλέον χώρου. Πρόκειται για την κατασκευή κτισμάτων με λίθους χωρίς κανένα συνδετικό υλικό – «εν ξηρώ». Τεχνική που έχει τις ρίζες της από την αρχαιότητα , όταν οι πρώτες κατασκευές για τις γεωργικές καλλιέργειες στηρίζονταν αποκλειστικά στην πέτρα. Σε μέρη όπως είναι η Κεφαλονιά που το ίδιο το γεωγραφικό ανάγλυφο (βραχώδες, απότομο με υψόμετρο)

¹⁷ Η Τέχνη της Ξερολιθιάς εγγράφηκε: στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς το 2015 και στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (UNESCO,2003) το 2018.

δεν έδινε στους ανθρώπους τη δυνατότητα της εύκολης και γόνιμης καλλιεργήσιμης γης, ήταν αναγκαίο όχι απλώς να μηχανευτούν τρόπους για να μεγιστοποιήσουν τον ωφέλιμο και ζωτικό χώρο τους, αλλά ακόμη και να δημιουργήσουν αυτόν τον χώρο, να μετατρέψουν τις απότομες πλαγιές σε μικρές αλλά πολύτιμες αξιοποιήσιμες εκτάσεις. Ταυτόχρονα, οι αναβαθμίδες λειτουργούν και ως αντιπλημμυρική προστασία των εδαφών αυτών. Αναφορικά με το οδικό δίκτυο των οικισμών, αυτό που παρατηρείται είναι ότι οι δρόμοι και τα μονοπάτια δεν ακολουθούν τη ροή των βασικών δρόμων αλλά προσαρμόζονται στον χαρακτήρα δόμησης των οικισμών (Μπεριάτου, Παπαευτυχίου, 2018).

Τα γενικά χαρακτηριστικά των οικισμών θα μπορούσαμε να τα διαχωρίσουμε στις παρακάτω κατηγορίες ώστε να κατανοήσουμε τους τρόπους και τις μεθόδους που η αγροτική κοινωνία αναπτύχθηκε και έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη των σημερινών οικισμών.

Κοινωνία

Κατά την διάρκεια των διάφορων κατακτητών, η κοινωνία αλλά και η οικονομία δεν διέφερε πολύ. Το φεουδαρχικό σύστημα της Δύσης ήταν η επιρροή και το πρότυπο διοίκησης. Ο πληθυσμός στο σύνολό του ήταν γεωργικός και βασικό κριτήριο για την κοινωνική κατηγοριοποίηση ήταν το μέγεθος της γαιοκτησίας αλλά και οι οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονταν με την πρωτογενή παραγωγή ,επηρεάζοντας και την οικονομική κατάσταση των κατοίκων (Ζαπάντη, 1999).

Η τάξη των ευγενών απαρτίζεται από όσους είχαν παλαιότερους τίτλους ευγένειας, στρατιωτικές οικογένειες αλλά και αυτούς που είχαν την οικονομική ευχέρεια να αγοράσουν τους τίτλους αυτούς, γεγονός που εμφανίζεται περισσότερο κατά την Ενετοκρατία (στην Κεφαλονιά , σύμφωνα με έγγραφα του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα, δόθηκαν περίπου πέντε χιλιάδες τίτλοι ευγενείας).

Οι λεγόμενοι αριστοκράτες , μεγαλοκτηματίες, έχοντας όλη τη δύναμη στα χέρια τους, κατείχαν υψηλόβαθμες κυβερνητικές θέσεις, θεωρούνταν εγγράμματοι και υπέγραφαν σε διάφορα τοπικά έγγραφα. Ταυτόχρονα εμπορεύονταν γεωργικά ή κτηνοτροφικά προϊόντα μεγάλης παραγωγής (κρασί, λάδι, σταφίδα, τυριά)· γίνονταν ιδιοκτήτες αλόγων, μύλων, ελαιοτριβείων και πλοίων μικρών και μεγαλύτερων (Μοσχόπουλος, 1985,1988).

Ακόμη μία τάξη εύπορων μεγαλοαστών με μικρότερα προνόμια ήταν αυτή των εμπόρων. Οι άνθρωποι αυτοί ζούσαν από το δικό τους εισόδημα από εκτάσεις που είχαν στην κατοχή τους , είτε από μαγαζιά και υπηρεσίες που παρείχαν δικηγόροι, γιατροί , έμποροι , καλλιτέχνες (Λάιου - Θωμαδάκη, 1987)

Την μεγαλύτερη κοινωνική ομάδα όμως την αποτελούσαν οι εργάτες – χωρικοί. Οι άνθρωποι αυτοί είτε είχαν μικρά στρέμματα γης όπου τα καλλιεργούσαν για να ζήσουν , είτε δούλευαν στην δικαιοδοσία των εύπορων μεγαλοαστών οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι γι' αυτούς (παρείχαν στέγη, φαγητό, περίθαλψη, προστασία). Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους που οι κάτοικοι εγκατέλειπαν τις πεδινές εκτάσεις και κατέφευγαν στις ορεινές ώστε να μπορέσουν να απαγκιστρωθούν είτε από την φεουδαρχική κοινωνία είτε από επιδρομές. Μεγάλο ποσοστό προτίμησε και την μετανάστευση σε άλλες περιοχές όπως την Πελοπόννησο (Ζαπάντη, 1999).

Οικονομία

Κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας ο πρωτογενής τομέας παραγωγής συνεχίζει να κατέχει την κυρίαρχη θέση στην οικονομία του νησιού. Αύξηση επέφερε και η σταφιδοπαραγωγή, καθώς βοήθησε στο άνοιγμα του εμπορίου προς τα Ευρωπαϊκά Κράτη. Πολύ αργότερα, και έπειτα από την Τουρκική κατοχή των Ιονίων Νήσων, η καλλιέργεια και ανάπτυξη της γεωργίας και κτηνοτροφίας συνέβαλε σε περισσότερες εμπορικές συναλλαγές ,γεγονός που παρατηρείται από την αύξηση της παραγωγής στο διπλάσιο (1545) σε σχέση με τα πρώτα χρόνια (Μοσχονάς, 1986). Το κρασί, το σιτάρι, το κριθάρι, το λινάρι και το λάδι ήταν τα βασικά προϊόντα γεωργικής καλλιέργειας στο νησί. Η κτηνοτροφία γνωρίζει συνεχή ανάπτυξη στα χρόνια αυτά. Οι εδαφολογικές συνθήκες του νησιού την ευνοούσαν, καθώς υπάρχουν πληροφορίες για ικανοποιητική εκτροφή ζώων, μικρών και μεγάλων. Την ίδια περίοδο, η Κεφαλονιά αρχίζει και αναπτύσσει το κομμάτι της ναυτικής της δύναμης. Ο προσανατολισμός προ της ναυτιλίας ήταν αναγκαίος , όταν η καλλιέργεια της γης λόγω των έντονων καιρικών και φυσικών φαινομένων δεν μπορούσε να αποδώσει και να καλύψει τις ανάγκες των κατοίκων. Επισημαίνονται περιπτώσεις που χωρικοί άφηναν τα κτήματά τους ακαλλιεργήτα και γίνονταν ναυτικοί. Η στροφή προς την ναυτιλία ήταν καίριας σημασίας για την μετέπειτα οικονομική ανάπτυξη του νησιού. Ο Scrofani (1794-1835),

περιηγητής που μελέτησε την οικονομική κατάσταση στον Ελλαδικό χώρο (επισκέφτηκε την Κεφαλονιά μεταξύ 1794 και 1795, λίγο πριν το τέλος της Ενετοκρατίας), αναφέρει χαρακτηριστικά πως οι Κεφαλλονίτες είναι « ζωηροί, πνευματώδεις, εύστροφοι, πανούργοι και προσκολλημένοι μόνο στο κέρδος,...αλωνίζουν τις θάλασσες...». Ο 16ος αιώνας είναι το προοίμιο της άνθισης της ναυτιλίας στο Ιόνιο, αν και το μεγαλύτερο μέρος νησιού ασχολείται με την καλλιέργεια της γης. Η εμπορική κίνηση των νησιών εκδηλώνεται κυρίως με την εξαγωγή της σταφίδας (1560-1570) και των κρασιών, με την Κεφαλονιά να πρωτοστατεί στην εξαγωγή της, σημειώνοντας τεράστια οικονομική άνοδο. Η Σ. Ζαπάντη (1999, σ.278) μας πληροφορεί πως η αγροτικές δραστηριότητες δεν πραγματοποιούνταν από τους γαιοκτήμονες κατόχους των εκτάσεων γης αλλά από μικρούς καλλιεργητές σημειώνοντας από την μελέτη του Ρ. Φακιολά ότι το εσωτερικό εμπόριο στα νησιά του Ιονίου ήταν σε χαμηλό επίπεδο, καθώς οι κάτοικοι κάλυπταν τις ανάγκες τους με την εγχώρια παραγωγή (Φακιολάς, 1982).

Θρησκεία

Οι κάτοικοι του νησιού πριν την κατάληψή του από τους Βενετούς, ήταν στο σύνολό τους χριστιανοί ορθόδοξοι. Οι πρώτοι έποικοι καθολικού δόγματος εμφανίζονται τις πρώτες ημέρες της άφιξης των Βενετών. Είναι κατά κύριο λόγο αξιωματούχοι και εξέχοντες που έχουν σταλεί για την επιτήρηση και διοίκηση του νησιού, στην πλειοψηφία του ιταλικής καταγωγής. Σε ιστορικές πηγές γίνονται αναφορές για καθολικές εκκλησίες, ώστε να εξυπηρετούνται και οι ανάγκες των καθολικών χριστιανών (Ζαπάντη, 1999).

Η Βενετία ωστόσο για να διατηρήσει καλές σχέσεις με τους κατοίκους του νησιού και προς αποφυγή εξεγέρσεων, προχώρησε σε διατάγματα και νόμους που αναγνώριζαν δικαιώματα στον ορθόδοξο κλήρο. Αυτή η ενέργεια είχε ως αποτέλεσμα την οικοδόμηση πολλών ναών και μοναστηριών την περίοδο αυτή, σχεδόν σε κάθε οικισμό.

Δεν υπάρχουν μαρτυρίες για αντιθέσεις στις σχέσεις ανάμεσα στο ορθόδοξο και στο λατινικό στοιχείο του νησιού. Οι δύο εκκλησίες συμβίωναν ειρηνικά, ενώ υπάρχουν και διαθήκες με αφιερώσεις σε ναούς και των δύο δογμάτων, που επιβεβαιώνουν την καλή σχέση των ανθρώπων χωρίς έντονες διαμάχες. Η Καθολική Εκκλησία παρά το γεγονός ότι ήταν η κύρια Εκκλησία των κατακτητών, δεν κατάφερε να εισχωρήσει

στα λαϊκά στρώματα τα οποία ήταν προσκολλημένα στην παράδοση και την Βυζαντινή Ορθόδοξη Εκκλησία (Ζαπάνη, 1999).

Γράμματα και Τέχνες

Κατά το διάστημα της Βενετοκρατίας, το οποίο διήρκησε περίπου τρεις αιώνες (1503-1797) η τάξη που επωφελήθηκε και άκμασε διατηρώντας μεγάλα προνόμια και δύναμη δεν ήταν άλλη από την αστική. Η πολιτική που ακολουθήθηκε άλλωστε (γεωπολιτική) δεν άφηνε περιθώρια εξέλιξης της γεωργικής – μεσαιάς τάξης, δημιουργώντας πολλές φορές προβλήματα και επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνική της ανάπτυξη. Την περίοδο αυτή, οργανωμένη τοπική εκπαίδευση δεν υπήρχε, όσοι είχαν την οικονομική άνεση έφευγαν να σπουδάσουν στην Ιταλία. Η κυβέρνηση της Βενετίας δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με την επιμόρφωση του πληθυσμού, εκτός από ορισμένα «σχολεία» υπό την ευθύνη και χρηματοδότηση ιδιωτών και μοναστηριών. Η αγροτική τάξη είναι σε ακόμη πιο δυσχερή θέση όσον αφορά την εκπαίδευση, η οποία πολλές φορές περιορίζεται μόνο στα βασικά με το μεγαλύτερο ποσοστό να είναι αναλφάβητο (Τσιτσέλης, 1904 / 1960).

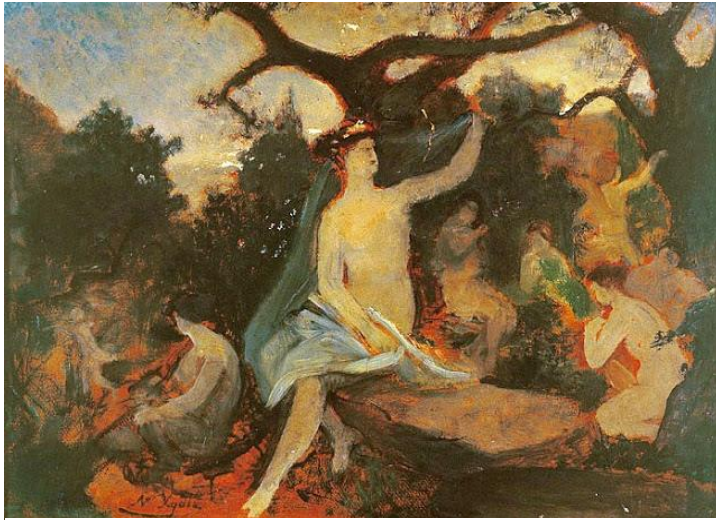
Μετά την άλωση στον Χάνδακα¹⁸ (1669) δημιουργείται μια στροφή στις καλές τέχνες με έντονη την παρουσία των αγιογράφων, γλυπτών και αρχιτεκτόνων στο νησί ενισχύοντας την ανοικοδόμηση και διακόσμηση των ναών και ανοίγουν το δρόμο για την ανάπτυξη και εξέλιξη των καλών τεχνών ιδιαίτερα στον εκκλησιαστικό χώρο.

Από το 19^ο αιώνα η ζωγραφική πήρε τα επτανησιακά¹⁹ της χαρακτηριστικά (έως τότε υπήρχαν επιρροές κυρίως στα μοτίβα από την Κρητική Σχολή). Κάποιοι Κεφαλλονίτες ζωγράφοι σπούδασαν και δραστηριοποιήθηκαν σε άλλες πόλεις (ο Γεώργιος Μηνιάτης στη Φλωρεντία, ο Νικόλαος Ξυδιάς στην Αθήνα), ενώ κάποιοι άλλοι επέστρεψαν και εργάστηκαν στη γενέτειρα (Γεώργιος Άβλιχος). Στο λογοτεχνικό χώρο κυριαρχούν ο Ανδρέας Λασκαράτος, στοχαστής, με έντονη τη

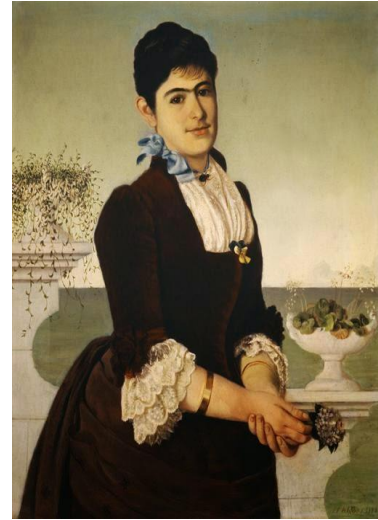
¹⁸ Κατά τον Βενετό – Οθωμανικό Πόλεμο η Κρήτη μαινόταν από πολιορκίες των Οθωμανών που ήθελαν να κατακτήσουν το νησί. Η τελευταία εστία αντιστάσεων για τους Βενετούς ήταν η πρωτεύουσα του νησιού, ο Χάνδακας. Η πολιορκία διήρκησε 21 χρόνια με την πρωτεύουσα του νησιού “να μετατρέπεται σε σύμβολο διαμάχης μεταξύ του χριστιανικού και μουσουλμανικού κόσμου”(Χασιώτης, ό.π., σ.348). Έπειτα από την άλωσή του Χάνδακα τα νησιά του Ιονίου δέχθηκαν το μεγαλύτερο μέρος των Κρητικών προσφύγων.

¹⁹ Η Επτανησιακή Σχολή αποτελεί το πρώτο ελληνικό καλλιτεχνικό ρεύμα με δυτικοευρωπαϊκές επιρροές στα μέσα του 17^{ου} αιώνα και διήρκησε μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα.

σατιρική διάθεση στο ποιητικό του έργο και την ηθικολογία στα πεζά κυρίως κείμενά του και ο λυρικός ποιητής Ιούλιος. Τέλος, σπουδαία υπήρξε και η συμβολή του πεζογράφου, ποιητή και μεταφραστή Παναγιώτη Πανά και η προσφορά του λόγιου Παναγιώτη Βεργωτή με έξοχα δοκίμια και με κείμενα υπέρ του δημοτικισμού (Τσιτσέλης, 1904 / 1960)

Εικόνα 6. Νύμφες του δάσους, έργο του Νικόλαου Ξυδιά, λάδι σε χαρτί
Πηγή : Συλλογή της Βουλής των Ελλήνων

Εικόνα 7. Άβλιχος Γεώργιος, Κυρία που κρατάει μπουκετάκι, 1886,
Πηγή : Συλλογή Ιδρύματος Ε. Κουτλίδη

B.2.4. Παραδοσιακή και «Ανώνυμη» Αρχιτεκτονική προσεισμηκών οικισμών

Η πρώτη δράση της ελληνικής πολιτείας για την προστασία των νεότερων του 1830 μνημείων²⁰ πραγματοποιείται ύστερα και από τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο ψηφίζοντας τον Νόμο 1469/1950, ο οποίος αποτελεί μέχρι σήμερα το θεμελιακό νομικό στήριγμα για την προστασία της νεότερης αρχιτεκτονικής. Με τη χρήση του νόμου επιχειρείται για πρώτη φορά ο χαρακτηρισμός με έννοιες όπως « τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους » και « ιστορικοί τόποι » δημιουργώντας μια νέα οπτική για τον χαρακτηρισμό κτηρίων αλλά επιπλέον και αρχιτεκτονικών συνόλων και οικισμών. Ο νόμος περί προστασίας ουσιαστικά σκιαγραφεί την τότε κατάσταση της υπαίθρου με τα προβλήματα που αυτή αντιμετώπιζε όπως η εγκατάλειψη και ερήμωση, το μείζον θέμα της αστυφιλίας²¹ που σάρωνε την χώρα, την μετάβαση από την συλλογική και ομαδοποιημένη « ελληνική κοινότητα » του 19ου αιώνα στην βιομηχανία του ατομικού κέρδους και της μοντερνικότητας, της αρχιτεκτονικής του μπετόν, του γυαλιού και της ασφάλτου. Στις δύο επόμενες δεκαετίες τα χωριά της ελληνικής υπαίθρου συνεχίζουν να μαραζώνουν και τελικά να αφανίζονται. Η μέριμνα της πολιτείας για τη διάσωσή τους ήταν λειτουργικά περιορισμένη, εφόσον από το 1961 προβλεπόταν μία μόνο Εφορεία Νεότερων Μνημείων αρμόδια για όλη την Ελλάδα, ενώ η δημιουργία ενός κοινού φορέα για τέτοιου είδους ζητήματα , το Υπουργείο Πολιτισμού, γίνεται μια δεκαετία αργότερα . Είναι ενδεικτικό ότι από τους 870 περίπου επισήμως καταγεγραμμένους ως χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς και ιστορικά κέντρα στην Ελλάδα μόλις οι 112 έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέοι κατά την δεκαετία του '60 μέχρι και την μεταπολίτευση.

Η δεκαετία του '70 ανατρέπει την έως τότε κατάσταση δείχνοντας μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, που αποτυπώνεται σε τρία διακηρυκτικά κείμενα²²: την Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της UNESCO, την Διακήρυξη του Άμστερνταμ στα 1975 και την Χάρτα του Πολιτιστικού τουρισμού, που υπογράφηκε στις Βρυξέλλες

²⁰ Τ.Ε.Ε. 1983. Συντήρηση και Αναβίωση παραδοσιακών κτηρίων και συνόλων

²¹ ΥΠΕΧΩΔΕ, Συμπόσιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και η εφαρμογή της Σύμβασης της Γρανάδας στην Ελλάδα, 2001

²² Π.Δ. 941/1977, ΦΕΚ 320, τ. Α, « Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών »

στα 1976 από εκπροσώπους του ICOMOS και άλλων επτά διεθνών οργανώσεων (Europa Nostra, Διεθνής Ένωση Αρχιτεκτόνων, Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού κ.ά.).

Η παγκόσμια αφύπνιση και συνειδητοποίηση λόγω των σοβαρών διαφαινόμενων προβλημάτων, που απειλούν την ανθρωπότητα, τη φύση και τη καταστροφή του περιβάλλοντος, εντάσσει πλέον το πρόβλημα της προστασίας του φυσικού και ανθρωπογενούς χώρου σε μια ευρύτερη ιδεολογική θεώρηση. Πλέον δεν γίνεται λόγος για συντηρητικές μνημειακές αντιλήψεις, τα δημιουργήματα της φύσης και του ανθρώπου θεωρούνται παγκόσμια κληρονομιά, άξια να διατηρηθούν όχι μόνο ως «πολιτιστικές αναφορές» για τις μέλλουσες γενεές αλλά και ως παράμετροι της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των κοινωνιών. Οι αρχές²³ αυτές διατυπώνονται στην Σύμβαση για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης, η οποία υπογράφεται στη Γρανάδα. Η Σύμβαση αυτή αποτελεί την συμπύκνωση ενός προβληματισμού με κεντρικό άξονα την σχέση παγκοσμιότητας – τοπικότητας, σχέση που ανάγεται στην αρχή της βιομηχανικής εποχής. Τις αναζητήσεις αυτές τροφοδοτεί η κρίση των φθινουσών βιομηχανικών κοινωνιών, για τις οποίες μια εναλλακτική μορφή ανάπτυξης είναι εκείνη που θα συνδυάζεται με την ενίσχυση και ανάδειξη των τοπικών πλεονεκτημάτων. Οι περιοχές που κυρίως απειλούνται από τις συνθήκες της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, είναι εκείνες που αποκαλούμε «περιφέρειες», «αγροτικές περιοχές», «επαρχία», και αναπτύσσονται θεωρητικές μελέτες αναζήτησης και εύρεσης λύσεων, που θα επέτρεπαν την ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους μέσω της αξιοποίησης των γηγενών πλουτοπαραγωγικών τους πόρων, την ενδογενή δηλαδή ανάπτυξη των μικρότερων ή ευρύτερων οικιστικών χωρικών ενότητων. Η σημαντική αναθεώρηση του περιβάλλοντος χώρου στο οποίο έγκειται ένα μνημείο ή οικιστικό σύνολο, που χρήζει προστασία, ήταν πολύ σημαντική στην ενότητα της κοινωνίας. Ο φυσικός χώρος, που περικλείει τα σύνολα αυτά, δεν πρέπει να εξαιρείται της προστασίας ούτε να αντιμετωπίζεται ξεχωριστά, διότι είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την καθημερινή ζωή, τα αρχιτεκτονικά έργα και τα κτήρια, τα οποία προήλθαν από ανθρώπινη δραστηριότητα σε αρμονία με την φύση.

Παρά τις όποιες παρεμβάσεις στο νομοθετικό σχέδιο για την προστασία της παράδοσης και της αρχιτεκτονικής, οι μικρότερες ομάδες των πιο ευτελών και λιτών κατασκευών χωρίς ιδιαίτερα μορφολογικά στοιχεία ή συγκεκριμένες τυπολογικές μορφές

²³ Αφιερωματική έκδοση ICOM στην διεθνή ημέρα μνημείων, Προστασία και Ανάπτυξη των Ιστορικών Πόλεων στον 21^ο αιώνα, Κέρκυρα 2002

αντιμετωπίστηκαν φειδωλά και με επιφυλακτικότητα. Σε αυτή την κατηγορία των κτισμάτων της «Ανώνυμης Αρχιτεκτονικής» που ονομάζει και ο Δ. Φιλιππίδης, εντοπίζουμε αναρίθμητες κατηγορίες αρχιτεκτονικών δραστηριοτήτων που με την σειρά τους φέρουν στοιχεία και πληροφορίες από το παρελθόν, διόλου ευκαταφρόνητα. Ο ίδιος ο Δ. Φιλιππίδης με τον όρο ανώνυμη χαρακτηρίζει όλες τις « ευρηματικές εφαρμογές των ανειδίκευτων δημιουργών », που συναντάμε στην ύπαιθρο, σε αγροτικές περιοχές ή ορεινές εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων. Οι τρόποι και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται από το επιστημονικό κοινό θεωρούνται συνήθως αντισυμβατικές, προκαλούν σχολιασμούς και έρχονται σε αντίθεση με τις μεθόδους των επαγγελματιών. Η δόμησή τους χαρακτηρίζεται με λιτότητα και συνοχή με το οικείο εξωτερικό περιβάλλον, ενώ παρουσιάζουν τις περισσότερες φορές στοιχεία της καθημερινής ζωής των κατοίκων αλλά και πτυχές της αγροτικής ζωής και της οικονομικής κατάστασης του τόπου (Φιλιππίδης, 2019).

Εικόνα 12. Ορισμένοι από τους εγκαταλελειμμένους οικισμούς στην Κεφαλονιά παραμένουν αναξιοποίητοι όπως αυτοί των χωριών Φραγκάτα (πάνω) και Φάρσα (κάτω).

Πηγή : kefaloniapress.gr, με φωτογραφικό υλικό από την Μπαλαφούτη Χ.

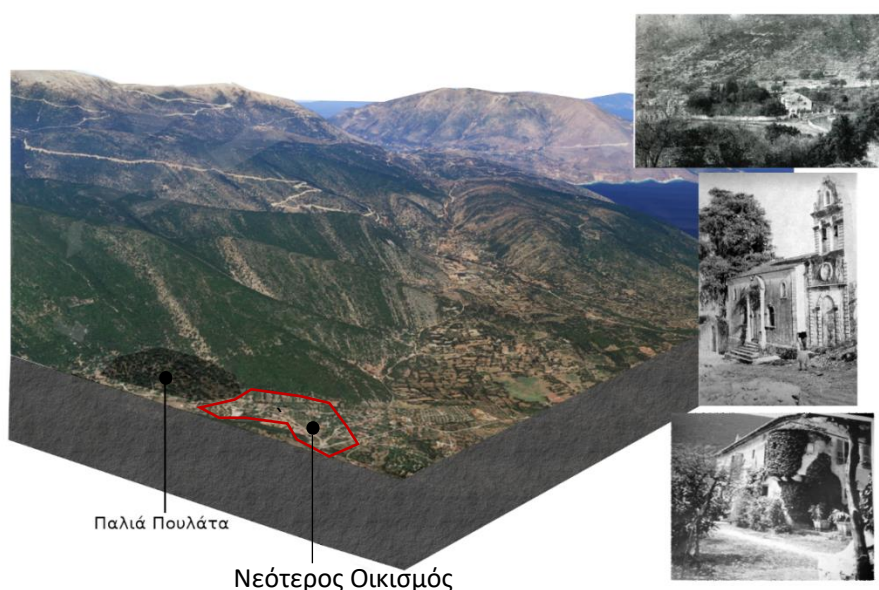
Βάσει των παραπάνω αξιώσεων μέρος της έρευνας και βασικό στοιχείο των προτεινόμενων επεμβάσεων στην περιοχή είναι η συντήρηση, η διατήρηση και η ανάδειξη των οικισμών, διότι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας του νησιού. Οι κάτοικοι και γενικότερα η κοινωνία της Κεφαλονιάς, έχει ανάγκη την

διάσωση μέρους της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής παράδοσής της, καθώς η καταστροφή που προκλήθηκε από τους σεισμούς του '53 ήταν μη αναστρέψιμη. Στηριζόμενοι στις ευρωπαϊκές συμβάσεις και με γνώμονα την ολοκληρωμένη διαχείριση προστασίας περιοχών με ιστορικά – πολιτιστικά κατάλοιπα, θα ερευνηθούν και θα προταθούν λύσεις που θα συμβάλλουν θετικά στο σύνολο των οικισμών και των κατοίκων τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό-τουριστικό επίπεδο.

Β.2.5. Οι Προσεισμικοί Οικισμοί της Έρευνας

Πουλάτα

Τα Πουλάτα²⁴ της Κεφαλονιάς βρίσκονται νοτιοδυτικά της Σάμης, στους πρόποδες της οροσειράς Κάτω Φρεμούδα λίγα μόλις μέτρα βορειοδυτικά των πρώτων σπιτιών του σημερινού οικισμού. Είναι το μεγαλύτερο χωριό σε οικιστικά κατάλοιπα από τα τρία της μελέτης μας και το μοναδικό που δεν μετατοπίστηκε σε άλλη περιοχή έπειτα τους σεισμούς του 1953.

Εικόνα 13. Οι παλιές φωτογραφίες από πάνω προς τα κάτω δείχνουν το προσεισμικό χωριό το 1900, την εκκλησία του Αγ. Σπυρίδωνα στην είσοδο του χωριού και το σπίτι της οικογένειας Άννινου – Βαλέττα, μίας εκ των ευεργετών οικογενειών της περιοχής.

Πηγή : www.poulatakefalonias.gr

Μεγάλη πνευματική πρόοδος στο χωριό και την ευρύτερη περιοχή σημειώθηκε κατά τη Βενετική κυριαρχία, ενώ δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη της εκκλησιαστικής τέχνης και της ξυλογλυπτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Ι. Ναός του Αγίου Σπυρίδωνα, με το υπέροχο ξυλόγλυπτο τέμπλο του. Ακριβείς ενδείξεις αναφορικά με το πότε ακριβώς συναντάται για πρώτη φορά η ονομασία Πουλάτα δεν υπάρχουν. Εκτιμάται, ωστόσο, ότι συνέβη μεταξύ του 1264²⁵,

²⁴ Ιστορικά στοιχεία αλλά και πολιτιστικά υπάρχουν στην ιστοσελίδα που έχει αναπτύξει ο οικισμός των Πουλάτων, βλ. <https://poulatakefalonias.gr>

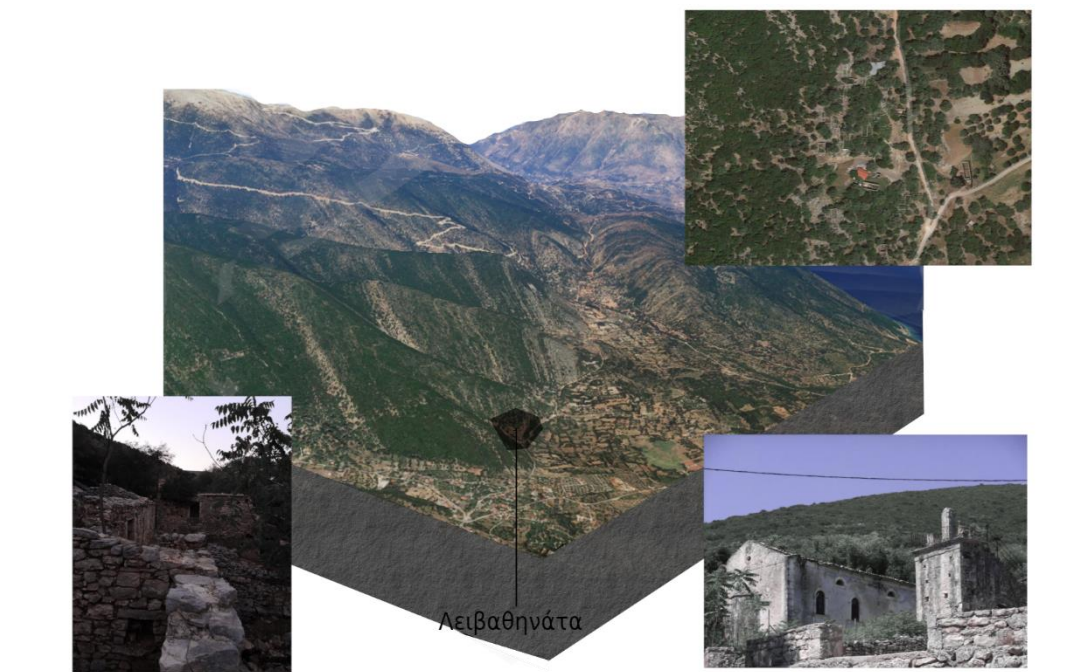
²⁵ Θ.Στ.Τζανετάτου, «Το Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και η Επιτομή αυτού. Κριτική έκδοσις αυτών», εν Αθήναις 1965

έτος που εντοπίζονται πρώτη φορά τοπωνύμια με την κατάληξη – άτα και του 1583 όπου βάσει απογραφικού χειρόγραφου, που φυλάσσεται σήμερα στη Μαρκιανή βιβλιοθήκη της Βενετίας, τα Πουλάτα αναφέρονται ως ένας από τους 172 οικισμούς της εποχής. Μάλιστα, κατά τον ιστορικό και πανεπιστημιακό Γεώργιο Μοσχόπουλο, τα Πουλάτα είναι ένας από τους 92 οικισμούς του νησιού που διατηρούν μέχρι και σήμερα την ίδια ακριβώς ονομασία, που είχαν και προ του 17ου αιώνα, στα χρόνια της ενετοκρατίας. Το προσεισμικό χωριό ήταν χωρισμένο σε γειτονιές, που έφεραν το όνομα των οικογενειών, οι οποίες ζούσαν εκεί. Είχε στενά πλακόστρωτα, ασβεστωμένα καντούνια με πέτρινα, κυρίως δίπατα, κεραμοσκεπή σπίτια με μικρές αυλές.

Λειβαθηνάτα

Τα Λειβαθηνάτα είναι από τα χωριά που καταγράφηκαν στην πρώτη απογραφή²⁶ του 1583, με το όνομα *Livatina*, και που συνέχιζαν να υπάρχουν και στην απογραφή του 1678 με το όνομα *Livatinata - Samos*. Στην απογραφή του 1766, δεν υπάρχει καμία αναφορά του οικισμού για να εμφανιστεί πάλι στις επόμενες των ετών 1808, έως και το 1879. Ανάμεσα στις οικογένειες που το 1638 εγγράφονται στις προνομιούχες του νησιού στην περιοχή της Σάμης, αναφέρονται και οι οικογένειες Λειβαθηνού και Χαλιώτη, που ήταν προύχοντες κάτοικοι των Λειβαθηνάτων και Χαλιωτάτων αντίστοιχα. Επίσης, από σχετικά έγγραφα, που βρέθηκαν και αποδελτιώθηκαν στο Γ.Α.Τ.Κ – Τ.Ι.Α Κεφαλονιάς, γνωρίζουμε ότι τα Λειβαθηνάτα ήταν οικισμός παλιότερος του 17ου αιώνα. Σε κατάλογο των ναών και μονών της Κεφαλονιάς του 1788, που βρίσκεται στα Βενετσιάνικα αρχεία και του 1794, που βρίσκεται στο Τ.Ι.Α Κερκύρας, αναφέρεται το χωριό και η εκκλησία του ως *Livatinata, Beata Vergine confraternita parochiale*. Στοιχεία για τον πληθυσμό έχουμε από τις απογραφές του 1920, 1928, 1940 και 1951 όπου και καταγράφονται με πληθυσμό από 128 έως 111 άτομα (Μελιδώνη, Ραζή, Πινιατώρος, 1996).

²⁶ <https://blahatasamis.blogspot.com>

Εικόνα 14. Στις φωτογραφίες φαίνονται η εκκλησία της Παναγίας (δεξιά) και αγροτικές οικίες που διατηρούν την εξωτερική τους τοιχοποιία και τα ανοίγματά τους σε αρκετά καλή κατάσταση (αριστερά) (Πηγή : προσωπικό αρχείο).

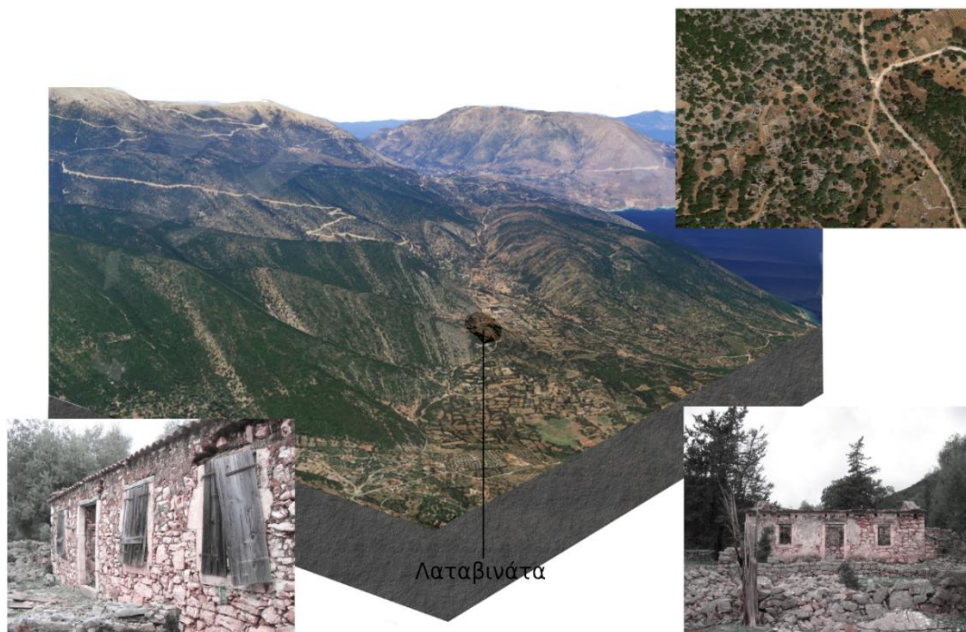
Στις επόμενες απογραφές από το 1961 και μετά, ο οικισμός φαίνεται να έχει εγκαταλειφθεί , διότι δεν υπάρχει καμία καταγραφή κατοίκου. Όπως μας αναφέρουν οι Γεράσιμος Γαλανός και Γιώργος Αποστολάτος (2003, Εόρτια Σάμης) « η κρατική αρωγή ύστερα από τις καταστροφές που προκλήθηκαν από τους σεισμούς του 1953, μερίμνησε για την στέγαση των κατοίκων των γύρω οικισμών Τσέκα, Διχάλια, Σκαλιά και Λειβαθηνάτα, οι οποίοι μεταφέρθηκαν στη Σάμη ».

Λαταβινάτα

Τα Λαταβινάτα, υφίστανται ως οργανωμένος οικισμός μαζί με τα Πουλάτα, τα Βλαχάτα, τα Λειβαθηνάτα και τα Χαλιωτάτα από την εποχή της Παλατιανής Ηγεμονίας των Τόκων, η οποία ξεκίνησε το 1357 και τερματίστηκε το 1479 με πρώτο σημείο χωροθέτησης, σύμφωνα με τον ιστοριοδίφη Ηλία Τσιτσέλη , την περιοχή της σημερινής Ιεράς Μονής Θεμάτων στην Πύλαρο (Τσιτσέλης, 1904 / 1960).

Το εγκαταλελειμμένο χωριό βρίσκεται νοτιοδυτικά από τα παλιά Βλαχάτα και σε κοντινή απόσταση από τα προσεισμικά χωριά των Λειβαθηνάτων και των Βλαχάτων.

Στις απογραφές από το 1920 έως και το 1951 καταγράφεται με κατοίκους που δεν ξεπερνούν τους 128. Έπειτα από το σεισμό του 1953 στην καταγραφή του 1961 δεν εμφανίζεται, καθώς με τους καταστρεπτικούς σεισμούς η τότε κυβέρνηση έδωσε προτεραιότητα για μετακίνηση οικισμών λόγω «εδαφικών αναγκών».

Εικόνα 15. Φωτογραφίες από την επιτόπια έρευνα στο προσεισμικό χωριό Λαταβινάτα.

Πηγή : αρχείο φωτογραφιών , Τάσου Γ. Καβαλιεράτου

Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκαν απαλλοτριώσεις οικοπέδων σύμφωνα με τα όσα αναγράφονται στο Βασιλικό Διάταγμα του '54²⁷. Πιο συγκεκριμένα, το διάταγμα αναφέρεται στον οικισμό των Λαταβινάτων με τους υποψήφιους δικαιούχους να λαμβάνουν νέες εκτάσεις γης. Αρκετοί οικισμοί την περίοδο αυτή απαλλοτριώθηκαν και μετακινήθηκαν είτε μερικώς είτε ολικώς σε νέες τοποθεσίες βάσει της καταστροφής που υπέστησαν. Σε καταστατικό του Τεχνικού Επιμελητηρίου δηλώνεται ότι από το 1987 το χωριό υπέστη ολική μετάθεση και έχει προσαρτηθεί πλέον στην κοινότητα του Καραβόμυλου.

²⁷ ΦΕΚ 134Α / 26-6-1954 . "Περί επεκτάσεως του Αντισεισμικού Οικοδομικού Κανονισμού Κορίνθου-Λουτρακίου εις την περιοχήν των Νομών Κεφαλληνίας και Ζακύνθου"

B.3 Δημογραφικά

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της απογραφής του 2011²⁸, οι μόνιμοι κάτοικοι των Πουλάτων ανέρχονται σε 142. Οι άλλοι δύο οικισμοί, που μελετάμε, βρίσκονται, όπως προαναφέρθηκε, εγκαταλελειμμένοι, καθώς υπήρξε συγχώνευση των χωριών με εκείνα του Καραβόμυλου και της Σάμης²⁹. Στην περιοχή όμως των οικισμών υπάρχουν κτίσματα βοηθητικών χώρων αγροτικών και κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων καθώς και ολιγάριθμες κατοικίες.

Έτος	Δήμος Σάμης	Επαρχία Σάμης	Κεφαλλονιά	Νομός
1840	N/A	N/A	63.384	N/A
1863	N/A	N/A	70.948	N/A
1870	4.470	16.774	67.509	77.382
1879	5.311	17.115	68.321	80.543
1889	5.457	16.994	69.736	80.178
1896	5.956	17.708	70.077	83.363
1907	8.511	20.891	71.141	71.141
1920	4.727	14.196	55.030	64.215
1928	5.049	13.313	57.578	66.414
1940	5.361	13.382	58.437	66.849
1951	4.562	10.233	47.369	47.369
1961	3.573	8.180	39.793	46.314
1971	2.841	6.033	31.790	36.742
1981	2.343	5.097	27.649	31.297
1991	2.258	5.246	29.392	32.474
2001	2.895	6.423	36.404	39.488
2011	2.341	5.204	35.801	39.032

Εικόνα 16. Οι απογραφές του πληθυσμού όπως αυτές διαφοροποιούνται ανά τα χρόνια στην επαρχία της Σάμης αλλά και σε όλη την επικράτεια του νησιού.

Πηγή : πίνακας από την Ελληνική Στατιστική Αρχή)

Λαμβάνοντας υπόψιν την απογραφή του πληθυσμού του Καραβόμυλου, για τα δημογραφικά στοιχεία της ευρύτερης περιοχής της έρευνας, έχει 389 μόνιμους κατοίκους (απογραφή 2011), ενώ παράλληλα ο πληθυσμός της Σάμης ανέρχεται σε 2.341 μόνιμους κατοίκους.

Παρακολουθώντας την εξέλιξη του πληθυσμού της Κεφαλλονιάς³⁰ από την απογραφή του 1870 μέχρι και το 2011, εξάγεται το συμπέρασμα ότι τέσσερα γεγονότα συνετέλεσαν καθοριστικά στη δημογραφική μείωση που παρατηρήθηκε αρχικά μεταξύ των απογραφών 1907 – 1920 και στη συνέχεια μεταξύ των ετών 1940 – 1980 είναι :

²⁸ <https://poulatakefalonias.gr>

²⁹ 2. Ο Δήμος Σάμης υφίστατο μέχρι και την απογραφή του 1907 επανασυστάθηκε το 1997 (με το πρόγραμμα Καποδίστρια) και καταργήθηκε εκ νέου το 2011.

³⁰ Αθανασοπούλου Ι. , Τετράδια Ιστορικής Δημογραφίας, τ. 4, 2010

- Ο Α' Παγκόσμιος πόλεμος.
- Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και ο Εμφύλιος που ακολούθησε
- Οι καταστροφικοί σεισμοί του 1953
- Το μεταναστευτικό ρεύμα³¹ και η έντονη εσωτερική αστικοποίηση της εικοσαετίας 1960-1980.

Τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί σημαντική οικιστική ανάπτυξη κατά μήκος της επαρχιακής οδού που συνδέει τα Πουλάτα με τη Σάμη, γεγονός που ενδυναμώνει και δημιουργεί συνθήκες ανάπτυξης στο σύνολο του πληθυσμού. Το βελτιωμένο οδικό δίκτυο καθιστά εφικτή τη σύνδεση των ορεινών περιοχών με κομβικά κέντρα του νησιού, όπως η Σάμη και το Αργοστόλι, καθώς η πρόσβαση σε απαραίτητα αγαθά και υπηρεσίες υγείας είναι σημαντική για τις συνθήκες κατοίκησης.

³¹ Τον Απρίλιο του 1923 διενεργήθηκε σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια απογραφή των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Σύμφωνα με τα επίσημα αποτελέσματα της ELSTAT, ο αριθμός των προσφύγων έφτασε τις 768.431 εκ των οποίων οι 6.971 κατέληξαν στα Ιόνια Νησιά. Στην επαρχία Σάμης οι πρόσφυγες ανήλθαν σε 1.518.

Β.4. Τομείς απασχόλησης – Τουρισμός

Από την κλασική εποχή μέχρι και τους Ρωμαϊκούς χρόνους, η οικονομία της περιοχής όπως μαρτυρούν και οι απεικονίσεις στα αρχαία νομίσματα της Σάμης, στηριζόταν στην κτηνοτροφία, το κυνήγι και τη γεωργία, καθώς η περιοχή διέθετε πλούσια ορεινά και ημιορεινά υψώματα, ενώ λόγω των επιφανειακών υδάτων εκτιμάται ότι διέθετε κοιλάδες με πηγές, μικρές λίμνες και ποτάμια. Επιπλέον η Σάμη αποτελούσε σημαντική ναυτική δύναμη και έτσι πολλοί κάτοικοι είχαν στραφεί σε ναυτικά επαγγέλματα (Ευθυμιάτου-Κατσούνη, 2012).

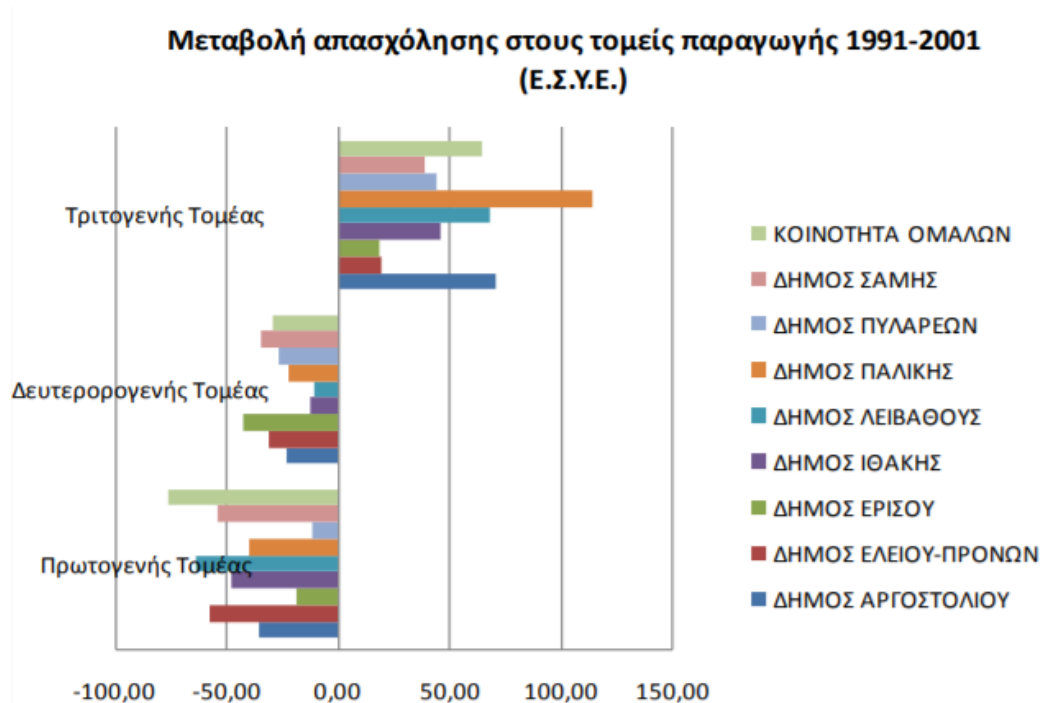
Με την πάροδο των χρόνων, στους ορεινούς οικισμούς όπως των κατοίκων των Πουλάτων, των Λαταβινάτων και των Λειβαθηνάτων, η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα της οικονομίας ισχυροποιήθηκε με μικρούς οικογενειακούς κλήρους, ενώ πολλοί κάτοικοι για να συμπληρώσουν το εισόδημά τους εργάζονταν εποχιακά στα κτήματα οικογενειών με μεγαλύτερες ιδιοκτησίες. Επίσης, αρκετοί κάτοικοι ασχολούνταν με την παραγωγή κάρβουνου αλλά και με ασβεστοκάμινα και πετροκάμινα, που υπήρχαν στην περιοχή. Επιπλέον, τα περισσότερα νοικοκυριά διέθεταν οικόσιτα ζώα εξασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο κρέας, γάλα, τυρί, αυγά, μαλλί και άλλα είδη πρώτης ανάγκης (Τζούφη, 2010).

Εικόνα 17. Ποσοστό απασχόλησης του τομέα παραγωγής του Νομού Κεφαλληνίας
Πηγή: www.statistics.gr

Σήμερα οι κάτοικοι ασχολούνται εκ νέου με την κτηνοτροφία σε βοσκότοπους έκτασης 3,3 τ.μ., ενώ υπάρχουν και κάποιοι οι οποίοι δραστηριοποιούνται στον κλάδο της μελισσοκομίας παράγοντας κυρίως θυμαρίσιο μέλι. Οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις³² έχουν επιφάνεια 1,5 τ.μ. και αφορούν κυρίως σε ελαιοκαλλιέργειες με περίπου 7.000 ελαιόδεντρα και αμπέλια. Βέβαια, η πλειοψηφία του ενεργού πληθυσμού ασχολείται πλέον με επαγγέλματα που σχετίζονται με τον κατασκευαστικό κλάδο, τον επισιτισμό, τον τουρισμό κατά τη θερινή περίοδο, ενώ κάποιοι διατηρούν επιχειρήσεις στη Σάμη και τον Καραβόμυλο.

Η αύξηση του ποσοστού του τριτογενή τομέα³³ και η μείωση του πρωτογενή και δευτερογενή είναι χαρακτηριστικό των περισσότερων περιοχών της χώρας ,εφ' όσον ο πληθυσμός στρέφεται όλο και περισσότερο στον τομέα των υπηρεσιών. Πιο συγκεκριμένα, για τον Ν. Κεφαλληνίας η μεγάλη αύξηση του ποσοστού του τριτογενή τομέα προέρχεται από την απασχόληση στον τομέα του τουρισμού, καθώς το νησί προσφέρεται για αυτή την χρήση και συνιστά μεγάλη πηγή εσόδων για τους απασχολούμενους του κλάδου αυτού. Στους ορεινούς οικισμούς της Σάμης ο πρωτογενής τομέας συνεχίζει να είναι ο επικρατέστερος με τις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες να αποτελούν τη βασική πηγή εσόδων.

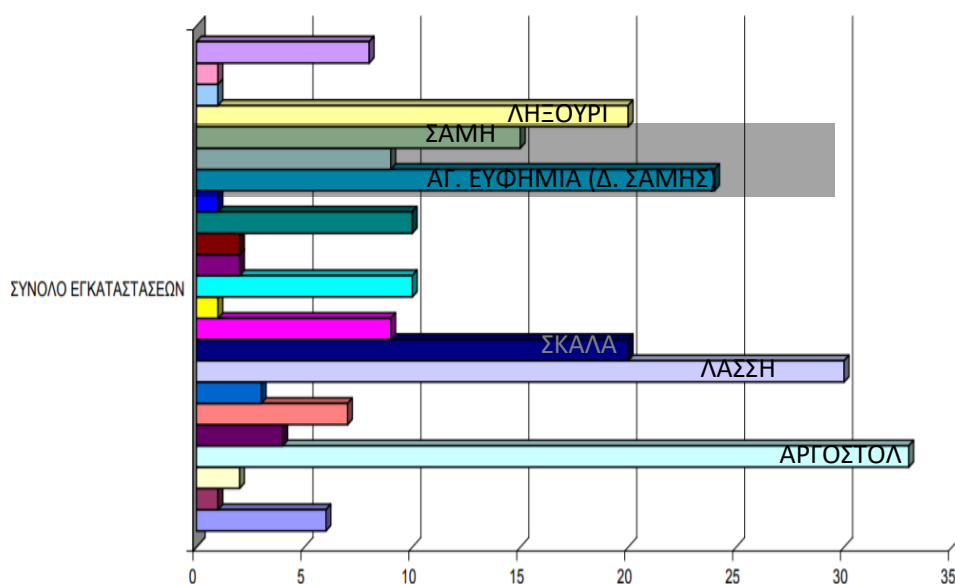
Εικόνα 18. Πίνακας με την βασική ενασχόληση των μόνιμων κατοίκων στα δημοτικά διαμερίσματα της Κεφαλονιάς – Ιθάκης. Πηγή : www.statistics.gr

³² poulatakefalonias.gr

³³ eeki.gr

Β.4.1. Υποδομές φιλοξενίας και εστίασης

Η γεωγραφική θέση και το ανάγλυφο των Πουλάτων, τα αξιοθέατα του χωριού και της γύρω περιοχής, καθώς και η εγγύτητα με τη Σάμη και τις υπέροχες παραλίες της ανατολικής Κεφαλλονιάς, δημιουργούν τις βάσεις για ήπιας μορφής τουριστική ανάπτυξη και εναλλακτικό τουρισμό όπως ορειβατικός, περιπατητικός, κυνηγετικός, θρησκευτικός και σπηλαιο-καταδυτικός. Τα τελευταία χρόνια η περιοχή της Σάμης σημειώνει αυξημένη τουριστική κινητικότητα λόγω του λιμανιού της, των όμορφων παραλιών, που διαθέτει, των φυσικών περιοχών ενδιαφέροντος αλλά και των αρχαιολογικών της ευρημάτων.

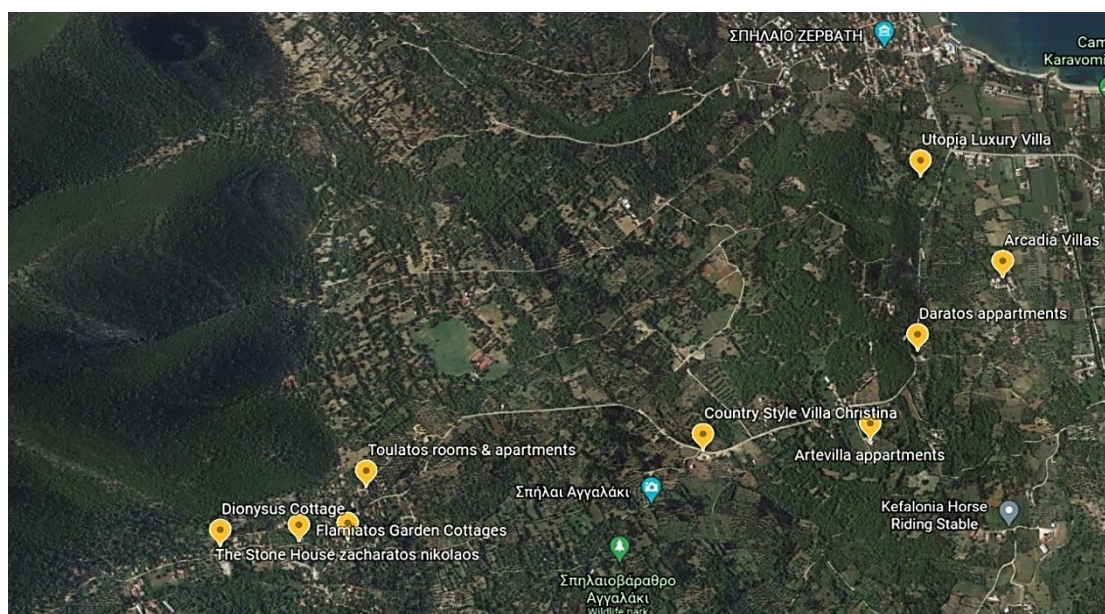
Εικόνα 19. Κατανομή πλήθους τουριστικών εγκαταστάσεων στον Ν. Κεφαλληνίας

Πηγή : Greek Tourist organizer

Σύμφωνα και με τα στατιστικά στοιχεία από το Αυτοτελές Τμήμα Τουριστικής Ανάπτυξης Δήμου Κεφαλλονιάς, που έγιναν το 2014 (περίοδος αστάθειας και οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα), τα ποσοστά των αφίξεων στην Κεφαλονιά παρατηρούμε ότι ήταν αυξημένα κατά 6,1%. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το ξενοδοχειακό δυναμικό της Κεφαλονιάς είναι 10.864 κλίνες σύμφωνα με το Ξενοδοχειακό επιμελητήριο Ελλάδας (2019), ενώ της Κερκύρας και της Ζακύνθου 43.065 και 29.303 κλίνες αντίστοιχα. Τα δύο τελευταία χρόνια (περιόδου 2019 – 2020) η Κεφαλονιά μέσα από τις πλατφόρμες αναζήτησης έχει αυξημένο ποσοστό

ενδιαφέροντος γεγονός που την κατατάσσει στους προορισμούς που είναι περισσότερο επιθυμητοί στο ταξιδιωτικό κοινό. Συγκεκριμένα σε διαγωνισμό που οργανώθηκε από Ευρωπαϊκή εταιρεία (European Best Destinations) για την ανάδειξη των καλύτερων προορισμών του 2021, η Κεφαλονιά κατέλαβε την έβδομη θέση εστιάζοντας στο ενδιαφέρον που έχει προκληθεί στο κοινό για τις όμορφες παραλίες του νησιού , τα αξιοθέατα και τους αρχαιολογικούς θησαυρούς.

Στο διάγραμμα της Ελληνικής Τουριστικής Υπηρεσίας (εικ.19) παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό τουριστικών εγκαταστάσεων εδράζεται στο Αργοστόλι, στην περιοχή της Λάσσης, στην Αγία Ευφημία, στο Ληξούρι, στη Σκάλα και στη Σάμη. Το ποσοστό αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις υψηλότερες τιμές των ενοικιαζόμενων δωματίων, που συναντώνται πρωτίστως στην περιοχή του Φισκάρδου, έπειτα στην Σάμη και τέλος στην Λάσση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το Φισκάρδο φιλοξενεί κάθε χρόνο πλήθος επωνύμων και αυτό με τη σειρά του αυξάνει τη ζήτηση, άρα και τις τιμές των δωματίων. Η περιοχή της Σάμης είναι από τα κύρια λιμάνια της Κεφαλονιάς, καθώς εκτός από την σύνδεση με το λιμάνι της Πάτρας και της Κυλλήνης εξυπηρετεί και ευρωπαϊκά , όπως αυτό της Ιταλίας. Επίσης, στη Σάμη πριν κάποια χρόνια έγιναν τα γυρίσματα κινηματογραφικής ταινίας του Χόλυγουντ (*Το μαντολίνο του Λοχαγού Κορέλη*) με αποτέλεσμα την τουριστική αύξηση στην περιοχή.

Εικόνα 20. Χάρτης με τις τοποθεσίες των καταλυμάτων που προσφέρονται την τουριστική περίοδο προς διαμονή στην περιοχή των προσεισμικών οικισμών.

Πηγή : αεροφωτογραφία από την εφαρμογή Google Earth με προσωπική επεξεργασία.

Στην ευρύτερη περιοχή, εντός του σύγχρονου οικισμού των Πουλάτων (εικ.20) υπάρχουν εννέα συγκροτήματα ενοικίασης δωματίων, αρκετά από τα οποία κρατούν σε γενικές γραμμές την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου. Δεν έχουν υπάρξει έως και σήμερα υποδομές για μεγάλου όγκου ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, οι οποίες ίσως να ξέφευγαν από τα επιτρεπόμενα όρια δόμησης και χρήσεως γης. Την τουριστική θερινή περίοδο υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση και αύξηση των επισκεπτών με τον Ιούλιο και τον Αύγουστο να θεωρούνται οι πιο κερδοφόροι μήνες για το σύνολο του οικισμού. Επίσης, στο χωριό Πουλάτα λειτουργούν δύο εστιατόρια καθώς και ένα παραδοσιακό καφενείο, όπου ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να πραγματοποιήσει ολιγόλεπτη στάση. Επιπροσθέτως, στην περιοχή το διάστημα των καλοκαιρινών μηνών πραγματοποιούνται εκδηλώσεις και εορτές που λειτουργούν ως πόλοι έλξης επισκεπτών στους προσεισμικούς οικισμούς. Το παλαιό χωριό των Βλαχάτων, που βρίσκεται σε πολύ κοντινή απόσταση από τα Λαταβινάτα, είναι και αυτός ένας από τους προσεισμικούς οικισμούς του νησιού, που όμως διατηρείται σε καλή κατάσταση. Η καλλιτεχνική εκδήλωση που πραγματοποιείται κάθε χρόνο στα Βλαχάτα (Saristra Festival) είναι ακόμη ένας λόγος παρακίνησης των επισκεπτών να απολαύσουν την ορεινή θέα, την φιλοξενία των κατοίκων της περιοχής μέσα σε ένα προσεισμικό τοπίο. Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες αφορούν εκθέσεις ζωγραφικής, μουσικές συναυλίες, προβολές ταινιών μικρού μήκους, παρουσιάσεις βιβλίων και έργων τέχνης.

Εικόνα 21. Ένας από τους χώρους του Saristra Festival, με παρουσίαση φωτογραφιών μέσα σε προσεισμική κατοικία στα παλιά Βλαχάτα. (Πηγή: www.saristrafestival.gr)

B.4.2. Επισκεψιμότητα

Οι επισκέπτες των οικισμών (Πουλάτα, Λειβαθηνάτα και Λαταβινάτα) θα μπορούσαν να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες. Επισκέπτες που έρχονται για τις διακοπές τους καθώς έχουν μόνιμη κατοικία στην περιοχή που χρησιμοποιείται πλέον ως εξοχική κατοικία, φυσιολάτρες ερχόμενοι συνήθως την θερινή περίοδο για πεζοπορίες και ορειβασίες, επισκέπτες που επιθυμούν να δουν τα θρησκευτικά μνημεία της περιοχής και τέλος οι διερχόμενοι από κοντινούς οικισμούς ή από περιοχές που συνδέει το οδικό δίκτυο με το λιμάνι της Σάμης.

Οι κάτοικοι που διατηρούν εξοχικές κατοικίες, έρχονται στον οικισμό των Πουλάτων, αφού οι άλλοι δύο οικισμοί όπως έχουμε προαναφέρει έχουν μετατοπιστεί στους κοντινούς οικισμούς των Πουλάτων, Καραβόμυλου και Σάμης. Συνήθως είναι πατρογονικές οικογένειες από τα Πουλάτα ή τα Λειβαθηνάτα των οποίων τα νεότερα μέλη διαμένουν μόνιμα σε πόλεις όπως η Αθήνα κατά κύριο λόγο και επισκέπτονται τη γενέτειρα συνήθως σε αργίες και κατά την περίοδο των καλοκαιρινών τους διακοπών.

Οι επισκέπτες που προτιμούν την περιοχή για πεζοπορικές διαδρομές και φυσιολατρικό τουρισμό είναι μεμονωμένοι και ένα μεγάλο ποσοστό τους απαρτίζεται από κατοίκους του νησιού που διοργανώνουν αυτές τις διαδρομές μέσα από ομάδες και συλλόγους. Επίσης ενδιαφέρον για αυτού του είδους τον τουρισμό δείχνουν και ξένοι τουρίστες που επιζητούν περιοχές με προσεισμικούς οικισμούς, ώστε να περιπλανηθούν και να παρατηρήσουν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου αλλά και τον μνημειακό και φυσικό πλούτο σε συνδυασμό με την απaráμιλλη θέα. Συγκεκριμένα, για την Κεφαλονιά έχει δημιουργηθεί σελίδα στο διαδίκτυο από τουρίστες του εξωτερικού με τίτλο “The Ghost Towns “ (Πόλεις Φαντάσματα) στην οποία επισκέπτες έχουν περιπλανηθεί σε προσεισμικούς οικισμούς περιγράφοντας την εμπειρία τους και δίνοντας πληροφορίες και σε άλλους για την τοποθεσία και πώς μπορούν να τους προσεγγίσουν. Στην ίδια κατηγορία τοποθετούμε και τους επισκέπτες των σπηλαίων της περιοχής που είναι πέντε στο σύνολό τους εκ των οποίων τα πιο γνωστά είναι η Λίμνη Μελισσάνη και το σπήλαιο της Δρογκαράτης. Κατά τη θερινή περίοδο δημιουργούνται ουρές από κόσμο στις εισόδους των δύο σπηλαίων για να εισέλθουν και να απολαύσουν την φυσική τους ομορφιά. Εξίσου σημαντική είναι και

η επισκεψιμότητα μερίδας ανθρώπων που επιθυμούν να εξερευνήσουν το φυσικό πλούτο της περιοχής μέσα από σπηλαιολογικές διαδρομές.

Κατά κύριο λόγο οι επισκέπτες για μνημειακό – θρησκευτικό τουρισμό είναι ενημερωμένοι είτε από το διαδίκτυο είτε από ταξιδιωτικά πρακτορεία της Σάμης. Στην περιοχή των οικισμών της έρευνάς μας υπάρχουν τρεις μεταβυζαντινές εκκλησίες, που είναι κηρυγμένες ως διατηρητέες, καθώς και άλλος ένας προσεισμητικός οικισμός (παλαιά Βλαχάτα), ο οποίος βρίσκεται σε αρκετά καλή κατάσταση και συγκεντρώνει μερίδα τουρισμού. Κάθε καλοκαίρι διοργανώνεται φεστιβάλ με σκοπό την προβολή του χωριού και επισκέπτες από όλο το νησί έρχονται στον παλαιό αυτό οικισμό για να περιπλανηθούν στα στενά δρομάκια και τις κατοικίες, οι οποίες λειτουργούν ως σκηνικό που ενώνει το παρελθόν του τόπου με το μεταμοντέρνο παρόν. Με αυτόν τον τρόπο δίνεται η ευκαιρία στον επισκέπτη να περιηγηθεί σε κάθε γωνιά του χωριού απολαμβάνοντας σπουδαίες μουσικές, εκθέσεις, διαλέξεις, μαθήματα γυμναστικής στην φύση, προβολές ταινιών και έργων τέχνης.

Ακόμη, τα ερείπια της ακρόπολης της αρχαίας Σάμης καθώς και οι μονές των Αγ. Φανέντων και Θεοτόκου Αργίλιων, σε υψόμετρο 250 περίπου μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας σε έναν λόφο, που κατά την αρχαιότητα ονομαζόταν Κύατις, αποτελούν την κατάληξη μιας πεζοπορικής διαδρομής, που ξεκινάει από την κωμόπολη της Σάμης, περνάει από την Αρχαία Ακρόπολη και καταλήγει στις μονές. Μέσα από καταπράσινες διαδρομές, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει την ομορφιά της φύσης και την αρχαία κληρονομιά της περιοχής απολαμβάνοντας την ηρεμία και τη γαλήνη που του επιφυλάσσει το τοπίο.

Τέλος, οι διερχόμενοι στη περιοχή από κοντινούς οικισμούς σταματούν είτε για να απολαύσουν το φαγητό στα εστιατόρια της περιοχής σε ένα ήσυχο περιβάλλον με θέα τον κόλπο της Σάμης είτε να πάρουν τον καφέ τους συνεχίζοντας έπειτα την πορεία τους μέσω του κεντρικού δρόμου που ενώνει το λιμάνι της Σάμης με το Αργοστόλι.

B.5 Υποδομές

B.5.1. Κοινωνικές Υποδομές

Οι προσεισμικοί οικισμοί των Πουλάτων και Λαταβινάτων διέθεταν δημοτικό σχολείο. Η σύσταση των παλαιών χωριών με τους σεισμούς του '53 άλλαξε, επειδή προκλήθηκαν σοβαρές βλάβες σε κτίρια και οικίες συμπεριλαμβανομένων και των σχολείων. Με την μετατόπιση των οικισμών έγινε συγχώνευση και των ιδρυμάτων εκπαίδευσης. Σήμερα μόνο η πόλη της Σάμης διαθέτει όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, έως και την δευτεροβάθμια. Αυτό οφείλεται και στον περιορισμένο αριθμό παιδιών που διαμένουν στους ορεινούς οικισμούς της περιοχής, καθώς ο μεγαλύτερος πληθυσμός της περιοχής βρίσκεται στο κέντρο της Σάμης και τον Καραβόμυλο. Στην ευρύτερη περιοχή δύο ακόμα οικισμοί, των Διλινάτων και του Αγ. Γερασίμου (Δημοτική Ενότητα Ομαλών), διαθέτουν δημοτικό σχολείο.

Σπουδαία και αρκετά σημαντική είναι η συμβολή του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού του Αίνου, ο οποίος ιδρύθηκε το 2002, αρχικά για την προστασία και τη διαχείριση του Εθνικού Δρυμού Αίνου (ο οποίος ιδρύθηκε το 1962), κυρίως για να προστατευθεί ό,τι είχε απομείνει από το άλλοτε ακμαίο και μεγάλοπρεπο δάσος του, το οποίο συνίσταται σχεδόν αποκλειστικά από ένα από τα ωραιότερα δασικά δένδρα, δηλαδή από την κεφαλληνιακή Ελάτη (*Abies cephalonica*). Από τον Φεβρουάριο του 2018 ανέλαβε την προστασία και την διαχείριση όλων των προστατευόμενων περιοχών της Κεφαλονιάς – Ιθάκης, που ανήκουν στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000. Ο Φορέας Διαχείρισης επιδιώκει την συνεργασία με τοπικούς φορείς, πανεπιστήμια, ερευνητικά ιδρύματα, όπως και με άλλα ευρωπαϊκά πάρκα. Είναι ήδη μέλος ευρωπαϊκών δικτύων προστατευόμενων περιοχών, όπως των EUROPARC, Eurosite, MedPAN. Παράλληλα, έχει θέσει ως στόχο την ανακήρυξη του Γεωπάρκου Κεφαλονιάς-Ιθάκης ως Παγκόσμιου Γεωπάρκου της UNESCO. Οι ενέργειες που καταβάλλει όλα αυτά τα χρόνια για την προστασία και αφύπνιση του κόσμου για τον δρυμό είναι πολύ σημαντική, συνδυάζοντας την προστασία των περιοχών με τη βιώσιμη ανάπτυξή τους. Ιδιαίτερη μέριμνα, για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, δίνεται στην ευημερία των ανθρώπων που ζουν και δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή των προστατευόμενων περιοχών δηλαδή, στους ανθρώπους του πρωτογενούς τομέα, τους ανθρώπους του τουρισμού και γενικότερα στους πολίτες των δύο νησιών. Ο Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Αίνου με βάση το νέο νόμο 4519/2018 αποτελεί το

θεσμικό φορέα διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών της Κεφαλονιάς-Ιθάκης. Στα όρια ευθύνης του Φορέα Διαχείρισης για την προστασία της χερσαίας και θαλάσσιας βιοποικιλότητας στην Κεφαλλονιά, υπάγονται οι περιοχές :

Καλόν Όρος

Εθνικός Δρυμός Αίνου

Εσωτερικό αρχιπέλαγος Ιονίου (νησιά Αρκούδι, Άτοκος και Βρομώνας)

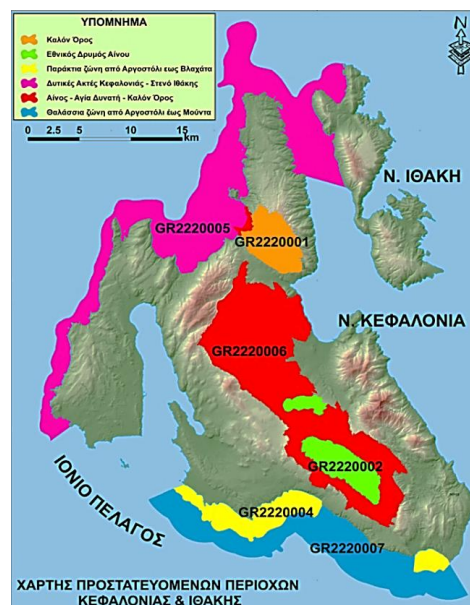
Δυτικές ακτές Κεφαλονιάς – Στενό Κεφαλλονιάς Ιθάκης

Αίνος – Αγία Δυνατή – Καλόν Όρος

Θαλάσσια ζώνη από Αργοστόλι έως τον Όρμο Μούντα

Εικόνα 22. Χάρτης με ενσωματωμένες τις περιοχές που προστατεύονται στο νησί και είναι ενταγμένες στον δίκτυο προστασίας NATURA 2000.

Πηγή : aenosnationalpark.gr

Όπως φαίνεται στον χάρτη με τις προστατευόμενες περιοχές εντός των διοικητικών ορίων των Πουλάτων και ελάχιστα μόλις μέτρα από τον οικιστικό ιστό, ξεκινάει η περιοχή Natura (με κόκκινη σκίαση) η οποία περιλαμβάνει όλη την περιοχή βόρεια, νότια και δυτικά του οικισμού, στα σύνορα δηλαδή με τον Καραβόμυλο, τα Χαλιωτάτα και τα Διλινάτα αντιστοίχως. Πρόκειται ουσιαστικά για τις νοτιοανατολικές απολήξεις της Αγίας Δυνατής και τους λόφους Αφάλι και Φρεμούδα, όπου και βρίσκονται τα Πουλάτα, τα Λειβαθηνάτα και τα Λαταβινάτα. Η περιοχή με την ονομασία “Αίνος - Αγία Δυνατή - Καλόν Όρος” και τον κωδικό GR2220006 έχει συνολική έκταση 207,15 τετραγωνικά χιλιόμετρα, περίμετρο 133,3 χιλιόμετρα και όπως φαίνεται και στον χάρτη, περιλαμβάνει τον ορεινό όγκο του Αίνου πλην του Εθνικού Δρυμού που αποτελεί ξεχωριστή περιοχή προστασίας και τα βουνά της Αγίας Δυνατής και βορειότερα του Καλού Όρους ([aenosnationalpark](http://aenosnationalpark.gr), 2021).

Οι υποδομές υγείας στην ευρύτερη περιοχή είναι αρκετά περιορισμένες, με το μοναδικό κέντρο υγείας να βρίσκεται στην Σάμη. Όλοι οι ορεινοί οικισμοί καθώς και στο σύνολο του ο νεοσύστατος Δήμος Σάμης δεν έχει κάποια άλλη δημόσια υποδομή υγείας. Υπάρχει ακόμα ένα ιδιωτικό κέντρο υγείας στην περιοχή του Φισκάρδου, αρκετά μακριά από τις περισσότερες περιοχές που συγκαταλέγονται στον Δήμο. Η αμέσως κοντινότερη υποδομή είναι στο κέντρο του Αργοστολίου το Γενικό Νοσοκομείο Κεφαλληνίας.

Εικόνα 23. Το κέντρο υγείας Σάμης, το οποίο βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από το λιμάνι της περιοχής, προσβάσιμο από την εθνική οδό Αργοστολίου – Σάμης αλλά και από τις επαρχιακές οδούς των υπολοίπων οικισμών.

Πηγή : <https://googlemaps.com>

Τέλος, οι εγκαταστάσεις για τον αθλητισμό βρίσκονται σε πλήρη εγκατάλειψη στην ευρύτερη περιοχή μελέτης, με τις πιο πρόσφατες ενέργειες του Δήμου Σάμης για αξιοποίηση και συντήρηση των αθλητικών εγκαταστάσεων στην περιοχή του Καραβόμυλου οι οποίες διαθέτουν γήπεδο ποδοσφαίρου, τένις και μπάσκετ. Όλες οι υπόλοιπες δυνατότητες άθλησης - εκγύμνασης εφαρμόζονται σε ιδιωτικούς χώρους και εγκαταστάσεις, οι περισσότερες από τις οποίες βρίσκονται στο κέντρο της Σάμης.

Εικόνα 24. Αεροφωτογραφία στην περιοχή του Καραβόμυλου πλησίον της λίμνης, όπου βρίσκονται οι αθλητικές εγκαταστάσεις για ποδόσφαιρο, τένις και μπάσκετ. Πηγή: <http://kefaloniasports.blogspot.com>

B.5.2. Οδικό Δίκτυο

Η πρόσβαση στους προσεισμικούς οικισμούς θα ληφθεί με βάση τα τέσσερα κεντρικά σημεία των λιμανιών, από τα οποία καθίσταται δυνατή η πρόσβαση στο νησί (Αργοστόλι, Σάμη, Πόρος και Φισκάρδο). Για τα παλιά Πουλάτα ο δρόμος προς τον νεότερο οικισμό είναι και αυτός που πρέπει να ακολουθήσει ο επισκέπτης, ώστε να μπορέσει να δει το εγκαταλελειμμένο χωριό λίγα μέτρα εκτός των ορίων του νεότερου. Στα Λειβαθινάτα μπορεί κανείς να φτάσει ακολουθώντας την συνέχεια του επαρχιακού δρόμου από το χωριό των Πουλάτων.

Εικόνα 25. Ο επαρχιακός δρόμος από τα Πουλάτα προς Λειβαθινάτα
Πηγή : <https://googleearth.com>

Παρόλο που ο δρόμος προς Λειβαθινάτα είναι προσβάσιμος, δεν είναι δυνατή η συνέχισή του με αυτοκίνητο για να κατευθυνθεί ο επισκέπτης σε αυτά. Η διαδρομή με όχημα είναι δυσπρόσιτη λόγω του χωματόδρομου και των μεγάλων λίθων εντός του οδοστρώματος. Ο επισκέπτης θα πρέπει να ακολουθήσει άλλη διαδρομή, με προορισμό τα παλιά Βλαχάτα. Από εκεί, υπάρχει ένας χωματόδρομος, σε καλή κατάσταση που οδηγεί στον οικισμό των Λαταβινάτων.

Χωρίζοντας τις διαδρομές που μπορεί κανείς να ακολουθήσει επισκεπτόμενος την Κεφαλονιά, επιλέχθηκαν οι βέλτιστες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν με προορισμό τους οικισμούς (είτε επαρχιακής - είτε εθνικής οδού). Με γνώμονα την εγκατάλειψη στην οποία έχουν περιέλθει οι δύο εκ των τριών οικισμών (Λειβαθινάτα – Λαταβινάτα) και τις επιλογές του οδικού δικτύου, οι οποίες είναι σχεδόν όμοιες και για τους τρεις οικισμούς, λαμβάνουμε ως τελικό προορισμό το χωριό Πουλάτα από όπου το οδικό δίκτυο είναι αρκετά καλό και καλύπτει και τον οικισμό των

Λειβαθηνάτων. Για τα Λαταβινάτα η σύνδεση γίνεται μέσω οδικού δικτύου με αρχικό προορισμό, όπως ποαναφέρθηκε, το παλαιό χωριό των Βλαχάτων, όμως συνεχίζοντας τον επαρχιακό δρόμο από τα Λειβαθηνάτα περιπατητικά υπάρχει δυνατότητα προσέγγισης στον οικισμό .

Εικόνα 26. Επαρχιακός δρόμος Χαλιωτάτων – Βλαχάτων με τον παράδρομο που οδηγεί στα Λαταβινάτα (εικόνα αριστερά). Ο δρόμος από Λειβαθηνάτα προς Λαταβινάτα. Είναι προσβάσιμος μόνο για πεζοπορία και για ειδικά οχήματα(εικόνα δεξιά). Πηγή: προσωπικό αρχείο

Σε σχέση λοιπόν με τις κύριες κωμοπόλεις της Κεφαλονιάς ο επισκέπτης μπορεί να ακολουθήσει τις παρακάτω διαδρομές προς τους οικισμούς.

- Από Αργοστόλι : Μέσω ΕΟ Αργοστολίου – Σάμης και Επαρ. Οδού Χαλιωτάτων – Βλαχάτων
- Από Σάμη : Μέσω ΕΟ Αργοστολίου – Σάμης
- Από Πόρο : Μέσω Επαρ.Οδού Σάμης – Τζανάτων
- Από Φισκάρδο : Μέσω Επαρ.Οδού Αγ.Ευφημίας – ‘Ασσου

Εικόνα 27. Ο κεντρικός δρόμος που οδηγεί προς τον οικισμό των Πουλάτων.
Πηγή: <https://google earth.com>

Η χρήση μέσων συγκοινωνίας είναι εφικτή, ώστε να φτάσει κανείς στα Πουλάτα από την Σάμη. Η ενδο-νησιωτική συγκοινωνία μέσω της εταιρείας ΚΤΕΛ Κεφαλληνίας Α.Ε. καλύπτει όλη τη γεωγραφική επικράτεια του νησιού συνδέοντας ταυτόχρονα την περιφέρεια και τις επιμέρους κοινότητες. Τα υπεραστικά λεωφορεία της γραμμής έχουν δρομολόγια προς το χωριό Πουλάτα, με μεγαλύτερη συχνότητα τους θερινούς μήνες και λιγότερα κατά τους χειμερινούς.

B6. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

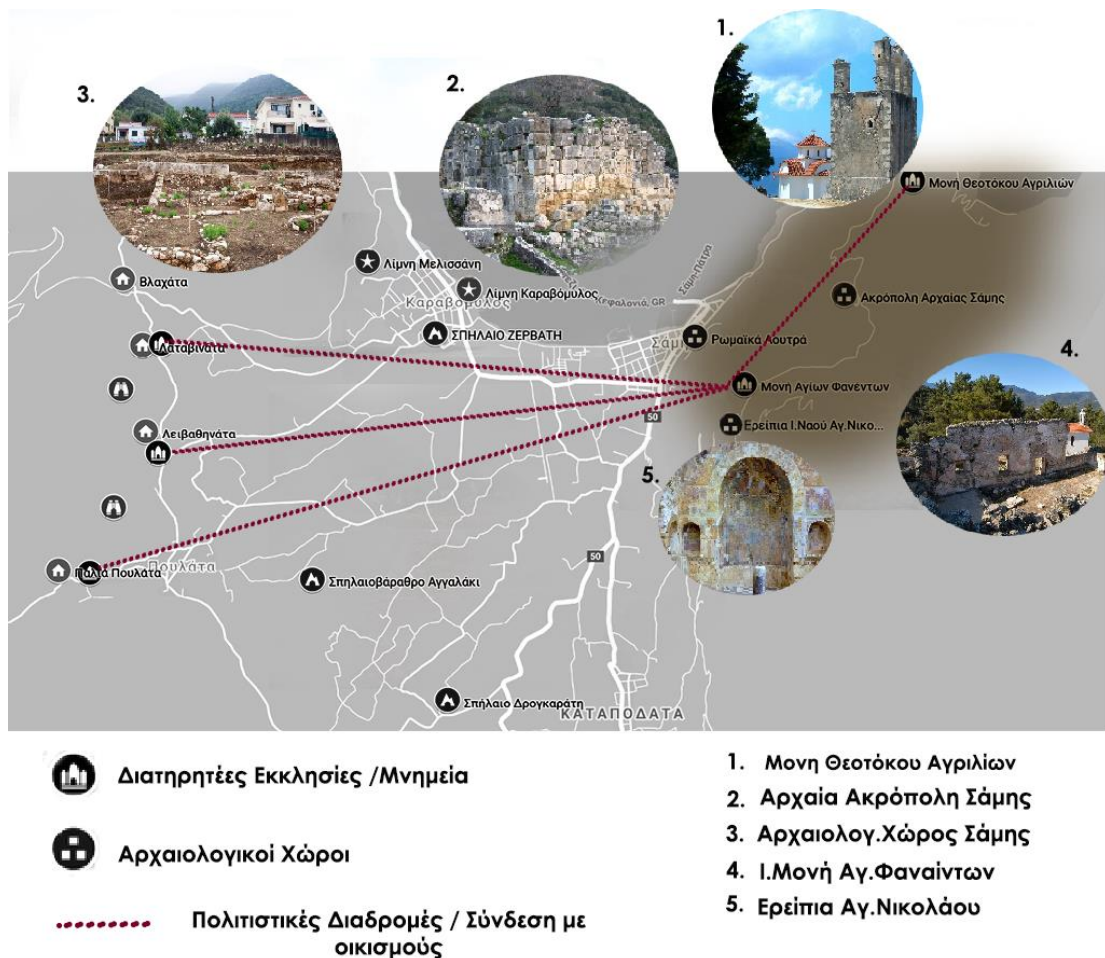
B.6.1. Κηρυγμένοι ιστορικοί χώροι

Η περιοχή της Σάμης, γνωστή πόλη της Κεφαλονιάς από την αρχαιότητα έχει να επιδείξει αρκετά αρχαιολογικά κατάλοιπα από τις ιστορικές περιόδους. Ορισμένα από αυτά τα μνημεία είναι χαρακτηρισμένα ως ιστορικοί – αρχαιολογικοί χώροι και υπάγονται σε συγκεκριμένο καθεστώς προστασίας. Οι αρχαιολογικοί χώροι³⁴ στον Δήμο Σάμης, όπως αυτοί αναγράφονται στην Εφορεία Αρχαιοτήτων είναι οι εξής :

1. Τα τείχη και οι δύο ακροπόλεις τη αρχαίας πόλης Σάμης (Κλασικής και ελληνιστικής περιόδου) που βρίσκονται στις κορυφές των λόφων Σκάλας ή Παλιόκαστρου και Αγ. Φανέντων, ανατολικά του σημερινού οικισμού της Σάμης.
2. Οικοδομικά λείψανα στη θέση Βίγλα όπου πιθανολογείται και η θέση της Μυκηναϊκής ακρόπολης.
3. Θεμέλια μεγάλου οικοδομήματος, πιθανώς ναού, στη θέση Αλποβούνι.
4. Τμήματα του υδραγωγείου, του τείχους και καμαρωτός τάφος στη θέση "Λουτρό" και στη θαλάσσια περιοχή του Λουτρού αρχαίες λιμενικές εγκαταστάσεις.
5. Αναλληματικοί τοίχοι στους δυτικούς πρόποδες των δύο ακροπόλεων και πλησίον του σημερινού οικισμού.
6. Στη θέση "Τσέκα" σώζονται υστερορωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά λείψανα καθώς και τα ερείπια μεσαιωνικού οικισμού.
7. Ο λόφος της Μονής Αργιλίων όπου υπάρχει και η ομώνυμη Μονή που ιδρύθηκε στις αρχές του 18ο αιώνα.
8. Ο λόφος των Αγίων Φανέντων - στην ακρόπολη της αρχαίας Σάμης - όπου σώζονται η ερειπωμένη, σήμερα Μονή των Αγίων Φανέντων. Στο συγκρότημα της Μονής, περιλαμβάνεται και ο Ναός του Αγίου Νικολάου με αξιόλογες μεταβυζαντινές τοιχογραφίες στη Ν.Α. κλιτύ του λόφου.

Επίσης, στην ευρύτερη περιοχή των οικισμών υπάρχουν μεταβυζαντινές εκκλησίες, που έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέες από το Υ.Π.Ο. Στον οικισμό Πουλάτα λίγο πριν την είσοδο στον παλιό οικισμό υπάρχει η εκκλησία του Αγ. Σπυρίδωνα και

³⁴ culture.gov.gr

Εικόνα 28. Χάρτης με τους αρχαιολογικούς χώρους της περιοχής και την ενοποίηση που προβλέπεται στις προτάσεις με τα μεταβυζαντινά μνημεία στην περιοχή των προσεισμικών οικισμών.

Πηγή : χάρτης με προσωπική επεξεργασία

απέναντι από αυτόν σε κοντινή απόσταση βρίσκεται ο Ι.Ν. της Παναγίας της Αμυγδαλιώτισσας. Στα Λειβαθηνάτα, ο Ι.Ν. του Γενεσίου της Θεοτόκου είναι το πρώτο κτίσμα που συναντάει ο επισκέπτης, ενώ στα Λαταβινάτα ο Ι.Ν. της Αγ. Παρασκευής βρίσκεται λίγο πιο έξω από τον εγκαταλελειμμένο οικισμό. Πιθανώς, οι προσεισμικοί οικισμοί να μην κατάφεραν να κηρυχθούν ως παραδοσιακοί διατηρητέοι, διότι με τον νόμο για την αξιολόγησή τους³⁵ την εποχή της Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (Α. Τρίτσης, 1985) οι οικισμοί δεν κατάφεραν να διακριθούν στην ταξινόμηση στους αξιόλογους (11 ήταν στο σύνολο), οπότε δεν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στους υπόλοιπους ενδιαφέροντες.

³⁵Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (ΓΠΣ) της πόλεως Αργοστολίου (1985), το οποίο προβλέπει την διάνοιξη περιφερειακών οδικών αξόνων, την κατασκευή παρακαμπτήριων αξόνων και κόμβων με δυνατότητα διαχείρισης μελλοντικών αναγκών αυξημένης κυκλοφορίας, την προστασία και ανάδειξη ιστορικών μνημείων, την προστασία διατηρητέων οικισμών και του περιβάλλοντος καθώς και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

Β.6.2. Παραδοσιακοί Οικισμοί στην Κεφαλονιά

Εικόνα 29. Διατηρητέος οικισμός από τους πρώτους που χαρακτηρίστηκαν ήταν το Φισκάρδο της Κεφαλονιάς.
(Πηγή : <https://visitkefallonia.com>)

Στην Κεφαλονιά και την Ιθάκη μέχρι σήμερα έχουν χαρακτηριστεί παραδοσιακοί 34 οικισμοί. Από τους πρώτους που χαρακτηρίστηκαν την περίοδο του '70 ήταν αυτοί του Φισκάρδου και της Άσσου όταν έγιναν οι πρώτες ολοκληρωμένες δράσεις στην Ελληνική επικράτεια για την διατήρηση και διάσωση οικισμών με ΦΕΚ 594/Δ13-11-78. Οι υπόλοιποι 31 οικισμοί θεσμοθετήθηκαν το 2001 στο πλαίσιο σχετικού προγράμματος με βάση την μελέτη αρχιτεκτονικής φυσιognωμίας του νομού Κεφαλονιάς και Ιθάκης που είχε γίνει από την εποχή της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης (ΕΠΑ) του Αντώνη Τρίτση (1985) , καθώς και την σχετική απόφαση Νομάρχη (ΦΕΚ 279/Δ/86) «Περί κατάταξης οικισμών Ν. Κεφαλονιάς που έχουν πληθυσμό μέχρι 2000 κατοίκους..» Η απόφαση αυτή ταξινομούσε τους οικισμούς σε αξιόλογους (11), ενδιαφέροντες (41) και αδιάφορους (85). Στην περιοχή της Σάμης, δεν υπάρχει κάποιος οικισμός που να θεωρείται παραδοσιακός διατηρητέος. Πιθανώς οι σεισμοί του '53 και η ανοικοδόμηση των οικισμών (σπίτια αρωγής) με τρόπους που αντενδείκνυνται για την διατήρηση της αρχιτεκτονικής του τόπου να επέφερε μη αποδεκτά αποτελέσματα για τον χαρακτηρισμό τους. Με την πρόταση του υπουργείου χαρακτηρίστηκαν όλοι οι αξιόλογοι και αρκετοί ενδιαφέροντες οικισμοί, κυρίως από το βόρειο τμήμα της Κεφαλονιάς (περιοχή Ερισού).

Εικόνα 30. Ο οικισμός της Άσσου ήταν ακόμη ένας από τους αξιόλογους που χαρακτηρίστηκαν ως διατηρητέος. (Πηγή : <https://visitkefallonia.com>)

Η αρχή της απόφασης του νομοθετικού διατάγματος που χρειάζεται να επισημανθεί και για την συνέχεια της ερευνητικής εργασίας είναι, πως ο χαρακτηρισμός ενός οικισμού ως παραδοσιακού δεν συνεπάγεται αυτόματα και χαρακτηρισμό όλων των κτιρίων του οικισμού ως διατηρητέων. Τα διατηρητέα χαρακτηρίζονται ξεχωριστά το καθένα και ανεξάρτητα από το αν βρίσκονται σε παραδοσιακό ή μη οικισμό. Επιπλέον, το βασικό στοιχείο σε ένα παραδοσιακό οικισμό δεν είναι η συντήρηση των παλιών κτισμάτων αλλά ο τρόπος δόμησης των νέων οικοδομών που θα πρέπει να γίνεται με σεβασμό και αρμονική ένταξη στο ιστορικά δομημένο περιβάλλον και το τοπίο.

Εικόνα 31. Ενδεικτικά ένας από τους 41 ενδιαφέροντες οικισμούς που χαρακτηρίστηκαν ως διατηρητέοι και υπάγονται στον Δήμο Σάμης είναι η Καρυά που βρίσκεται στην βορειοδυτική Κεφαλληνία, στην περιοχή της Ερίσου . (Πηγή : <https://greece.terrabook.com>)

Β.6.3. Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Κεφαλονιά

Η Κεφαλονιά από πολύ νωρίς έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον για την εκκλησιαστική τέχνη και ναοδομία. Σημαντικός παράγοντας γι' αυτή την κλίση ήταν η χρόνια κατοχή από ξένες δυνάμεις, που ενέτειναν την ανάγκη της ανάδειξης της ορθόδοξης χριστιανικής ταυτότητας του τόπου, καθώς επίσης και τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα που συσπειρώνονταν κάτω από τη σκέπη του εκκλησιαστικού κλήρου είτε αναζητώντας βασικές μορφωτικές γνώσεις είτε για προσευχή.

Εικόνα 32. Αξιόλογα δείγματα εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής στην Κεφαλονιά : Παλαιοχριστιανική Βασιλική του 6ου αιώνα, Φισκάρδο(Εικόνα πάνω αριστερά) (Πηγή : <https://inkefalonias.gr>), Το τέμπλο της εκκλησίας της Θεοτόκου που είναι του 1839, Ντομάτα (Εικόνα δεξιά)(Πηγή : <https://kefaloniahaven.gr>) , Αγ. Γεώργιος εκκλησία του 12ου αιώνα μ. Χ με διατηρημένες αγιογραφίες εντός του ναού, Κοντογενάδα(κάτω αριστερά).

Πηγή: φωτογραφία από την μελέτη του αρχαιολόγου Ιωάννη Ηλ. Βολανάκη με θέμα «Οι Βυζαντινές τοιχογραφίες του Αγίου Γεωργίου Κοντογενάδας της Παλικής Κεφαλληνίας».

Ιδιοτυπίες της κεφαλληνιακής ναοδομίας διακρίνονται στα τέμπλα, τους άμβωνες, τα στασίδια, τους θρόνους καθώς και σε άλλα μέρη του ναού. Αναπότρεπτες ήταν φυσικά, οι ξένες επιδράσεις (δυτικές), όχι μόνο στις αρχιτεκτονικές μορφές, αλλά και στο διάκοσμο των ναών (Καππανδρίτη, 2013). Εξωτερικά εμφανίζονται μοτίβα ενός λιτού μπαρόκ (στις θύρες και τα παράθυρα), ενώ εσωτερικά δεσπόζει υψηλή αισθητική στην αγιογραφία, την ξυλογλυπτική, με φανερή τη σφραγίδα της βυζαντινό - κρητικής νοοτροπίας.

Μεγάλη άνοδο στην κατασκευή ναών παρατηρείται τον 18ο αι., όπου οι ορθόδοξοι και δυτικοί ναοί της νήσου ανέρχονται στους 340 (χωρίς τα εξωκλήσια και παρεκκλήσια). Από άποψη νομικής υποστάσεως, διαμορφώθηκαν στην Ενετοκρατία τρεις κατηγορίες ναών: οι ιδιόκτητοι, οι δημόσιοι και οι συναδελφικοί (ενοριακοί). Η χρησιμοποίηση του ναού ως τόπου ταφής συντελούσε στο να κτίζονται εκκλησίες όχι μόνο από εκκλησιαστικά πρόσωπα, αλλά και αρχοντικές οικογένειες, στις πόλεις και την ύπαιθρο (Καππανδρίτη, 2013).

Τον 19ο αι. εμφανίζονται στοιχεία νεοκλασικά, ενώ μετά την καταστροφή του 1953, παρά την επικράτηση πρακτικών λύσεων, αυξάνουν αισθητά οι παραδοσιακές αναζητήσεις σ' όλους τους χώρους της εκκλησιαστικής Τέχνης.

B.6.4. Οι Μεταβυζαντινές Διατηρητέες Εκκλησίες των οικισμών

Οι εκκλησίες που θα μας απασχολήσουν βρίσκονται εντός των οικισμών μελέτης μας και οι τρεις από αυτές είναι χαρακτηρισμένες ως διατηρητέες. Στα Πουλάτα συναντάμε τον Ι. Ναό του Αγίου Σπυρίδωνος, ο οποίος είναι κτισμένος τον 18^ο αιώνα με επιρροές από την Δύση και ειδικότερα από την Ενετική περίοδο, που ήταν και χαρακτηριστική στην ιστορία του νησιού. Διακρίνονται στην όψη του οι επιρροές από τον ιταλικό μανιερισμό και το ρυθμό μπαρόκ με πιο αυστηρές ωστόσο γραμμές στα πρότυπα της κλασικής και της βυζαντινής παράδοσης. Πρόκειται για δρομικό ναό μεσαίας κλίμακας που ακολουθεί το ορθόδοξο τυπικό με το Ιερό διαχωρισμένο από τον κυρίως Ναό με εξαιρετικής τεχνοτροπίας ξυλόγλυπτο τέμπλο, γυναικωνίτη και ανάγλυφο δικέφαλο αετό στο κέντρο του δαπέδου. Η εξωτερική όψη της εκκλησίας έχει αναγεννησιακά χαρακτηριστικά, ενώ τα διακοσμητικά του στοιχεία όπως τα γείσα, τα αετώματα, οι παραστάδες, οι ημικίονες και τα επίκρανα, είναι αποδείξεις δυτικότροπης ναοδομίας. Στο πλάι του Ναού υπάρχει εντυπωσιακό αναγεννησιακό, φράγκικου τύπου, κωδωνοστάσιο με παχύ και διάτρητο τοίχωμα, που αποτελεί συνέχεια της όψης του. Ο Άγιος Σπυρίδωνας είναι κτητορικός Ναός παλαιάς οικογένειας του χωριού (οικογένεια Άννινου) και μαζί με το κωδωνοστάσιό του έχει χαρακτηριστεί από το 1970 ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο.

Εικόνα 33. Πρόσοψη του Ι. Ναού του Αγ. Σπυρίδωνος στα Πουλάτα
Πηγή : προσωπικό αρχείο

Εικόνα 34. Εσωτερικό του ναού με το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ιερού.
Πηγή : <https://poulatakefalonias.gr>

Ακριβείς ενδείξεις για το αρχικό έτος ανέγερσης της εκκλησίας της Παναγίας Αμυγδαλιώτισσας δεν υπάρχουν, ωστόσο εκτιμάται ότι έγινε στα τέλη του 16ου με αρχές του 17ου αιώνα και κατά τη λαϊκή παράδοση οφείλει το όνομά της στις πολλές αμυγδαλιές που υπήρχαν στην περιοχή. Ήταν χτισμένη λίγο έξω από το προσεισμικό χωριό στη θέση Μυγδαλίδια, εντός του σημερινού οικιστικού ιστού των Πουλάτων και αποτελούσε έναν από τους τρεις ναούς του χωριού. Είναι μεσαίου μεγέθους, πετρόχτιστη μονόχωρη βασιλική, χαρακτηριστικό δείγμα της ναοδομίας στο νησί, με κεραμοσκεπή και τα χαρακτηριστικά επτανησιακά πυρόξανθα κεραμίδια.

Εικόνες 35 – 37. Η Εξωτερική όψη (εικ. αριστερά) και το εσωτερικό του κυρίως ναού (εικ. δεξιά) της Παναγίας Αμυγδαλιώτισσας όπως αυτός διατηρείται μέχρι σήμερα. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο που έχει μεταφερθεί μετά τους σεισμούς του '53 στο νέο Κοιμητηριακό Ναό του χωριού. (εικ. κάτω)

Πηγή : poulatakefalonias.com

Η εκκλησία διέθετε δύο εισόδους, η πρώτη στη δεξιά πλευρά του ναού με μεταγενέστερο μεταλλικό στέγαστρο και η δεύτερη, που είναι η κεντρική, στο βόρειο τμήμα με έναν μικρό φεγγίτη ακριβώς στο επάνω μέρος της. Η κάθε πλευρά της εκκλησίας διέθετε στασίδια και από δύο μεγάλα αντικριστά παράθυρα με μαρμάρινα πλαίσια, ενώ ειδικότερα στη δεξιά πλευρά υπήρχαν και δυο μικρότερα, τα οποία ωστόσο σήμερα είναι χτισμένα. Ο προαύλιος χώρος της εκκλησίας είχε πέτρινα τοιχία και δάπεδο και ορισμένους παμπάλαιους οικογενειακούς τάφους. Βασικό χαρακτηριστικό της εκκλησίας ήταν το εξαιρετικής τεχνοτροπίας ξυλόγλυπτο τέμπλο, το οποίο διασώθηκε από τον σεισμό του '53 και μαζί με το Δεσποτικό και τους δυο καλανάρκους, μεταφέρθηκαν στο νέο Κοιμητηριακό Ναό του χωριού. Επιπλέον,

κάποιες από τις μεγάλες φορητές εικόνες της εκκλησίας μεταφέρθηκαν και αυτές στον Ναό του Αγίου Παντελεήμονα. Με τους σεισμούς του '53 ο ναός υπέστη σοβαρές βλάβες και δεν επαναλειτούργησε.

Στον προσεισμικό οικισμό των Λειβαθηνάτων, στην είσοδο του χωριού ο Ι.Ν της Παναγίας σύμφωνα με το ΦΕΚ 892/Β/20-12-1984 έχει χαρακτηριστεί ως κτίριο «ειδικής κρατικής προστασίας», αξιόλογο δείγμα Επτανησιακής αρχιτεκτονικής του β' μισού 19^{ου} αιώνα (1889 σύμφωνα με επιγραφή στην είσοδο της Β. πλευράς). Η παλιά Επτανησιακού ρυθμού ξυλόστεγη εκκλησία, στην σημερινή της μορφή είναι του 19ου αιώνα, μονόχωρη, με περίτεχνο τέμπλο και παλιές τοιχογραφίες. Οι εξωτερικοί τοίχοι σώζονται σχεδόν ακέραιοι και μεγάλο τμήμα της σκεπής παραμένει στην θέση του. Η εκκλησία βρίσκεται σε μεγάλη επικινδυνότητα λόγω των καιρικών συνθηκών και της εγκατάλειψης.

Εικόνα 38. Η κεντρική είσοδος του ναού. Πάνω από την σιδερένια πόρτα αναγράφεται το έτος κατασκευής (1889)
Πηγή : προσωπικό αρχείο

Εικόνα 39. Ανατολική όψη του Ι. Ναού της Παναγίας όπως αυτός διατηρείται
Πηγή : προσωπικό αρχείο

Εικόνα 40. Είσοδος του ναού από την βορινή πλευρά.
Πηγή: προσωπικό αρχείο

Δεν έχουν γίνει εργασίες συντήρησης και αναστήλωσής της με μοναδική ενέργεια τη συνδρομή της Διεύθυνσης Συντήρησης του Υπουργείου και της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας το 2017 για την απομάκρυνση και φύλαξη του τέμπλου του ναού καθώς και ο καθαρισμός του από προσωπικό της Εφορείας. Η εκκλησία είναι κλειστή και δεν υπάρχει πρόσβαση σε αυτή παρά μόνον για το εξειδικευμένο προσωπικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας . Οι κάτοικοι του παλαιού οικισμού προσπαθούν να έχουν επαφή με την ιστορία του χωριού τους μέσα από την γιορτή που οργανώνουν κάθε χρόνο την ημέρα του δεκαπενταύγουστου. Επειδή η εκκλησία δεν μπορεί πλέον να λειτουργήσει, έχουν τοποθετήσει δίπλα στον προαύλιο χώρο, μια υποτυπώδη κατασκευή ορθογώνιου σχήματος (από πάνελ) με σκεπή, ώστε να μπορούν με ασφάλεια να τελούν τις εκκλησιαστικές τους λειτουργίες.

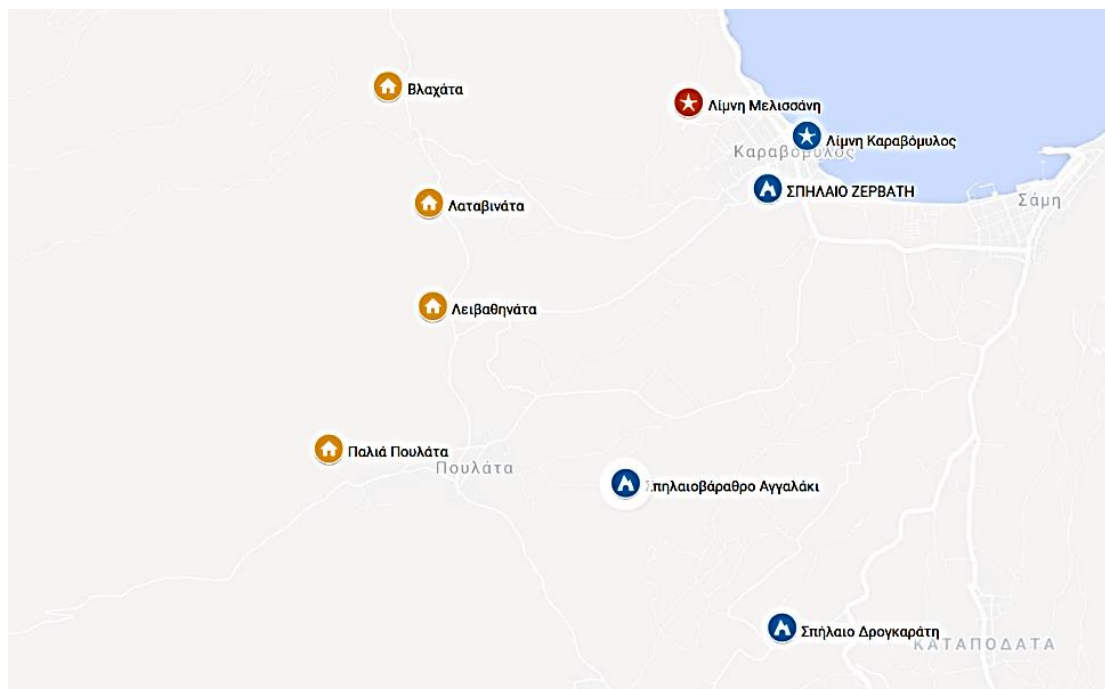
Εικόνα 41. Φωτογραφίες από την περιοχή του προσεισμικού οικισμού των Λαταβινάτων που βρίσκεται ο ερειπωμένος διατηρητέος ναός της Αγ. Παρασκευής, με την κόγχη του ιερού.

Πηγή : www.kefaloniapress.gr

Για τον Ι. Ναός Αγίας Παρασκευής Λαταβινάτων υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες ,αν και έχει χαρακτηριστεί ως διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ31/52386/1164/2-10-1984 - ΦΕΚ 875/Β/17-12-1984. Συγκεκριμένα, ο ναός είναι κηρυγμένος διατηρητέος, διότι διασώζει αξιόλογες τοιχογραφίες του 16ου αιώνα. Εκτός από τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί για την κήρυξή του και ορισμένες ενέργειες που έγιναν σε αυτόν για την συντήρηση και στήριξη της ιερής του κόγχης από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας το 2017, δεν βρέθηκαν λεπτομερείς αναφορές και φωτογραφικό υλικό που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την καλύτερη αναγνώρισή του. Ο ναός όπως και το προσεισμικό χωριό εγκαταλείφθηκαν ύστερα από τους σεισμούς του '53.

Β.6.5. Περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος

Λιμνοσπήλαιο Μελισσάνης

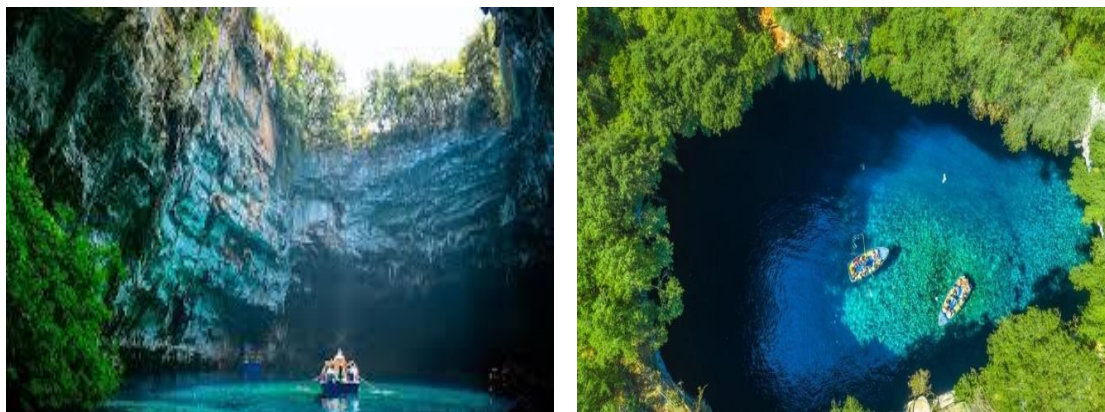

Εικόνα 42. Χάρτης με την τοποθεσία της λίμνης Μελισσάνης σε σχέση με τα υπόλοιπα αξιοθέατα που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή.
Πηγή : googlemaps.com

Το βαραθρώδες λιμνοσπήλαιο της Μελισσάνης³⁶ βρίσκεται σε απόσταση 4,5 χλμ. βορειοανατολικά από το χωριό των Πουλάτων και μόλις 2χλμ. βορειοδυτικά από το κέντρο της Σάμης στην Κεφαλονιά. Ανακαλύφθηκε το 1951 από τον σπηλαιολόγο Πετρόχειλο και από τότε μετά από διαδικασίες κατασκευής πρόσβασης έχει παραδοθεί στην τουριστική εκμετάλλευση. Η φυσική είσοδος του σπηλαίου είναι κατακόρυφη διαστάσεων 40 x 50 μ. και δημιουργήθηκε από την πτώση ενός τμήματος της οροφής. Η τεχνητή είσοδος με σκαλοπάτια και ο μακρύς υπόγειος διάδρομος επιτρέπει την επίσκεψη στο σπήλαιο. Η λίμνη βρίσκεται 20 μ. κάτω από την επιφάνεια του εδάφους και το βάθος των νερών της κυμαίνεται από 10 μ. έως 30 μ. Σταλακτίτες κοσμούν τα τοιχώματα των βράχων του σπηλαίου. Κατά την αρχαιότητα, η λίμνη ήταν τόπος λατρείας του Πάνα και της νύμφης Μελισσάνθης. Στο κέντρο της λίμνης υπάρχει ένα μικρό νησάκι, πάνω στο οποίο ο αρχαιολόγος Σ. Μαρινάτος ανακάλυψε το ιερό του

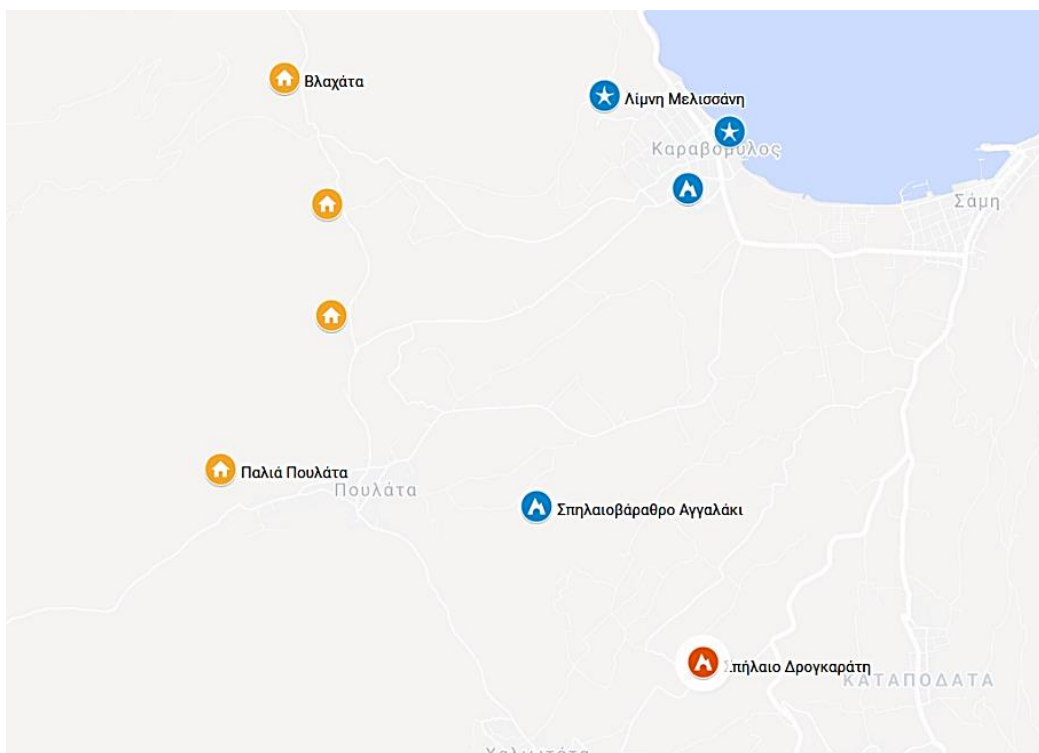
³⁶ kefaloniageopark.gr

Πάνα, τα ευρήματα του οποίου βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αργοστολίου. Τα ευρήματα αυτά είναι ένα πήλινο ειδώλιο του θεού Πάνα, ένας πήλινος δίσκος που απεικονίζει νύμφες να χορεύουν , μια πήλινη πλάκα με πομπή νυμφών καθώς και ένα μικρό πλακίδιο με ανάγλυφη γυναικεία μορφή (Μαρινάτος, 1965). Στο μοναδικό αυτό λιμνοσπήλαιο συναντάμε και ένα άλλο φαινόμενο. Το νερό εισχωρεί στα ασβεστολιθικά πετρώματα, τα διαβρώνει με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοιλώματα σε μια διαδικασία καρστικοποίησης. Το 1963 διαπιστώθηκε ότι το λιμνοσπήλαιο επικοινωνεί με ολόκληρο το καρστικό δίκτυο του νησιού και μάλιστα επιβεβαιώθηκε με έλεγχο με χρωματιστό νερό που διοχετεύτηκε από τις καταβόθρες στο Αργοστόλι, στο άλλο άκρο της νήσου.

*Εικόνα 43. Το εσωτερικό του σπηλαίου της Μελισσάνης όπως έχει αποτυπωθεί σε φωτογραφικές λήψεις.
Πηγή : kefaloniageopark.gr*

Σπήλαιο Δρογκαράτης

Εικόνα 44. Χάρτης με την τοποθεσία του σπηλαίου της Δρογκαράτης σε σχέση με τα υπόλοιπα αξιοθέατα που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή.

Πηγή : google maps.com

Το Σπήλαιο της Δρογκαράτης ³⁷βρίσκεται σε απόσταση 3,8 χλμ. νοτιοανατολικά από το χωριό Πουλάτα, στην περιοχή των Χαλιωτάτων στην Κεφαλονιά. Ανακαλύφθηκε όταν από ένα ισχυρό σεισμό κατέπεσε ένα τμήμα του, το οποίο και σήμερα είναι η κεντρική είσοδος του σπηλαίου. Χρονολογείται άνω των 2.000.000 ετών και είναι επισκέψιμο από το 1963. Οι σπηλαιολόγοι που το εξερεύνησαν (έχει εξερευνηθεί από την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία) δεν αποκλείουν να επικοινωνεί και με άλλα σπήλαια που υπάρχουν στη περιοχή, όπως το Σπήλαιο Αγγαλάκι και το Σπήλαιο των Αγίων Θεοδώρων (17 σπήλαια έχουν χαρτογραφηθεί στο δήμο Σάμης, περισσότερα από κάθε άλλη περιοχή της Ελλάδος). Με τη θερμοκρασία να είναι σχεδόν πάντα στους 18° Κελσίου, το σπήλαιο Δρογκαράτης θεωρείται από τα καλύτερα στην Ελλάδα και είναι το μοναδικό με τόσο μεγάλη αίθουσα (διαστάσεις 65 μ. επί 45 μ. και ύψος 20 μ. περίπου). Το βάθος αυτού είναι περίπου 60 μέτρα, με μέση θερμοκρασία 18ο C και αρκετά μεγάλη υγρασία (90%), όπως άλλωστε συμβαίνει σε όλα τα σπήλαια.

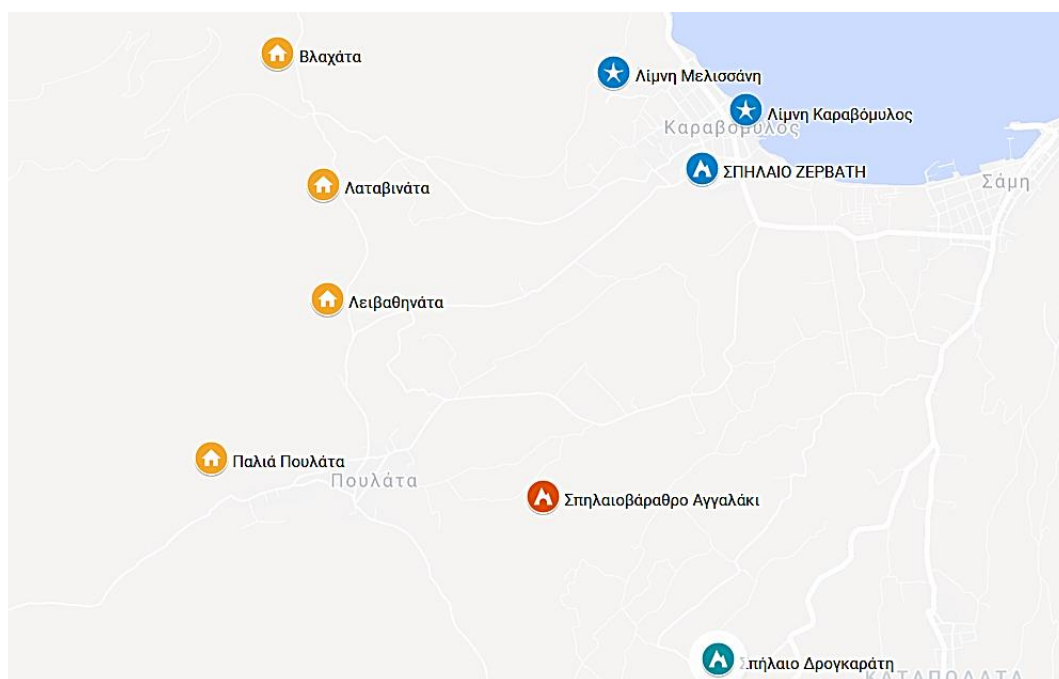
³⁷ kefaloniageopark.gr

Υπάρχουν πάρα πολλοί σταλακτίτες και σταλαγμίτες που δημιουργήθηκαν από το νερό που στο πέρασμά του διαβρώνει τα συστατικά του πετρώματος και τα αποθέτει στην άκρη του σταλαγμίτη. Κάθε 100 χρόνια υπολογίζεται ότι το μέγεθος αυτού αυξάνεται κατά 1cm. Η Δρογκαράτη είναι ανοικτή στο κοινό για επίσκεψη ολόκληρο το χρόνο και μάλιστα παλαιότερα είχαν διοργανωθεί και αρκετές εκδηλώσεις στην 900τ.μ αίθουσα στην είσοδο αυτού, λόγω της σπουδαίας ακουστικής.

*Εικόνα 45. Το εσωτερικό του σπηλαίου της Δρογκαράτης με τους σταλακτίτες και τους σταλαγμίτες
Πηγή : kefaloniageopark.gr*

Σπηλαιοδολίνη Αγγαλάκι

Εικόνα 46. Χάρτης με την τοποθεσία του σπηλαιίου Αγγαλάκι σε σχέση με τα υπόλοιπα αξιοθέατα που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή.

Πηγή : google maps.com

Η σπηλαιοδολίνη³⁸ Αγγαλάκι βρίσκεται μόλις 1 χλμ. έξω από τα Πουλάτα. Πρόκειται για ένα από τα βαθύτερα και μεγαλύτερα σπήλαια της Κεφαλονιάς και το πρώτο που εξερευνήθηκε από το ζεύγος Πετροχείλου το 1950. Την δεκαετία του '60³⁹ έγινε μια γεώτρηση για την άντληση νερού από τις λίμνες χωρίς όμως τα επιθυμητά αποτελέσματα ,αφού το νερό είναι υφάλμυρο. Όπως και στο λιμνοσπήλαιο της Μελισσάνης, έτσι και στη σπηλαιοδολίνη⁴⁰ Αγγαλάκι, παρατηρείται κατακρήμνιση της οροφής, έτσι που δημιουργείται μια φυσική είσοδος η οποία καταλήγει σε μία λίμνη περίπου 5μ. Το σπήλαιο έχει και έναν δεύτερο θάλαμο, ενώ στο βάθος διακρίνεται μία δεύτερη μικρή λίμνη, η οποία όμως είναι απροσπέλαστη για τους επισκέπτες.

³⁸ Η δολίνη στην γεωλογία είναι σχηματισμός κοιλάματος σε σχήμα λεκάνης, με κυκλικό ή ελλειπτικό σχήμα και ανήκει στις καρστικές μορφές, Δρ. Μπαθρέλλος Γ. , Πλανήτης Γη (GeoI_002) Καρστικά Φαινόμενα, Τμήμα Γεωλογίας Τομέας Γενικής, Θαλάσσιας Γεωλογίας & Γεωδυναμικής (Γ.Θ.Γ.Γ.), Πανεπιστήμιο Πατρών

³⁹ greece.terrabook.com

⁴⁰ kefaloniageopark.gr

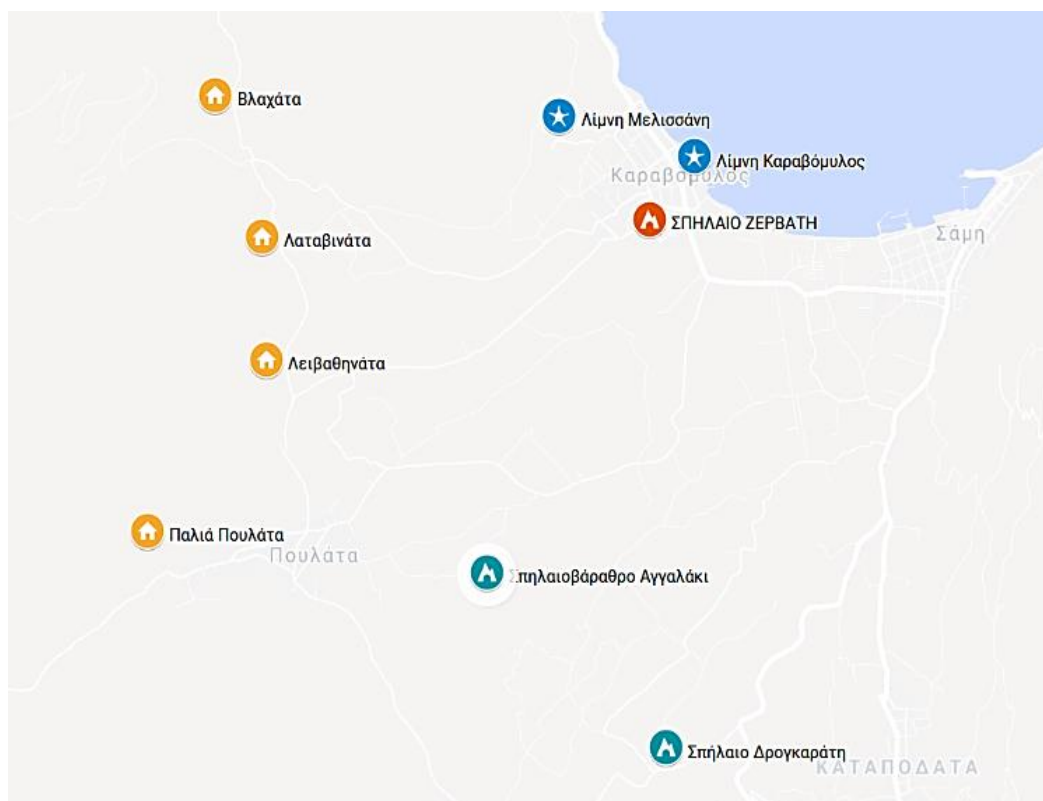
Η κατάβαση στο πανέμορφο βάραθρο γίνεται με σκοινιά και σπηλαιολογικές τεχνικές. Έχει πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο με σταλακτίτες, σταλαγμίτες και μεγάλο αριθμό νυχτερίδων.

Εικόνα 47. Το εσωτερικό του σπηλαίου όπως φαίνεται από φωτογραφίες ερευνητικών ομάδων που έχουν εισέλθει σε αυτό. Το σπήλαιο ακόμη παραμένει κλειστό για το ευρύ κοινό.

Πηγή : wildnature-expeditions.gr

Σπήλαιο Ζερβάτης

Εικόνα 48. Χάρτης με την τοποθεσία του σπηλαίου Ζερβάτης σε σχέση με τα υπόλοιπα αξιοθέατα που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή.

Πηγή : google maps.com

Το σπήλαιο της Ζερβάτης ⁴¹ γνωστό και ως «Γαλάζιο Σπήλαιο» είναι ένα εγκατακρημνισιγενές βάραθρο το οποίο εντοπίζεται στο νότιο τμήμα του οικισμού του Καραβόμυλου, 3,8 χλμ. βορειοδυτικά από το χωριό των Πουλάτων, σε υψόμετρο περίπου 15 μ και σε απόσταση σχεδόν 250 μ από τη θάλασσα. Αποτελεί τμήμα του ευρύτερου καρστικού δικτύου της περιοχής της Σάμης με 18 μέτρα βάθος και 75 μέτρα μήκος. Με την κατάρρευση που υπέστη η οροφή του, το σπήλαιο χωρίστηκε στα δύο, γι' αυτό γίνεται λόγος για τα σπήλαια της Ζερβάτης. Και τα δύο σπήλαια διαθέτουν μικρές λίμνες με κρυστάλλινα νερά, δημιουργώντας εξαιρετικούς χρωματισμούς. Επίσης, στις όχθες των λιμνών επιστήμονες και μελετητές έχουν εντοπίσει ότι φυτρώνουν σπάνια ελληνικά υδρόβια φυτά.

Τα σπήλαια στο εσωτερικό τους (υποβρυχίως) διαφέρουν όσον αφορά τις διαστάσεις τους, αλλά φέρουν ομοιότητες ως προς τη διαύγεια των υδάτων, τον διάκοσμο,

⁴¹ kefaloniageopark.gr

τη θερμοκρασία, τις πτυχώσεις με τα τυφλά μικρά τούνελ και τη σύσταση του νερού. Η ορατότητα είναι 40 περίπου μέτρα, ενώ ο διάκοσμος είναι με σταλακτίτες και σταλαγμίτες όπως στα περισσότερα σπήλαια της περιοχής. Η υφαλμύρωση των υδάτων των λιμνών της Ζερβάτης οφείλεται στην υπόγεια επικοινωνία του βαράθρου, με τα σπήλαια Μελισσάνη και Αγγαλάκι, τα νερά των οποίων τελικά εκβάλλουν στις πηγές του Καραβόμυλου. Τα νερά των λιμνών της Ζερβάτης, έχουν περίπου την ίδια σύσταση με τα νερά στις πηγές του Καραβόμυλου και έχουν καλύτερη ποιότητα από αυτή των νερών του σπηλαιίου της Μελισσάνης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην κίνηση των όμβριων υδάτων προς τον Καραβόμυλο με αποτέλεσμα την αραίωση των υδάτων των λιμνών.

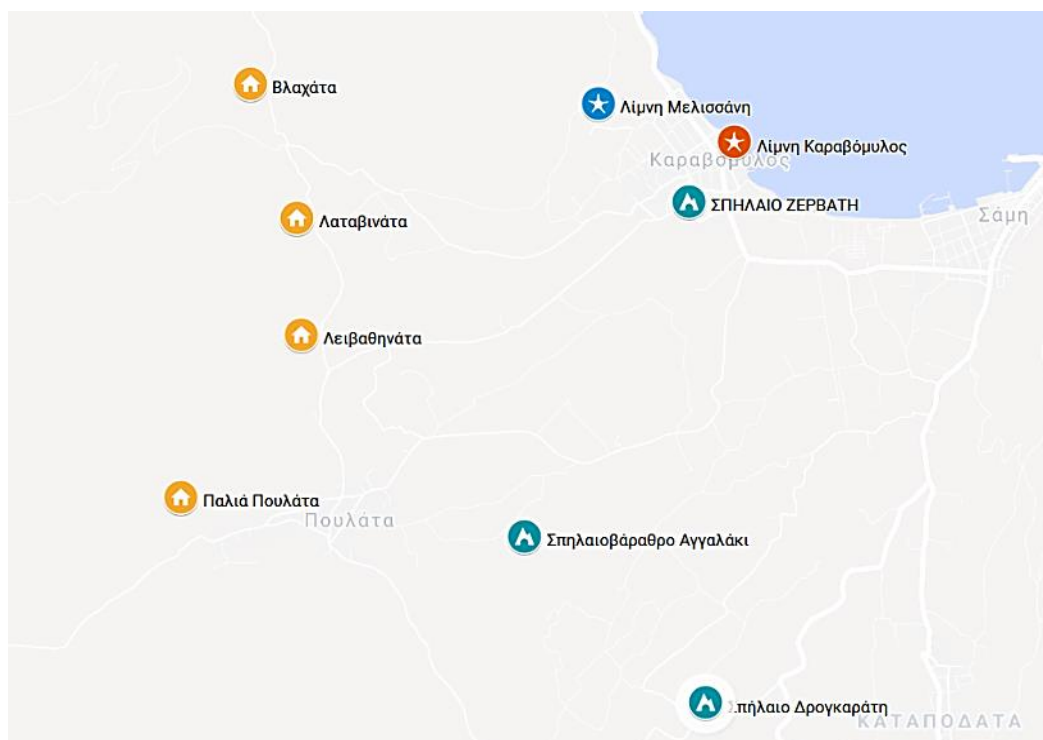
Το πρώτο πλημμυρισμένο σύστημα έχει μέγιστο βάθος περίπου 5 μέτρα και μήκος 40 μέτρα από την είσοδό του. Το δεύτερο είναι λίγο βαθύτερο με μέγιστο βάθος 10 μέτρα περίπου και μήκος 130 μέτρα όπου παρατηρήθηκε καταπλακωμένος μίτος. Αυτό δηλώνει ότι το σπήλαιο συνέχιζε κάποτε αλλά από τις πρόσφατες σεισμικές δονήσεις υπήρξε αποκόλληση τοιχωμάτων με αποτέλεσμα να φράξει το πέρασμά του.

Εικόνα 49. Η Νοτιοανατολική λίμνη του σπηλαιίου (αριστερά) και άποψη της βορειοδυτικής λίμνης του σπηλαιίου (δεξιά)

Πηγή : kefaloniageopark.gr

Σπήλαιο και Λίμνη Καραβόμυλου

Εικόνα 50. Χάρτης με την τοποθεσία της λίμνης του Καραβόμυλου σε σχέση με τα υπόλοιπα αξιοθέατα που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή.

Πηγή : google maps.com

Σύμφωνα με ερευνητές⁴² τα νερά από τις Καταβόθρες του Αργοστολίου, στην δυτική πλευρά του νησιού, αφού διασχίσουν υπογείως την Κεφαλονιά και αναμειχθούν με τα γλυκά νερά του υπεδάφους (υπόγεια απορροή από το βουνό του Αίνου) καταλήγουν στην λίμνη του Καραβόμυλου και από εκεί διαχέονται στον κόλπο της Σάμης.

Η λίμνη που σχηματίζεται από τα νερά του σπηλαίου είναι κυκλική και πολύ ρηχή (1-1,5μ βάθος) με αρκετή βλάστηση στο εσωτερικό της και γύρω από αυτή. Ομάδα ερευνητών δυτών διέσχισαν υπογείως την λίμνη συναντώντας, τη μεγάλη είσοδο του σπηλαίου σε βάθος 3-4 μέτρα. Η κατεύθυνση του σπηλαίου είναι δυτική και μετά από λίγα μέτρα γίνεται νοτιοδυτική. Το μέγιστο μήκος του σπηλαίου φθάνει τα 250 μέτρα με δύο μεγάλες αίθουσες και μία τρίτη μικρότερη όπου εκεί βρίσκεται το τέλος της διαδρομής. Υπάρχουν δύο μεγάλοι θύλακες με αέρα που ο δύτης μπορεί να αναδυθεί και να θαυμάσει διάφορους σχηματισμούς στην οροφή του σπηλαίου. Σε διάφορα σημεία ο δύτης μπορεί να διακρίνει σταλακτιτικούς και σταλαγμιτικούς σχηματισμούς.

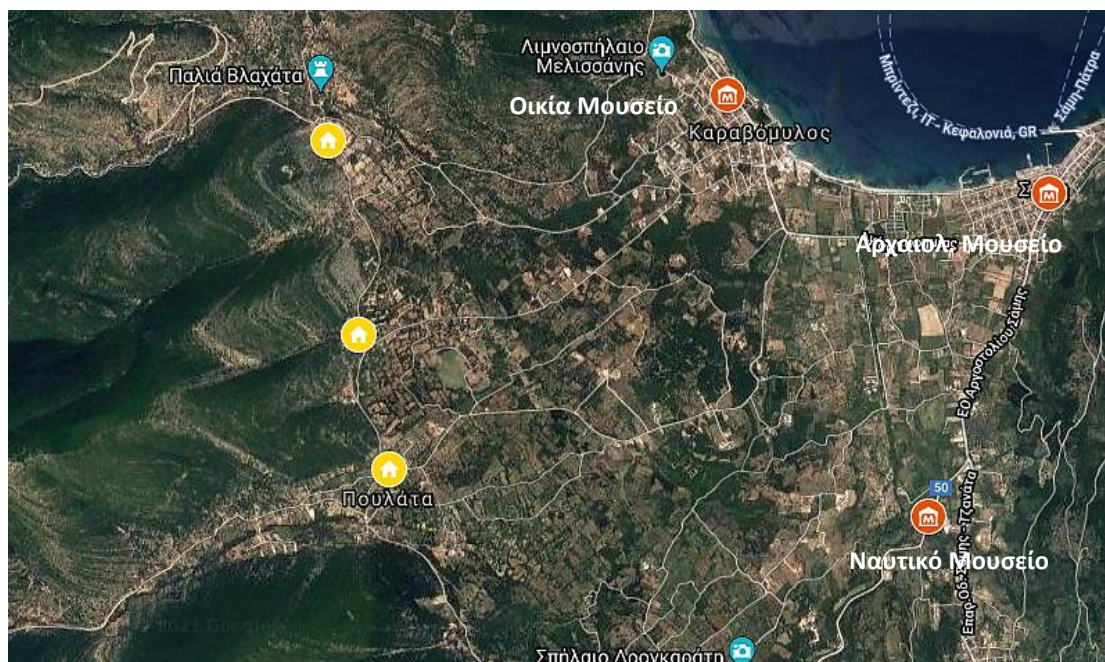
⁴² kefaloniageopark.gr

Στη πανίδα της λίμνης αναφέρονται ψάρια, χέλια, καθώς επίσης, στο σπήλαιο που υπάρχει στη κορυφή της, νυχτερίδες. Από το 2012, με προεδρικό διάταγμα (ΑΔΑ: Β4ΘΟ0-ΠΜΜ), η λίμνη εντάσσεται στους, “μικρούς νησιωτικούς υγροτόπους”. Με το διάταγμα αυτό, απαγορεύεται και επίσημα, το ψάρεμα σε αυτήν και μια σειρά από άλλες δραστηριότητες, που διαταράσσουν το οικοσύστημά της. Η λίμνη βρίσκεται στο ομώνυμο χωριό του Καραβόμυλου μόλις 4χλμ. βορειοανατολικά από το χωριό των Πουλάτων.

*Εικόνα 51. Πανοραμική θέα λίμνης Καραβόμυλου (αριστερά) και η είσοδος στο σπήλαιο (δεξιά)
Πηγή : kefaloniageopark.gr*

Β.6.5. Μουσεία στην ευρύτερη περιοχή

Εικόνα 52. Χάρτης με την τοποθεσία των μουσείων που υπάρχουν στην περιοχή της Σάμης – Καραβόμυλου

Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Αρχαιολογικό Μουσείο Σάμης

Το νέο μουσείο που εγκαινιάστηκε στα τέλη Αυγούστου του 2021 στοχεύει να αναβαθμίσει και να συμβάλει στην πολιτιστική, τουριστική, εκπαιδευτική αλλά και οικονομική εξέλιξη της περιοχής της Σάμης. Το μουσείο σε συνδυασμό με τα προγραμματισμένα έργα ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων της Σάμης, αλλά και την περαιτέρω ανάδειξη του σπηλαιολογικού πλούτου και των αξιόλογων μεμονωμένων μνημείων και σημείων ιστορικού, θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος σε όλο τον Δήμο, μπορούν να δημιουργήσουν ένα μοναδικό δίκτυο επισκέψιμων θέσεων. Η ιστορία της Σάμης αναδύεται μέσα από σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα που έρχονται να προστεθούν στην πλούσια συλλογή του Μουσείου. Ο επισκέπτης θαυμάζοντας τα ευρήματα (αγγεία, κοσμήματα, ανάγλυφες παραστάσεις και άλλα ταφικά κτερίσματα) πληροφορείται κατάλληλα και επαρκώς για την ιστορία τους (διαχρονική κατοίκηση Σάμης, υγρό στοιχείο, εκφάνσεις της

Εικόνα 53. Μια από τις αίθουσες του μουσείου με εκθέματα και πινακίδες πληροφόρησης για την ιστορία και αρχαιολογική ανασκαφή τους. Πηγή : arxeion-politismou.gr

καθημερινής ζωής, ταφικά έθιμα). Επιπλέον, καινοτομία αποτελούν οι ψηφιακές ξεναγήσεις με κατάλληλη ηλεκτρονική σύνδεση του κινητού τηλεφώνου καθώς και διαδραστικά παιχνίδια γνώσεων. Επιπλέον, η έκθεση των ψηφιδωτών (από ανασκαφές που προέκυψαν σε ρωμαϊκές επαύλεις και λουτρά στην περιοχή της Σάμης) στον προαύλιο χώρο του μουσείου συμπληρώνουν εντυπωσιακά το σύνολο της έκθεσης και αναδεικνύουν την ρωμαϊκή περίοδο της Σάμης, ως τόπο αναψυχής Ρωμαίων πατρικίων αλλά και ως τόπο εξορίας αυτοκρατόρων μετά την κατάληψή της από τους Ρωμαίους (189-188 π.χ.).

Εικόνα 54. Τα ψηφιδωτά δάπεδα από ανασκαφές που είχαν πραγματοποιηθεί και επανατοποθετήθηκαν στον περιβάλλοντα χώρο του Μουσείου Πηγή : [αρχείο Γ. Αποστολάτου](#)

Ναυτικό Μουσείο Σάμης

Από την αρχαιότητα η Σάμη ήταν μια διακεκριμένη ναυτική δύναμη σε ολόκληρη την Κεφαλονιά κατέχοντας το μεγαλύτερο λιμάνι. Το Ναυτικό Μουσείο Σάμης βρίσκεται πάνω στην επαρχιακή οδό Σάμης-Αργοστολίου, μόλις τρία λεπτά οδικώς από την Σάμη και τέσσερα από το σπήλαιο της Δρογκαράτης. Η ίδρυση του Μουσείου είναι αποτέλεσμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας, του Σ.Μαρκέτου, κατοίκου της περιοχής. Πραγματοποίησε τεχνολογικές σπουδές στην Βαλλιάννειο Επαγγελματική Σχολή στο Ληξούρι της Κεφαλονιάς και ήταν τόσο μεγάλο το ταλέντο του στο ναυπηγικό σχέδιο που οι καθηγητές του έστειλαν ένα δείγμα της δουλειάς του σε πανεπιστημιακό ίδρυμα στην Αγγλία, όπου του πρότειναν να σπουδάσει εκεί ναυπηγική με υποτροφία. Ωστόσο, λόγω οικονομικών δυσχερειών της οικογένειάς του, δεν κατέστη αυτό εφικτό και έτσι αποφάσισε να τελειώσει τις σπουδές του στην Ελλάδα. Οι πολλοί συχνοί προβληματισμοί του για την γενέτειρά του, που ως ναυτική περιοχή δεν είχε έναν χώρο πολιτισμού, για να αναδειχθεί η πλούσια ιστορία της, τον ώθησε στην διαδικασία εύρεσης στέγης για τους τύπους σκαφών της ελληνικής παραδοσιακής ναυπηγικής. Τα εκθέματα είναι φτιαγμένα από διάφορα είδη ξύλου, με μήκος που κυμαίνεται από 1,20 έως 4 μέτρα. Επιπλέον είναι κατασκευασμένα σε ναυπηγικές γραμμές, που σημαίνει πως είναι πλόιμα, καθώς επίσης και με την παραμικρή λεπτομέρεια που παρουσιάζει ο κάθε τύπος ξεχωριστά. Ακόμη εντός του μουσείου παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την ναυσιπλοΐα και την ναυτική ζωή στην Σάμη.

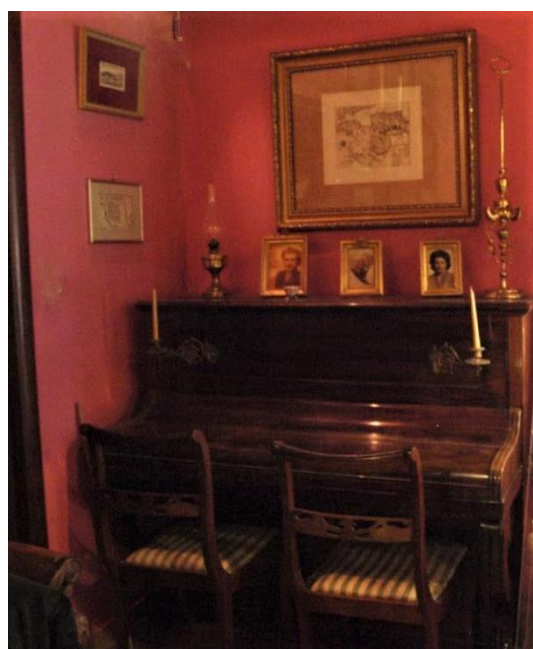

Εικόνα 55. Χειροποίητες κατασκευές από ξύλο σε ναυπηγικές γραμμές που παρουσιάζουν την ιστορία και παράδοση του νησιού και χώρας στην ναυπηγική
Πηγή : <https://nautikomouseiosamis.gr>

Οικία Μουσείο - το «Επτανησιακό σπίτι»

Ο κερδοσκοπικός φορέας «Διαπολιτισμικό Κέντρο Ιονίου» με έδρα τον Καραβόμυλο, συνέβαλε στην εύρεση ενός μουσειακού χώρου για όλο τον πολιτιστικό πλούτο που χάθηκε με τους σεισμούς του '53 από τους οικισμούς του νησιού.

Η ίδρυση και αυτού του χώρου έκθεσης οφείλεται κατά ένα μέρος σε ιδιωτική πρωτοβουλία, καθώς ο εμπνευστής και στυλοβάτης της όλης προσπάθειας είναι ο κ. Δημήτρης Τόκας. Η ιδέα της συντήρησης εμφανίστηκε ουσιαστικά στον κ. Τόκα από το 1970, καθώς ήταν η εποχή που με την βοήθεια της αιμνήστου ευεργέτιδος Ελένης Κοσμετάτου πάσχιζαν να διασώσουν από την ύπαιθρο και τις ορεινές περιοχές του τόπου, στοιχεία της παλιάς προσεισμικής Κεφαλονιάς.

Εικόνα 56. Δωμάτια που έχουν διακοσμηθεί με κειμήλια από την ευρύτερη περιοχή της Κεφαλονιάς και δίνουν την εικόνα του Παραδοσιακού Επτανησιακού Σπιτιού μιας άλλης εποχής.

Πηγή : <https://kefaloniapress.gr>

Ο μουσειακός χώρος δεν είναι ιστορική κατοικία , αλλά νεότερο κτίριο μετά τους σεισμούς του '53 διαμορφωμένο στον παραδοσιακό ρυθμό τόσο εξωτερικά όσο και εσωτερικά, το οποίο φιλοξενεί αντικείμενα και έπιπλα από την ευρύτερη περιοχή του νησιού με τουλάχιστον δυόμιση αιώνες ιστορίας. Ο επισκέπτης από το εξωτερικό πορτόνι μπαίνει στην *κούρτη* (αυλή) που είναι στρωμένη με κεφαλλονίτικο πωρόλιθο. Η *μπασιά* (είσοδος) στο μουσείο γίνεται από την λότηζα και στη συνέχεια είναι το επόμενο δωμάτιο το *τινέλλο* (τραπεζαρία) όπου υπάρχουν αντικείμενα και έπιπλα από το δεύτερο μισό του 18^{ου}, από τον 19^ο έως και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα που συνθέτουν την επιβλητική ατμόσφαιρα του δωματίου. Ο *κοριντόρος* (διάδρομος) ενώνει τους

χώρους του σπιτιού και είναι διακοσμημένος με ανάλαφρα έπιπλα του 19ου αιώνα. Στη σάλα, αυθεντικά έπιπλα και αντικείμενα του 18ου , 19ου και του πρώτου μισού του 20ου αιώνα, δημιουργούν την εκλεπτυσμένη ατμόσφαιρα ενός παλιού αρχοντικού. Το «Επτανησιακό Σπίτι» βρίσκεται στον Καραβόμυλο, μόλις 4χλμ από το χωριό Πουλάτα και 7 λεπτά από τον προσεισμικό οικισμό των Λαταβινάτων.

Εικόνα 57. Πρόσοψη του κτηρίου που στεγάζεται το Επτανησιακό Σπίτι στον Καραβόμυλο.

Πηγή : portoni.gr

B.7. Πολεοδομικά

B.7.1. Γενικές πληροφορίες για την περιοχή

Η ΔΕ (Δημοτική Ενότητα) Σάμης διαθέτει Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο⁴³ (ΓΠΣ) μόνο για τους οικισμούς Σάμης και Καραβόμυλου το οποίο χρήζει αναθεώρησης και επέκτασης. Οι υπόλοιποι οικισμοί της ΔΕ Σάμης: Γριζάτα, Μουζακάτα, Ζερβάτα, Καταποδάτα, Τζανετάτα, Κουλουράτα, Πουλάτα, Διγαλέτο, Πυργί, Χaráκτη και Χαλιωτάτα στερούνται εγκεκριμένου γενικού πολεοδομικού σχεδίου και δεν υπάρχουν σε εξέλιξη σχετικές μελέτες με αποτέλεσμα οι διάφορες δραστηριότητες να εξαπλώνονται άναρχα και να υποθάλπουν την αυθαίρετη δόμηση. Επίσης, υπάρχει πληθώρα θεσμοθετημένων χώρων αρχαιολογικού και σπηλαιολογικού ενδιαφέροντος στην ευρύτερη περιοχή, με έλλειψη όμως ενιαίου σχεδιασμού στο σύνολο του δήμου. Για τους λόγους αυτούς τίθεται σε υψηλή βαθμίδα προτεραιότητας στην μελέτη της εργασίας ο τρόπος αξιοποίησης και αναβάθμισης του συνόλου της περιοχής με ανανέωση των γενικών και ειδικών όρων δόμησης και χρήσεως γης.

Ειδικότερα οι περιοχές του ορεινού χώρου παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες που συχνά απαιτούν ιδιαίτερη αντιμετώπιση. Εντός των ορίων του σύγχρονου οικισμού των Πουλάτων στις περιοχές που αναφέρονται ως ορεινές περιλαμβάνονται και οι προστατευόμενες δασικές εκτάσεις και τοπία φυσικού κάλλους, με φτωχή κατά τόπους γεωργική γη, καθώς και οι εγκαταλελειμμένοι προσεισμικοί οικισμοί. Ο χαρακτήρας των περιοχών αυτών είναι κυρίως κτηνοτροφικός, με ιδιαίτερη αγροτική παραγωγικότητα, αλλά συχνά με μη οριοθετημένους παραδοσιακούς οικισμούς όπως τα Πουλάτα, τα Λειβαθηνάτα και τα Λαταβινάτα, με τοπία μεγάλης αισθητικής αξίας και δυνατότητες για διάφορες δραστηριότητες τουρισμού - αναψυχής.

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα⁴⁴ (24.4/3.5.1985, ΦΕΚ 181Δ') , ο νεότερος οικισμός Πουλάτα έχει μετακινηθεί λίγα μέτρα νοτιότερα από το προσεισμικό χωριό, ενώ οι οικισμοί Λειβαθηνάτα και Λαταβινάτα έχουν υποστεί πλήρη μετακίνηση σε συνοριακούς οικισμούς. Σύσσωμοι χαρακτηρίζονται ως *μικροί οικισμοί*, (όσοι κατά

⁴³ σύμφωνα με την απόφαση ΥΠΕΧΩΔΕ 34037/1678/27-04-1988, ΦΕΚ 520Δ' 22-7-1988 έγκριση ΓΠΣ Ν. 1337/1983 & αναδημοσίευση σύμφωνα με την απόφαση ΥΠΕΧΩΔΕ 60808/2603/13-4-1993, ΦΕΚ 837Δ' 27-7-1993

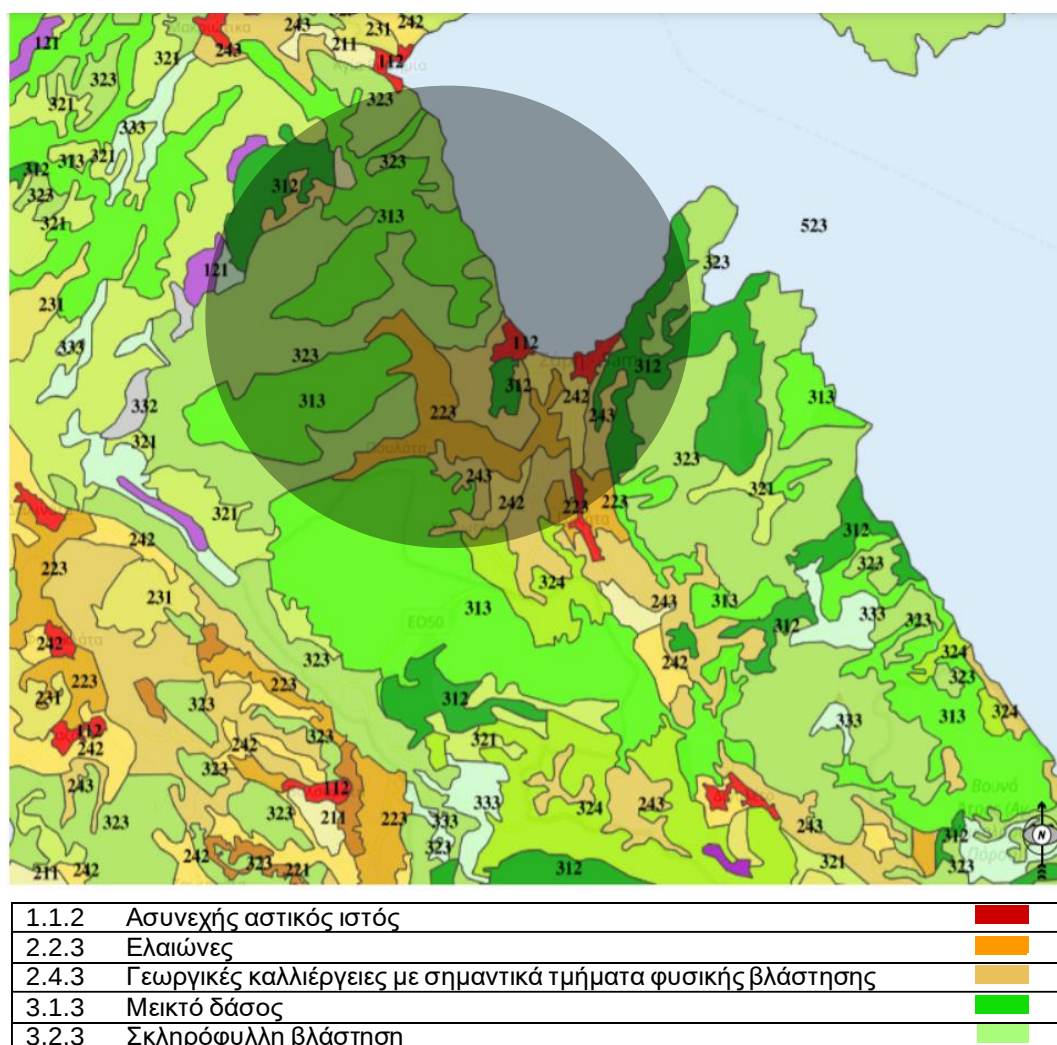
⁴⁴ όπως έχει τροποποιηθεί με τα Π.Δ. της 20/30.8.1985 (ΦΕΚ 414Δ'), Π.Δ. της 25.4/16.5.1989 (ΦΕΚ 293 Δ'), Π.Δ. της 14/23.2.1987 (ΦΕΚ 133 Δ'), Π.Δ. της 4.11.2011 (ΦΕΚ 289ΑΑΠ) και το Ν.4315/24.12.2014 (ΦΕΚ 269Α')

την τελευταία απογραφή είχαν σαν πληθυσμό έως και 200 κάτοικους) και *ενδιαφέροντες* (συγκροτούν σύνολο καθορισμένου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος). Τα Πουλάτα καθώς και μέρος των ορίων του οικισμού των Λειβαθηνάτων, τοποθετούνται βάσει του κανονισμού για τους οικισμούς της Κεφαλονιάς, που δεν υπερβαίνουν τους 2000 κατοίκους, στην κατηγορία των *συνεκτικών* (όσων τουλάχιστον το 90% των οικοδομημάτων δεν απέχουν ανά δύο μεταξύ τους σε απόσταση μεγαλύτερη των 40 μέτρων. Ως οικοδομή νοείται κάθε κτίσμα ανεξάρτητα από τη χρήση του, με εμβαδόν τουλάχιστον 10 τ.μ) και *στάσιμων* οικισμών (όσοι σύμφωνα με την τελευταία απογραφή πληθυσμού δεν εμφανίζουν αύξηση υψηλότερη του 10%).

Στο τελευταίο σχέδιο προεδρικού διατάγματος για τους οικισμούς κάτω των 2.000 κατοίκων του Δήμου Κεφαλλονιάς της Περιφερειακής Ενότητας ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ τα Πουλάτα εμφανίζονται στην κατηγορία με τους Τουριστικούς / Παραθεριστικούς οικισμούς, γεγονός που καθιστά την περιοχή ως πόλο έλξης τακτικών ή εποχιακών τουριστικών συγκεντρώσεων.

Β.7.2. Χρήσεις Γης

Σύμφωνα με το νέο Περιφερειακό Χωροταξικό Πλαίσιο των Ιονίων Νήσων⁴⁵, μετά τη σχετική έγκριση του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας οι ορεινές περιοχές της Σάμης, στις οποίες εντάσσονται και οι υπό εξέταση οικισμοί, λειτουργούν στρατηγικά στο σύνολο της περιοχής, με μεθόδους ανάπτυξης που εστιάζουν στον αγροτικό τομέα και τον εναλλακτικό τουρισμό. Τα Πουλάτα, καθώς και η ευρύτερη περιοχή που υπάγονται τα Λειβαθηνάτα και τα Λαταβινάτα έχουν ενταχθεί στη ζώνη ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα και συγκεκριμένα του κλάδου της γεωργίας, με έμφαση στη διατήρηση και αύξηση της παραγωγής των τοπικών προϊόντων, την καμπή προς τις βιολογικές εκμεταλλεύσεις και την καθετοποίηση της αγροτικής παραγωγής.

Εικόνα 58. Χάρτης με τις χρήσεις γης στην ευρύτερη περιοχή των προσεισμικών οικισμών.

Πηγή : <https://geodata.gov.gr>

⁴⁵ Αναθεωρημένο Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Υ.Π.Ε) με διευρυμένους πόλους έλξης όπως : οδικό δίκτυο, παραγωγικές δραστηριότητες, φυσικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά και τοπίο.

Με εξαίρεση την ελαιοκαλλιέργεια, την αμπελουργία και την μελισσοκομία που ασκούνται σε οικιακή ως επί το πλείστον βάση, στους οικισμούς αυτή τη στιγμή δεν παρατηρείται άλλης μορφής γεωργική παραγωγή. Αντιθέτως, υπάρχει ανεπτυγμένη κτηνοτροφία στην ευρεία ζώνη ανάπτυξης. Επίσης, σε ότι αφορά την αύξηση του τουρισμού, μέσω της ενίσχυσης ειδικών και εναλλακτικών μορφών, με προβολή του ιδιαίτερου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και του τοπίου της Κεφαλλονιάς, τα Πουλάτα όπως έχει προαναφερθεί έχουν εξελιχθεί σε έναν ήπιας τουριστικής ανάπτυξης προορισμό. Σε συνδυασμό και με τους υπόλοιπους προσεισμικούς οικισμούς που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση (Λειβαθηνάτα, Λαταβινάτα και Βλαχάτα), μεγάλο μέρος της ορεινής πλαγιάς τους εντάσσεται στο σχέδιο προστασίας Natura⁴⁶, με μέτρα και προτάσεις για την αναβάθμιση και ανάπτυξη που θέτουν την τήρηση, προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος ως υψίστης σημασίας για την περιοχή.

Οι χρήσεις κάλυψης γης στη Σάμη αποτελούν μικρό ποσοστό στο σύνολο του Δήμου και αφορούν κυρίως οικιστική χρήση, αγροτικές εκτάσεις εκμετάλλευσης και περιοχές που βρίσκονται υπό το καθεστώς προστασίας (αρχαιολογικοί χώροι, σπήλαια, δασικές εκτάσεις). Στους προσεισμικούς οικισμούς ύστερα από συστηματική καταγραφή των χρήσεων γης αποδεικνύεται ότι η περιοχή είναι τμηματικά κατοικήσιμη με πολλούς αγροτικούς – κτηνοτροφικούς βοηθητικούς χώρους και εκτάσεις καλλιεργήσιμες. Η χρήση της φιλοξενίας, (ενοικιαζόμενα δωμάτια, χώροι εστίασης) που συναντάται στον οικισμό των Πουλάτων κατά κύριο λόγο, αποτελεί ακόμη έναν σημαντικό παράγοντα για την οικονομική ευημερία του τόπου.

⁴⁶ Με κοινή απόφαση των Υπουργείων Περιβάλλοντος & Ενέργειας και Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων, εγκρίθηκε ο νέος εθνικός κατάλογος περιοχών του δικτύου Natura 2000 το οποίο περιλαμβάνει τις νοτιοανατολικές απολήξεις της Αγίας Δυνατής και τους λόφους Αφάλι και Φρεμούδα όπου και βρίσκονται τα Πουλάτα.

B.7.3. Γενικοί Όροι Δόμησης

Σύμφωνα με Υπουργική Απόφαση του άρθρου 2973/1984 για την τροποποίηση των όρων δόμησης των οικισμών του νομού Κεφαλληνίας, στην ίδια κατηγορία εντάσσεται και ο οικισμός των Πουλάτων, των Λειβαθηνάτων και Λαταβινάτων.

Η τροποποίηση⁴⁷ αναφέρει πιο συγκεκριμένα ότι τα ελάχιστα όρια εμβαδού και διαστάσεων των οικοπέδων των τμημάτων των αναφερομένων οικισμών ορίζονται με την όψη να μην ξεπερνάει τα 14 μ. , και το πλάτος των κτισμάτων τα 18 μ. Επίσης, το εμβαδόν του συνόλου είναι τα 250 τ.μ. Πιο συγκεκριμένα, τα ελάχιστα όρια εμβαδού και διαστάσεων, τα οποία θεωρούνται άρτια και οικοδομίσια είναι με ελάχιστο πρόσωπο τα 8 μ., ελάχιστο βάθος τα 12 μ. και ελάχιστο εμβαδόν τα 150 τ.μ . Ως οικοδομικό σύστημα ορίζεται αυτό των πτερύγων (εφαρμόζεται περισσότερο σε αγροτικές περιοχές , παραδοσιακές πόλεις , μοναστήρια ,κ.α.), σύμφωνα με το οποίο δίνεται η δυνατότητα στους όγκους να δημιουργήσουν διάφορους σχηματισμούς που μοιάζουν συνήθως με σύμβολα της αλφαβήτου (τ,π,γ, τα πιο συνηθισμένα που συναντάμε σε οικισμούς). Ακόμη, στο σύστημα αυτό οι πλευρές του κτηρίου μπορούν να εφάπτονται σε όλα τα όρια του οικοπέδου. Ο μέγιστος αριθμός ορόφων των οικοδομών ορίζεται σε δύο, ανεξαρτήτως πλάτους οδού και δεν επιτρέπεται υπεράνω του ορόφου άλλη κατασκευή πλην της στέγης. Το μέγιστο ποσοστό καλύψεως ορίζεται σε 60% της συνολικής επιφανείας και ο συντελεστής δόμησης ορίζεται σε 0,8.

Το μέγιστο ύψος των κτιρίων ορίζεται σε 7,5 μ. χωρίς σε αυτό να περιλαμβάνεται το ύψος της στέγης. Σε περίπτωση κεκλιμένου οικοπέδου, το μέγιστο ύψος της οικοδομής θα πρέπει να μην υπερβαίνει, λόγω κλίσεως, σε κανένα σημείο της, τα 8μ. από το φυσικό έδαφος.

⁴⁷ Τροποποίηση των όρων και περιορισμών δόμησης των οικοπέδων των εγκεκριμένων σχεδίων των Οικισμών καθώς και τμήματα αυτών : Αγίας Ειρήνης, Βαλεριάνου, Βόβυκες, Πάλλης, Λακύθρας, Μαρκόπουλου, Πάστρας, Πουλάτα Σάμης, Χιονάτα . (ΦΕΚ 506/Δ/1984), 01-10-1984

B.7.4. Ειδικοί Όροι Δόμησης

Ο νεότερος οικισμός των Πουλάτων δεν ανήκει στο σύνολο των υπό προστασία παραδοσιακών οικισμών της Κεφαλλονιάς. Δεν υφίσταται κανένα νομοθετικό πλαίσιο που να εξασφαλίζει τη διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα του προσεισμικού οικισμού σε συνέχεια του νέου με αποτέλεσμα να μην υπάρχει καμία κατευθυντήρια γραμμή ως προς τις νέες κατασκευές και επεμβάσεις στα υπάρχοντα κτίρια, κάτι που δυστυχώς οδηγεί στην αλλοίωση της αρχιτεκτονικής ταυτότητας του χωριού. Όπως προαναφέρθηκε, ο προσεισμικός οικισμός Πουλάτα καθώς και οι μικρότεροι των Λαταβινάτων και Λειβαθηνάτων είναι καταχωρημένοι ως «Ενδιαφέροντες οικισμοί». Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε - βάσει της κατηγοριοποίησης τους- να υποθέσουμε ότι έγκειται σε ορισμένες διατάξεις που υποχρεωτικά επιβάλλονται τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 3.2 του άρθρου (2973/1984) για την τροποποίηση των όρων δόμησης των οικισμών του νομού Κεφαλληνίας, αναγνωρίζοντας τον νεότερο οικισμό ως συνέχεια του παλαιότερου και θέτοντας τις παραπάνω ενδείξεις του δελτίου αρχιτεκτονικής αναγνώρισης σε ολόκληρη την περιοχή μελέτης. Οι ενδείξεις αυτές αφορούν τα εμφανή υλικά των όψεων του κτιρίου, τα εξωτερικά ανοίγματα σε ότι αφορά την διαμόρφωση του υπερθύρου (πρεκιού), τα εξωτερικά κουφώματα ως προς το υλικό κατασκευής, τον τύπο και το χρώμα τους.

B.7.5. Ζώνες προστασίας – Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Αρκετά σημαντικό για την περαιτέρω κατανόηση των ζωνών προστασίας αλλά και του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στην περιοχή είναι το νομικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε κατά την περίοδο της Ξενοκρατίας, γιατί εξ αιτίας αυτού η νομοθεσία, που διέπει σήμερα τα δάση της Κεφαλονιάς, είναι διαφορετική από την ισχύουσα για τα δάση της υπόλοιπης Ελλάδας.

Οι Ενετοί και οι Άγγλοι θέσπιζαν νόμους για την προστασία και τη διαχείριση των δασών, τα οποία θεωρούσαν δημόσια περιουσία της Κεφαλονιάς. Επί Αγγλικής Προστασίας στο «Σύνταγμα του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων» του 1817 δεν προβλεπόταν τα δημόσια κτήματα και δάση, ως ιδιοκτησία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων να περιέλθουν στο Ελληνικό Κράτος (1864). Αντιθέτως, το καθεστώς αυτό αναγνώριζε την κατοχή δασικών εκτάσεων και δασών από ιδιώτες. Το 1830 η τοπική Κυβέρνηση (Αγγλική), για να προστατεύσει το δάσος από τις παράνομες δραστηριότητες, ψήφισε τον Κανονισμό των Δασών Αίνου, Ρουδίου και Άτρου με αυστηρά μέτρα προστασίας. Το 1862 ψήφισε αυστηρότερο κανονισμό, τον Αγρονομικό, για θέματα ιδιοκτησίας, εκμετάλλευσης και προστασίας, όμως επανάφερε τη βοσκή ολιγάριθμων ποιμνίων ⁴⁸ εντός του δάσους κατόπιν άδειας του Εισπρακτορείου, στο οποίο είχε ανατεθεί η διαχείριση (Δεμπόνος, 2012). Με τον νόμο ΨΤ/1878 η διοίκηση και διαχείριση του δάσους πέρασε στο Αδελφάτο των Φιλανθρωπικών Καταστημάτων Κεφαλονιάς μέχρι το 1939. Κατόπιν με τον Α.Ν. 1791/1939 η εκμετάλλευσή του περιήλθε στο Ταμείο Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασών με αρμόδιο τον Δασάρχη Κεφαλονιάς στο όνομα του δασοκτήμονος *Αδελφάτου*. Το 1962 ανακηρύσσεται Δρυμός, για να προστατευθεί το δάσος της κεφαλληνιακής Ελάτης (*Abies cephalonica*). Το 1968 το Ελληνικό Δημόσιο τον αγοράζει ⁴⁹ από τα Φιλανθρωπικά Καταστήματα έναντι του ποσού των 3.500.000 δραχμών. Το ελληνικό Δημόσιο για να καταφέρει να αποκτήσει δικαίωμα κυριότητας, έπρεπε να αποδείξει τη δασική μορφή της συγκεκριμένης έκτασης και την κυριότητά του σύμφωνα με τον Ιόνιο Αστικό Κώδικα ή τον Αστικό Κώδικα από τις 23-2-1946 ή

⁴⁸ Κατά τη μετάβαση του καθεστώτος από την αγγλική κατοχή στην Ένωση υπήρξε μία περίοδος διοικητικής αδυναμίας, έως ότου εφαρμόστηκε ο Εγχώριος Κανονισμός, που είχε ψηφίσει το Επαρχιακό Συμβούλιο Κεφαλληνίας από το 1858. Τα μέτρα είχαν ως αποτέλεσμα να μετακινηθεί ο όγκος της κτηνοτροφίας στα βουνά. Βλ. Δεμπόνος, 2012. Μέτρα για την κτηνοτροφία στην Κεφαλονιά του 19ου αι. (σ. 255-269)

με κάποιον ειδικό νόμο (Νομικό Βήμα τ. 34/1986 αριθ. 340/1985 Τ.μ. Γ'). Αυτή η αδυναμία του νομικού πλαισίου, έχει δημιουργήσει υπόνοιες ότι ευθύνεται για τις συχνές πυρκαγιές⁵⁰ που παρατηρούνται στα Ιόνια Νησιά, ιδιαίτερα στην Κεφαλονιά, που έχει περισσότερες δασικές εκτάσεις (Ευθυμιάτου-Κατσούνη, 1998).

Με την νέα νομοθεσία για την προστασία του Εθνικού Δρυμού του Αίνου και τις Ειδικές Ζώνες Διατήρησης του δικτύου Natura 2000, με τα όρη Αγ. Δυνατή και Καλόν Όρος να ενσωματώνονται στο πρόγραμμα, συντελείται μαζική προσπάθεια αξιοποίησης και διαφύλαξης του φυσικού τοπίου (Ευθυμιάτου-Κατσούνη, 1998). Η περιοχή βρίσκεται στα όρια σχεδόν των προσεισμικών οικισμών με μεγάλο μέρος των δασικών εκτάσεων να είναι πλέον υπό προστασία. Επίσης, σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού ορισμένοι θρησκευτικοί χώροι που βρίσκονται εντός των οικισμών είναι κηρυγμένοι ως διατηρητέοι και με υποτυπώδεις ζώνες προστασίας αν και με εμφανή έλλειψη χειρισμού των εκάστοτε προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Σημαντική είναι η αναφορά στο ιδιοκτησιακό καθεστώς των μόνιμων κατοίκων της περιοχής, που με τους σεισμούς του '53 αναγκάστηκαν να μετατοπίσουν την κύρια κατοικία τους από το προσεισμικό χωριό λίγα μέτρα πιο κάτω. Το παλιό χωριό αν και αναξιόποιhto, διατηρεί μέρος της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής του τόπου. Οι κάτοικοι των χωριών Πουλάτα, Λειβαθηνάτα και Λαταβινάτα αλλά και των υπολοίπων οικισμών που με τους σεισμούς υπέστησαν μεγάλες καταστροφές και εγκαταλείφθηκαν διατηρούν ακόμη τους τίτλους ιδιοκτησίας τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις τα οικόπεδα με το οίκημα που διαθέτουν είναι εξ 'αδιαιρέτου συνιδιοκτησίες χωρίς καθορισμένο τρόπο διαχείρισης. Με την μετακίνηση των οικισμών, οι παλαιότεροι παρέμειναν στατικοί και εκτός σχεδίου με αποτέλεσμα να υποβαθμιστούν και να παραμείνουν ανεκμετάλλευτοι. Οι όροι που βρίσκονται σε ισχύ⁵¹ για τα εκτός σχεδίου οικόπεδα κάνουν λόγο για συνέπεια στη δόμηση ακολουθώντας τις διατάξεις που διέπουν τους οικισμούς της Κεφαλληνίας βάσει τον χαρακτηρισμών τους. Στην συγκεκριμένη περίπτωση τα Πουλάτα, Λειβαθηνάτα και Λαταβινάτα ως ενδιαφέροντες οικισμοί έγκειται στους όρους που προαναφέραμε και ισχύουν και για τους προσεισμικούς οικισμούς, με ορισμένες διαφοροποιήσεις. Στην εκτός σχεδίου δόμηση απαγορεύεται η διάνοιξη νέων οδών που δεν προϋπήρχαν στην περιοχή, καθώς επίσης και εργασίες

⁵⁰ Καθημερινή, 2011: Εφημερίδα. Φύλ. 3/8/2011. – Αθήνα.

⁵¹ Βάση του αναθεωρημένου Β.Δ. 776/ 19-11-1962, η διαχείριση όλων των δασών του Αίνου καθορίζεται από τον Α.Ν. 856/1937 και το Ν.Δ. 996/1971.

που αλλοιώνουν το φυσικό και πολεοδομικό σύστημα των οικισμών. Ακόμη, απαιτείται τουλάχιστον 2000τ.μ. ελάχιστη επιφάνεια μετώπου για την κατάτμηση αρτιότητας των οικοπέδων, γεγονός που δυσχεραίνει την αξιοποίηση των μικρών κτισμάτων, ενώ παράλληλα προλαμβάνει οποιεσδήποτε τυχόν βλέψεις για μεγάλα συγκροτήματα τουριστικών μονάδων.

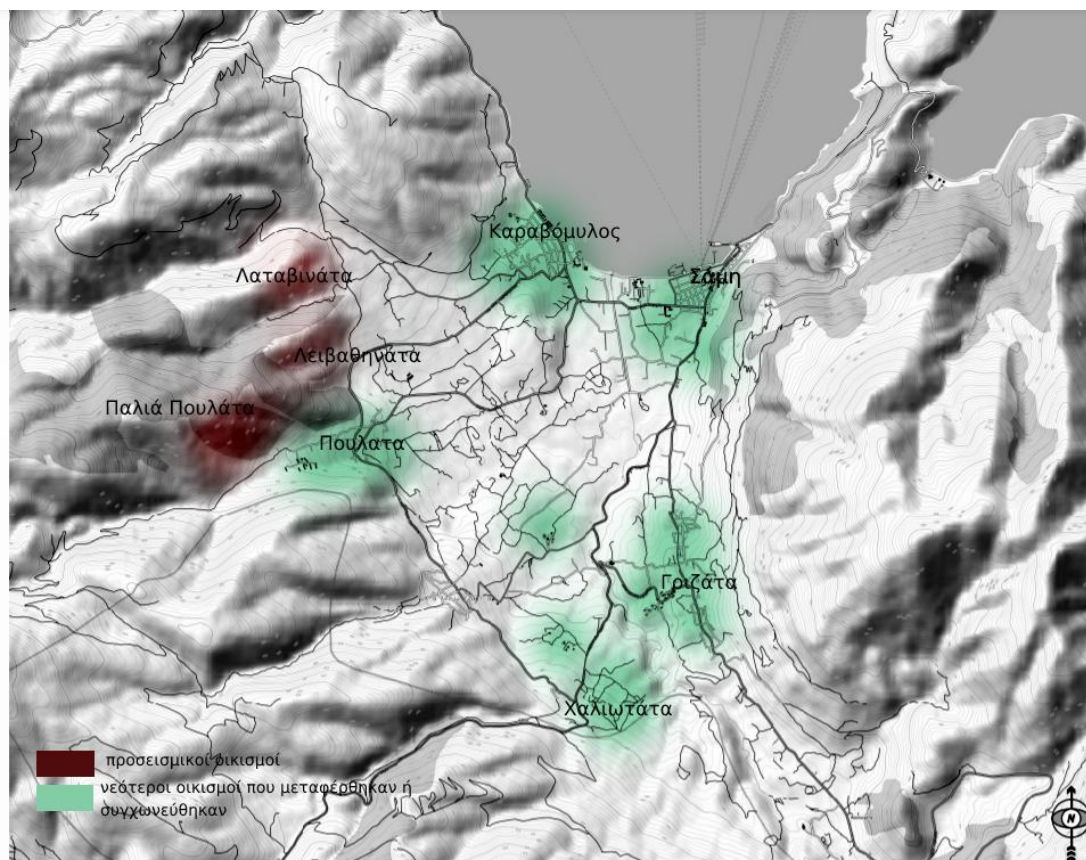
Οι κτηνοτροφικές⁵² και γεωργικές δραστηριότητες τις περιοχής είναι επίσης μια ιδιαίτερη κατηγορία όσον αφορά τις ζώνες προστασίας. Η κτηνοτροφική ζώνη εκτείνεται στο πλέον ορεινό τμήμα της Κεφαλονιάς και σε όλη σχεδόν την έκταση, που βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 600 μέτρων. Υπολογίζεται σε 532,2 χιλιάδες στρέμματα και καλύπτει το 58% της έκτασης του νησιού. Οι βοσκότοποι της κτηνοτροφικής ζώνης υπολογίζονται σε 422,3 χιλιάδες στρέμματα και καλύπτουν το 80% της έκτασής της. Με την είσοδο της χώρας μας στην ΕΟΚ μετά το 1979 και με την είσοδό μας στην Ευρωζώνη το 2001 ο αγροτοκτηνοτροφικός τομέας επιδοτήθηκε οικονομικά με ειδικά προγράμματα για αύξηση και βελτίωση της παραγωγής (Δεμπόνος, 2012). Ειδικότερα στα Πουλάτα, αλλά και την ευρύτερη περιοχή της ανατολικής Κεφαλλονιάς, η αιγοπροβατοτροφία είναι για πολλούς κατοίκους κύρια ή συμπληρωματική πηγή εισοδήματος. Με τον νόμο που βρίσκεται ακόμη σε ισχύ με το ιδιαίτερο ιδιοκτησιακό καθεστώς των δασικών εκτάσεων και δημόσιων χώρων, δημιουργείται μείζων προβληματισμός για το δημόσιο χώρο και τις δασικές εκτάσεις που τελούνται υπό προστασία. Το υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης είχε κατά διαστήματα θεσπίσει ορισμένες διατάξεις που έφεραν δυσκολίες ως προς την λειτουργικότητα και τον σχεδιασμό τους. Οι τελευταίοι νόμοι για την αγροκτηνοτροφία είχαν φέρει ρήξη μεταξύ των κτηνοτρόφων και της απόφασης της Βουλής για την εφαρμογή του σχεδίου τεχνητής λύσης, στο οποίο οι αγροκτηνοτρόφοι θα έπρεπε να καταβάλουν μισθώματα για “δημόσιες” και “δημοτικές” γαίες που στα νησιά του Ιονίου λόγω του ιδιαίτερου ιδιοκτησιακού καθεστώτος, δεν αποτελούν δημόσια ή δημοτική γη. Εκτός όμως από την θέσπιση φορολογίας σε εκτάσεις που κατείχαν οι κάτοικοι βάσει της νομοθεσίας που ισχύει στα Ιόνια Νησιά, άλλο ένα πρόβλημα που επιβάλλεται να αντιμετωπιστεί είναι τα μισθωτήρια⁵³ των βοσκοτόπων

⁵² Σύμφωνα με τα τελευταία στατιστικά της ΕΛ.ΣΤΑΤ στο νησί της Κεφαλονιάς δηλώνονται 195.000 αιγοπρόβατα

⁵³ Ήδη από το 2017 η Διεύθυνση Αγροτικής Οικονομίας και Κτηνιατρικής Κεφαλονιάς με έγγραφο της (“Διαχειριστικό Σχέδιο Βόσκησης”) εντόπιζε αστοχίες στην κατανομή βοσκοτόπων που αφορούσαν στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της Κεφαλλονιάς και Ιθάκης βασιζόμενο στην εφαρμογή του Συντάγματος της Ιονίου Πολιτείας.

που έχουν δοθεί από τον Δήμο Κεφαλληνίας. Τα περισσότερα βρίσκονται σε διαφορετικές περιοχές απ' ότι είναι η κύρια οικία των κατοίκων λόγω λανθασμένων ορίων και ιδιοκτησιών που έχουν καταγραφεί στο Κτηματολόγιο, στο οποίο γίνεται αναφορά για δημόσιες εκτάσεις, ενώ στην πραγματικότητα είναι ιδιωτικές (αμπέλια, ελαιώνες, χωράφια, κλπ.) . Παρά τις δυσκολίες αντιμετώπισης της αγροκτηνοτροφίας, δεν παύει να αποτελεί σημαντική πηγή οικονομίας. Με την είσοδο της χώρας μας στην ΕΟΚ μετά το 1979 και με την είσοδό μας στην Ευρωζώνη το 2001 ο αγροτοκτηνοτροφικός τομέας επιδοτήθηκε οικονομικά με ειδικά προγράμματα για αύξηση και βελτίωση της παραγωγής. Σύμφωνα με την απογραφή της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (Ε.Σ.Υ.Ε. 1991-2000) το έτος 2000 στην Κεφαλονιά εκτρέφονταν 195.152 αιγοπρόβατα. Ο αριθμός υπερβαίνει το προτεινόμενο «όριο ασφαλείας» των 98.000 ζώων (35.000 πρόβατα + 63.000 αίγες) (Βακάκης, 1987). Τις τελευταίες δεκαετίες η πίεση στο φυσικό περιβάλλον αυξάνεται λόγω του μεγάλου αριθμού αιγοπροβάτων στην περιφερειακή ζώνη του Αίνου και λόγω των πυρκαγιών. Η κτηνοτροφική ζώνη της Κεφαλονιάς, που εκτείνεται άνω του υψομέτρου των 600 μέτρων, περιλαμβάνει τις παρυφές και όλη την περιμετρική ζώνη Αίνου και Ρουδίου, καθώς και περιοχές που βρίσκονται πολύ κοντά στους οικισμούς Πουλάτα, Λειβαθηνάτα και Λαταβινάτα.

Β.7.6. Οικιστική Συγκρότηση

Εικόνα 59. Χάρτης των προσεισμικών οικισμών σε σχέση με τους νεότερους που έχουν προσαρτηθεί ή συγχωνευθεί.

Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Η περιοχή της έρευνάς μας περιλαμβάνει στο σύνολό της τους τρεις προσεισμικούς οικισμούς, οι οποίοι απέχουν λίγα χιλιόμετρα μεταξύ τους (με σημείο έναρξης το χωριό Πουλάτα , το αμέσως επόμενο βρίσκεται στο 1,5 χλμ με το τελευταίο να απέχει περίπου 2 χλμ) και βρίσκονται τοποθετημένα στις νοτιοανατολικές απολήξεις του Όρους Αγία Δυνατή στις παρυφές των κατάφυτων λόφων Αφάλι και Φρεμούδα σε μέσο υψόμετρο 220 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας. Παρατηρείται η αντίθεση του γεωφυσικού περιβάλλοντος στο οποίο έχουν κτιστεί τα προσεισμικά χωριά που αναλύουμε, καθώς από την ανατολική πλευρά το έδαφος είναι άρτιο – πεδινό και προσφέρεται για καλλιεργήσιμες εκτάσεις, ενώ από την δυτική πλευρά αλλάζει το τοπίο σε ορεινό με λόφους και σταδιακή υψομετρική άνοδο.

Το μεγαλύτερο χωριό σε έκταση είναι τα Πουλάτα (6,3 τχλμ) στην συνέχεια τα Λαταβινάτα (0,11 τχλμ) και τέλος τα Λειβαθινάτα (0,09 τχλμ). Πολλές πληροφορίες

για τα Λειβαθινάτα και τα Λαταβινάτα δεν υπάρχουν, διότι οι προσεισμικοί οικισμοί έχουν εγκαταλειφθεί από το '54. Για τα Πουλάτα όμως, γνωρίζουμε από έρευνες και στατιστικές, που έχουν δημοσιευθεί, ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του εδάφους του χωριού (3,3 τ.χλμ) χρησιμοποιείται για βοσκότοπους, τα 1,5 τ.χλμ σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα 1,3 τ.χλμ σε ιδιωτικές εκτάσεις και μόλις τα 0,2 τ.χλμ καταλαμβάνει ο οικισμός. Οι τρεις οικισμοί βρίσκονται νοτιοδυτικά της Σάμης σε κοντινή απόσταση από αυτήν (5 χλμ), βορειοανατολικά του Αργοστολίου (σε σχέση με το πρώτο χωριό που είναι τα Πουλάτα) και γειτονεύουν με τα χωριά Καραβόμυλος και παλαιά Βλαχάτα στα βόρεια, Χαλιωτάτα και Γριζάτα στα νότια και με το χωρό Καραβόμυλος και την πόλη της Σάμης στα ανατολικά.

Επίσης, θετικό στοιχείο της περιοχής έδρασης των προσεισμικών οικισμών είναι το υψόμετρο από το οποίο υπάρχει πανοραμική θέα προς τον κάμπο και την συνολική περιοχή που καταλαμβάνει ο όρμος της Σάμης καθώς και την νότια πλευρά της Ιθάκης.

Γ. ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Γ.1. Πολεοδομική εξέλιξη

Εικόνα 60. Ο νεότερος οικισμός των Πουλάτων
Πηγή : poulatakefalonias.gr

Είναι φανερό πως η ανάπτυξη των οικισμών δεν έχει γίνει βάσει κάποιας μελέτης πολεοδομικού σχεδιασμού αλλά άναρχα στο φυσικό περιβάλλον. Οι επερχόμενοι οικισμοί, μετά από τους σεισμούς του '53, ανοικοδομήθηκαν εκ νέου, έπειτα από τις καταστροφές που προξένησε ο εγκέλαδος που σε πολλές περιπτώσεις ήταν καθολικές (Μαρκαντωνάτου, Σιμάτος, 2008). Η πίεση των περιστάσεων επέβαλε να καλυφθούν κατά προτεραιότητα και όσο το δυνατόν γρηγορότερα οι ανάγκες του πληθυσμού⁵⁴ για στέγαση, περίθαλψη, τρόφιμα, αποκατάσταση οδικού δικτύου κ.λπ. Για να ξεκινήσει το έργο της ανοικοδόμησης σε πόλεις και χωριά του νησιού έπρεπε να προηγηθεί ο “καθαρισμός” των ερειπίων (Δεμπόνης, 1976). Η προστασία του περιβάλλοντος και

⁵⁴ Ο Γ. Γαλανός, Εόρτια Σάμης 2003,1953-2003 . 50 Χρόνια από τους σεισμούς, αναφέρει ότι « Οι κάτοικοι της Σάμης αντίκρισαν το αρματαγωγό «Αλφειός» του οποίου το πλήρωμα βγήκε και μοίρασε ψωμί και ιματισμό.» σ. 11

της αρχιτεκτονικής μπροστά στην ανάγκη της επιβίωσης ήλθε σε δεύτερη μοίρα χωρίς να γίνει ακόμα αντιληπτός ο κίνδυνος από την έλλειψή τους⁵⁵. Αυτή ήταν και η αρχή ενός νέου πιο σταθερού με σύγχρονα υλικά τύπου κατοικίας, που εμφανίστηκε στο νησί, ως «σπίτια της αρωγής». Τα χαρακτηριστικά των σπιτιών αυτών είναι οι χαμηλές και στιβαρές κατασκευές, δεν ξεπερνούν τα 45 τετραγωνικά μέτρα και το όνομα τους προήλθε διότι φτιάχτηκαν ύστερα από κρατική χρηματοδότηση. Η κυβέρνηση και το τεχνικό επιμελητήριο έδωσε βαρύτητα στην αντοχή των κατασκευών έναντι του αισθητικού αποτελέσματος λόγω της ήδη επιβαρυνμένης κατάστασης που επικρατούσε μετά από τους σεισμούς. Η μείωση του κόστους, για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα στέγασης μεγάλου μέρους του πληθυσμού του νησιού, επέφερε γρήγορες και βιαστικές λύσεις με την ιδέα των παραδοσιακών στοιχείων μορφολογίας να παραλείπονται (Δελλαδέτσιμας, Μπεριάτος, 2010). Οι σχεδόν τετραγωνισμένες ισόγειες κατόψεις με δύο χώρους δωματίων και ανοίγματα στο κέντρο της κάθε πλευράς των όψεων, ήταν το σύνηθες σχέδιο της κατοικίας. Οι τοίχοι ήταν κατασκευασμένοι από οπλισμένο σκυρόδεμα, μεγάλων διαστάσεων, ενώ τα κουφώματα και οι πόρτες δεν είναι πλέον χειροποίητα αλλά βιομηχανικού τύπου. Σύνηθες φαινόμενο στα σπίτια αυτά είναι οι καθημερινοί χώροι πέρα από τα υπνοδωμάτια, που βρίσκονται έξω ως βοηθητικά κτίσματα (κουζίνα, αποχωρητήριο, αποθήκη). Μετέπειτα, οι κάτοικοι είτε αναδιαμόρφωσαν τις οικίες, με ανάλογες προσθήκες βάσει των αναγκών τους, είτε τις κατεδάφισαν για νεότερες πιο λειτουργικές κατασκευές. Σε κάθε περίπτωση, ο τρόπος δόμησης των οικισμών νεότερων και προσεισμικών επιβάλλει ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που θα τα αναλύσουμε παραθέτοντας φωτογραφικό υλικό από την επιτόπια έρευνα που διενεργήθηκε στους ορεινούς οικισμούς των Πουλάτων, Λειβαθηνάτων και Λαταβινάτων. Από τους τρεις οικισμούς της μελέτης, μόνο τα Πουλάτα είναι το χωριό που παρέμεινε με μικρή μετατόπιση από την αρχική του θέση και κατοικείται. Στον οικισμό Λειβαθηνάτων υπάρχουν ορισμένα κτήρια είτε για κτηνοτροφικές – αγροτικές εργασίες και πολύ λιγότερα προς κατοίκηση. Αντιθέτως, τα Λαταβινάτα μετά την μετεγκατάσταση που υπέστησαν δεν διατηρούν αριθμό κατοικιών στον ευρύτερο χώρο τους αλλά μόνο βοηθητικούς χώρους για αγροτικές εργασίες. Βάσει των ανωτέρω, θα

⁵⁵ Ο Δεμπόνος Α.Δ. στο βιβλίο του , Το χρονικό του σεισμού του 1953 σχολιάζει την αναδιάρθρωση του Αργοστολίου ως έγκλημα. Τα περισσότερα σπίτια είχαν υποστεί ζημιές στον όροφο αλλά ο ίδιος υποστηρίζει ότι ίσως να μπορούσαν να διατηρηθούν να υπόλοιπα στοιχεία και το ισόγειο και όχι να γκρεμιστούν εξ' ολοκλήρου. «Δεύτερο σεισμό τον φωνάζανε οι Αργοστολιώτες».

ασχοληθούμε περισσότερο με τον οικισμό των Πουλάτων, ο οποίος είναι χωροθετημένος στις παρυφές του λόφου Φρεμούδα με τις οικίες να είναι κτισμένες διάσπαρτα. Οι κεντρικοί άξονες που ακολουθούνται είναι του οδικού δικτύου που διαθέτει ο οικισμός με τις κύριες όψεις των κατοικιών να βλέπουν προς αυτό. Θα πρέπει να αναφερθεί η αδυναμία του δικτύου οδοποιίας από την μετασεισμική εποχή, λόγω της τοποθεσίας ορισμένων οικισμών αλλά και του μη ικανού πολεοδομικού σχεδίου. Οι πρώιμες εργασίες συντήρησης και διάνοιξης νεότερων δρόμων στο νησί είχαν ως προτεραιότητα τα μεγάλα κέντρα ανά την επικράτεια. Οι μικρότεροι και ορεινοί οικισμοί βρίσκονταν σε δυσχερή θέση έναντι των αστικών κέντρων λόγω της εν μέρει απομόνωσής τους και της δυσκολίας μετακίνησης προς αυτά. Με την πάροδο του χρόνου έγινε διάνοιξη νέων οδικών αρτηριών που συνέδεαν κεντρικούς δρόμους του νησιού με μικρότερους επαρχιακούς.

*Εικόνα 61. Παλιά κτίσματα με νεότερες επεμβάσεις στις σκεπές και στα ανοίγματα.
Πηγή: προσωπικό αρχείο*

Τα Πουλάτα είναι ένα τέτοιο παράδειγμα οικισμού με επαρχιακό δρόμο που ενώνεται με τον κεντρικό, διευκολύνοντας την μετακίνηση του κόσμου από και προς τα αστικά κέντρα του νησιού με πιο κοντινό προορισμό τη Σάμη. Οι οικίες παραμένουν στο σύνολό τους, αρωγής, που κατασκευάστηκαν την περίοδο του '50 με αρχές '60. Διαθέτουν όλες περιμετρική περίφραξη με αυλή, με την κύρια όψη να είναι στραμμένη προς αυτή. Η διαμόρφωση προθήκης στις κατασκευές αυτές είναι ορατή τις περισσότερες. Σε αρκετές από αυτές τις οικίες υπάρχουν στο ίδιο οικόπεδο μικρότερα βοηθητικά κτίσματα για αγροτικές, κτηνοτροφικές εργασίες και αποθήκευση.

*Εικόνα 62. Νεόδμητα κτήρια πλησίον παλαιότερων με υλικά που δεν προσδίδουν της παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου.
Πηγή: προσωπικό αρχείο*

Παρατηρείται υψομετρική διαφορά σε κτίσματα του χωριού, σε χαμηλότερη στάθμη από τον κεντρικό δρόμο, φαινόμενο σύνηθες λόγω των εδαφικών γνωρισμάτων (βραχώδες, ανισόπεδο, υψομετρική άνοδος) και τη μεταγενέστερη κατασκευή του οδικού δικτύου σε σχέση με το κτιριακό δυναμικό. Τα τελευταία χρόνια με την αύξηση του τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή έχουν ξεκινήσει οι κατασκευές νεότερων σύγχρονων κατοικιών με εμφανή τη διαφορά σε ότι αφορά τα υλικά και τα αισθητικά στοιχεία που έρχονται σε αντίθεση με τα παλαιότερα. Οι καθημερινές ανάγκες και ο τρόπος ζωής έχουν επιφέρει απαιτήσεις που διαφαίνονται και στην κατασκευή των κατοικιών. Μεγαλύτεροι και ευρύτεροι χώροι, διώροφες κατοικίες με εξώστες και ακάλυπτους χώρους, ιδιωτικοί χώροι στάθμευσης είναι λίγες από τις εμφανείς διαφορές στον τρόπο κατασκευής.

*Εικόνα 63. Κτίσματα σε χαμηλότερη στάθμη σε σχέση με το οδικό δίκτυο, που συνήθως εξυπηρετούν αγροτικές και κτηνοτροφικές εργασίες.
Πηγή: προσωπικό αρχείο*

Το στοιχείο της αγροτικής ζωής παρ' όλες τις εκσυγχρονίσεις είναι έντονο στην ευρύτερη περιοχή με πολλές καλλιεργήσιμες εκτάσεις εντός του οικισμού καθώς και χώροι με βοηθητικά κτίσματα για κτηνοτροφικούς σκοπούς. Υπάρχουν ακόμη και πρόχειρες διαμορφώσεις προσεισμηκών κτισμάτων με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εξασφάλιση αποθηκευτικών αγροκτηνοτροφικών εργασιών ή ακόμα και αιγοπροβάτων. Όσον αφορά τη διαμόρφωση του οικισμού σε σχέση με τους δημόσιους χώρους, διακρίνεται η κοινωνική διάθεσή του. Υπάρχουν περισσότεροι από ένας θρησκευτικοί ναοί σε κοντινές αποστάσεις, εντός των ορίων του οικισμού με προαύλειους χώρους για επικείμενους εορτασμούς. Επίσης, η κεντρική πλατεία του χωριού, μεγάλων διαστάσεων με αμφιθεατρικό σχηματισμό στην δυτική πλευρά της, εξυπηρετεί δράσεις όπως χοροεσπερίδες , εορτασμούς, εξωσχολικές εκδηλώσεις ακόμη και συγκεντρώσεις για θέματα που αφορούν τον οικισμό. Οι μετακινήσεις στο εσωτερικό του οικισμού γίνονται κυρίως μέσω στενών κεκλιμένων δρόμων (χωμάτινων ή τσιμεντοστρωμένων), που ουσιαστικά αποτελούν τα όρια των ιδιοκτησιών. Η σχέση μεταξύ δημόσιου ελεύθερου χώρου και ιδιόκτητου είναι σαφής- τις περισσότερες φορές- και οροθετείται με τη χρήση μαντρότοιχου χαμηλού ύψους ή κιγκλιδώματος . Κάθε ιδιοκτησία, σχεδόν, περιλαμβάνει τον κτισμένο της χώρο (οικία), την αυλή της και ελεύθερο χώρο. Η αυλή συνήθως είναι πλακοστρωμένη αλλά δε διαθέτει κανένα παραπάνω είδος εξοπλισμού. Επιπλέον, παρατηρούνται ελεύθεροι χώροι μεγάλης έκτασης στην περίμετρο των οικιών που, όταν η ιδιομορφία του εδάφους το απαιτεί, διαμορφώνονται με λίθινους αναβαθμούς. Έτσι, κάθε οικία έρχεται σε άμεση οπτική επαφή με το πράσινο στοιχείο και το δρόμο, ενώ και η επικοινωνία μεταξύ τους είναι άμεση και γρήγορη.

Εικόνα 64. Η κεντρική πλατεία του χωριού με εγκαταστάσεις ψυχαγωγίας για παιδιά και προαύλιο χώρο για τις διάφορες εορταστικές και κοινωνικές δραστηριότητες της κοινότητας. Πηγή : [googlemaps.com](https://www.google.com/maps)

Γ.2. Ανάλυση Προσεισμικών Οικισμών

Εικόνα 65. Ο επαρχιακός δρόμος από Σάμη προς τα Πουλάτα. Το παλιό χωριό διαμορφώνεται από την αριστερή πλευρά του πλατώματος του δρόμου και ενώνεται με αυτόν με ένα παράδρομο.

Πηγή: προσωπικό αρχείο

Το προσεισμικό χωριό Πουλάτα, παρ' όλο το πέρασμα των χρόνων από το σεισμό του 1953, παραμένει σε καλή κατάσταση, με αποτέλεσμα ο επισκέπτης – περιπατητής να λαμβάνει αρκετές πληροφορίες από τα ερείπια του οικισμού για το πώς ήταν συγκροτημένο το χωριό, οι κατοικίες αλλά και δημόσιοι χώροι όπως το καφενείο, η κεντρική πλατεία, οι φούρνοι των σπιτιών κ.α. Τα Λειβαθηνάτα βρίσκονται σε κοντινή απόσταση αλλά ως εγκαταλελειμμένος οικισμός διαθέτει ορισμένα κτίσματα του παλιού χωριού σε καλή κατάσταση με μεγαλύτερο ενδιαφέρον αυτό του ναού της Παναγίας. Η εκκλησία είναι κλεισμένη και δεν υπάρχει πρόσβαση για το κοινό. Τα Λαταβινάτα είναι το τελευταίο χωριό της μελέτης μας και βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τον παλιό οικισμό των Βλαχάτων με αρκετά καλά διατηρημένα προσεισμικά κτίσματα και βοηθητικούς χώρους. Οι δρόμοι και τα μονοπάτια των οικισμών χαράσσονται είτε στο ήδη υπάρχον φυσικό τοπίο (πάνω σε βράχους και πλαγιές) είτε με ελάχιστη επέμβαση για την άμεση ικανοποίηση αναγκών (προσπέλαση, μετακίνηση, μεταφορά ζώων και υλικών). Ο κεντρικός δρόμος είναι συνήθως παράλληλος με τις υψομετρικές καμπύλες και ενώνει τον οικισμό με άλλους. Όσο προσεγγίζουμε τους προσεισμικούς οικισμούς κατανοούμε την εξέλιξη που επιτεύχθηκε σε τόσο δύσβατες περιοχές. Πολύ σημαντική για τις ορεινές περιοχές ήταν η σύνδεση των μικρότερων μονοπατιών με το κεντρικό οδικό δίκτυο. Για τον λόγο αυτό, οι δευτερεύοντες δρόμοι διαμορφώνονται κλιμακωτά, με πολλές περιπτώσεις λάξευσης του ίδιου του βράχου, ώστε να δημιουργηθεί σκαλοπάτι. Ουσιαστικά η σύνδεση των οικιών με τον δημόσιο δρόμο πραγματοποιείται μέσα από μικρά στενά, που οι ίδιοι οι κάτοικοι δημιουργούν.

Η διάταξη των κτισμάτων είναι αρκετά ελεύθερη, καθώς αυτά τοποθετούνται άλλοτε παράλληλα και άλλοτε κάθετα στις υψομετρικές καμπύλες της πλαγιάς. Οι πρισματικοί όγκοι μεσαίου μεγέθους (κυρίως διώροφοι) διαμορφώνουν ιδιαίτερες εναλλαγές κατά την έννοια του ύψους λόγω της έντονης κλίσης της πλαγιάς, που οδηγεί στη δημιουργία τοίχων αντιστήριξης και πεζουλιών. Σε πολλούς ορεινούς οικισμούς λείπει η πλατεία, ο χώρος συγκέντρωσης, που θεωρείται κοινό γνώρισμα της επαρχίας. Δεν είναι τυπικό στοιχείο στους οικισμούς και αυτό έχει να κάνει με την καθημερινότητα των κατοίκων, τον τρόπο ζωής τους, την οικονομία και την γεωμορφολογία του εδάφους.

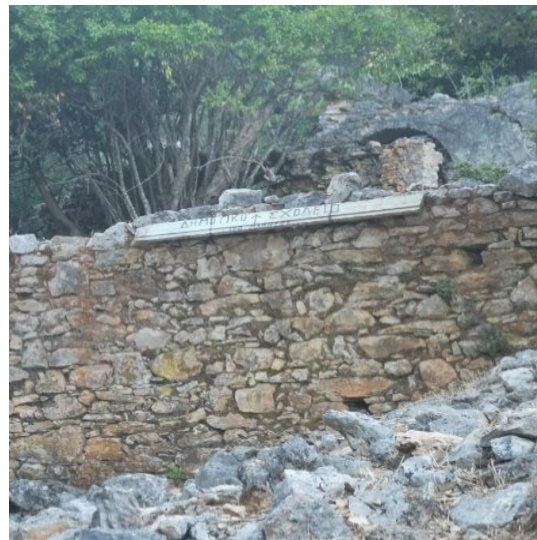
Εικόνα 66. Δρομάκι εντός του οικισμού των Λειβαθηνάτων. Ο δρόμος ενώνει τα σπίτια με τον κεντρικό δρόμο και είναι λαξευμένος πάνω σε βραχώδες έδαφος.

Πηγή: προσωπικό αρχείο

Στην είσοδο των Πουλάτων υπήρχε η κεντρική πλατεία, στην οποία δέσποζε ένας τεράστιος υπέρ-αιωνόβιος πρίνος, ενώ στο εσωτερικό του χωριού υπήρχε και μια δεύτερη μικρότερη. Δυστυχώς δεν ήταν δυνατή η αναγνώριση κάποιου τέτοιου χώρου λόγω των πολλών ερειπίων που υπάρχουν στους οικισμούς καθώς και από σεισμούς και άλλες καταστροφές η μετακίνηση τους από την αρχική τους θέση δημιουργεί περαιτέρω προβλήματα. Ακόμη και η εκκλησία διαφέρει ως τοποθεσία. Πολλές φορές βρίσκεται έξω από τα όρια του οικισμού, δεν αποτελεί χώρο συγκέντρωσης αλλά συνδυάζεται περισσότερο με χώρο κατάνυξης και μεταθανάτιας ζωής γι' αυτό και βρίσκεται δίπλα με τα νεκροταφεία. Οι τρεις οικισμοί έχουν το ίδιο χαρακτηριστικό γνώρισμα, με τις εκκλησίες να είναι τοποθετημένες εκτός του συνόλου των σπιτιών αλλά εντός πάντοτε του οικισμού.

Εικόνα 67. Φωτογραφία από τους μαθητές του σχολείου στα Πουλάτα το 1930.
Πηγή : poulatavillage.wixsite.com

Εικόνα 68. Τοιχοποιία και τμήμα της κεντρικής εισόδου του κτηρίου του Δημοτικού σχολείου Πουλάτων.
Πηγή: προσωπικό αρχείο

Το σχολείο σε όσους οικισμούς υπάρχει, στεγάζεται σε προ υπάρχον ειδικά διαμορφωμένο κτίριο, ιδιοκτησίας της εκκλησίας της περισσότερες φορές και συναντάται σε κεντρικό σημείο μέσα στον οικισμό. Υπάρχουν όμως, και περιπτώσεις που κατασκευάζονται ειδικά κτίρια για τον σκοπό αυτό, συνήθως στα όρια του οικισμού με μεγάλους χώρους, προαύλιο, ψηλούς μαντρότοιχους και μορφολογικά στοιχεία με λεπτομέρειες στα ανοίγματα και τις κεντρικές εισόδους. Στα Πουλάτα υπάρχει τοποθετημένη πινακίδα με τη σήμανση του ερειπωμένου κτηρίου που στεγαζόταν παλιά το δημοτικό σχολείο. Πλέον δεν σώζεται μεγάλο μέρος του με εξαίρεση τμήματα της εξωτερικής τοιχοποιίας και ορισμένα πλαϊνά ανοίγματα. Στα Λαταβινάτα, αν και υπάρχουν πληροφορίες για δημοτικό σχολείο, που λειτουργούσε

στο χωριό, τα ευρήματα δεν καθιστούν σαφή την αναγνώρισή του. Για τα Λειβαθηνάτα δεν υπάρχουν στοιχεία που να επισημαίνουν ίδρυση σχολείου. Πιθανώς η κάλυψη με τα άλλα δύο γειτονικά να ήταν αρκετή, ώστε να μην υπήρχε η ανάγκη ανοικοδόμησης τέτοιου κτηρίου εντός του οικισμού.

Αξιοσημείωτο - για την διαρρύθμιση του συνόλου των οικιών- είναι ότι οι ημιυπαίθριοι χώροι (*μόντζοι*) και οι αυλές είναι περιορισμένοι και περιτοιχισμένοι από μάντρες έχοντας ξεχωριστή πόρτα εισόδου (*πορτόνι*). Γενικότερα, παρατηρείται μια εσωστρέφεια στους ορεινούς οικισμούς, που εξετάζουμε ,και αυτό οφείλεται αφενός σε κοινωνικούς παράγοντες, που επηρεάζουν την αρχιτεκτονική και τη δόμηση του συνόλου των κτισμάτων, και αφετέρου στην ανασφάλεια των χρόνων με τις κακουχίες, τις λεηλασίες και την πολιτική αστάθεια που επικρατούσε (τοπικές συγκρούσεις με την εκάστοτε ηγεσία, Παγκόσμιοι Πόλεμοι, Εμφύλιος). Επίσης, οι εξωτερικές δραστηριότητες διακρίνονται από ένα ελεύθερο οικιστικό σχέδιο, με τους ελεύθερους χώρους όπως είναι η στέρνα, ο λινός, το πατητήρι, η κουζίνα και το αποχωρητήριο να τοποθετούνται στον χώρο της αυλής. Κύριο κατασκευαστικό υλικό είναι η πέτρα, που τις περισσότερες φορές είναι βγαλμένη από τα βραχώδη αντερείσματα του χωριού.

Εικόνα 69. Τυπική αυλή σπιτιού με πηγάδι (στέρνα) για την συλλογή βρόχινου νερού, στη Σάμη.
Πηγή : samospress.gr

Εικόνα 70. Περιτοιχισμένη αυλή στα Λαταβινάτα μπροστά από την είσοδο της οικίας.
Πηγή: προσωπικό αρχείο

Γ.3. Αρχιτεκτονικές Τυπολογίες

Τα περισσότερα κτίσματα είχαν τυπική κάτοψη με το σχήμα τους να εξαρτάται άμεσα από την μορφολογία του εδάφους που τοποθετούνταν (βράχια, κλίσεις, περιορισμός χώρου). Οι καθημερινές ανάγκες επέφεραν λύσεις και τεχνικές με κοινό στοιχείο την οργάνωση και εξοικονόμηση του χώρου στις κατοικίες των οικισμών που αναλύουμε.

Οι περισσότερες από τις κατοικίες φέρουν βοηθητικούς χώρους, λινό, αποθήκες ή στάβλο που βρίσκονται στο ισόγειο - κατώι, ενώ ο όροφος χρησιμοποιείται για την κυρίως κατοικία, στις περιπτώσεις που συναντάμε διώροφο κτίσμα. Η κάτοψη του χώρου είναι σχήματος ορθογώνιου παραλληλόγραμμου με τον μεγάλο άξονα παράλληλο στις υψομετρικές καμπύλες λόγω ανισόπεδου κεκλιμένου εδάφους. Σε περιπτώσεις που ο χώρος δεν το επιτρέπει, το ισόγειο είναι μικρότερων διαστάσεων από τον όροφο, ενσωματώνοντας πολλές φορές τμήματα βράχου (Μοσχόπουλος, 2005).

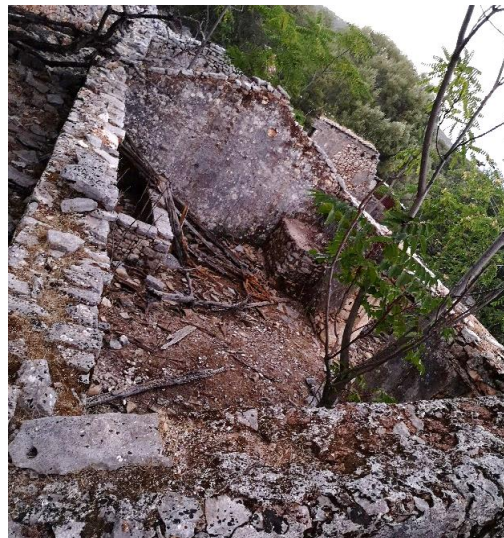
Εικόνα 71. Τυπική ισόγεια αγροτική κατοικία,
Λαταβινάτα
Πηγή: προσωπικό αρχείο

Εικόνα 72. Κύρια όψη εισόδου κατοικίας, στα
Λαταβινάτα
Πηγή: προσωπικό αρχείο

Στο μεγαλύτερο μέρος τους πρόκειται για αγροτικές κατοικίες ισόγειες ή διώροφες. Αυτό εκφράζεται τόσο στην εσωτερική οργάνωση όσο και μορφολογικά. Οι επιρροές από το μπαρόκ και την ενετική κυριαρχία απλοποιούνται στις οικίες της υπαίθρου διαμορφώνοντας έναν πιο λιτό και νεοκλασικό χαρακτήρα. Η κύρια είσοδος και η όψη των κτισμάτων βλέπουν συνήθως προς την αυλή και σπάνια προς το δρόμο. Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που το κτίσμα έχει ισότιμες όψεις προς την αυλή και το δρόμο. Τα μπαλκόνια σπανίζουν, εφόσον τα περισσότερα διέθεταν αυλή. Απλά και λιτά, κυρίως λειτουργικά, είναι τα υπόλοιπα στοιχεία. Εξαίρεση αποτελούν κάποια κτίσματα, όπου

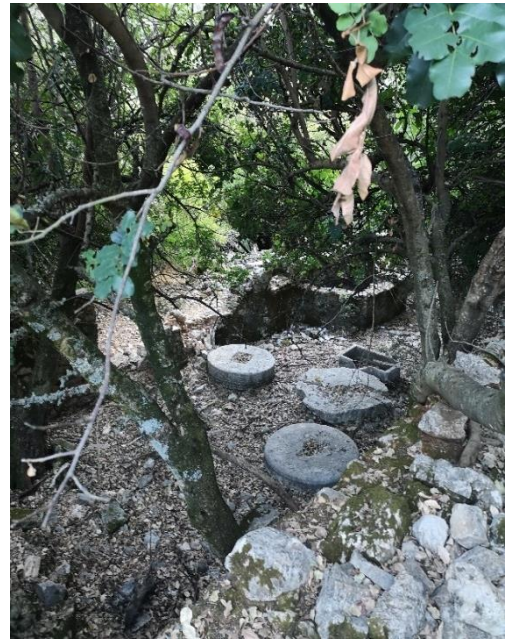
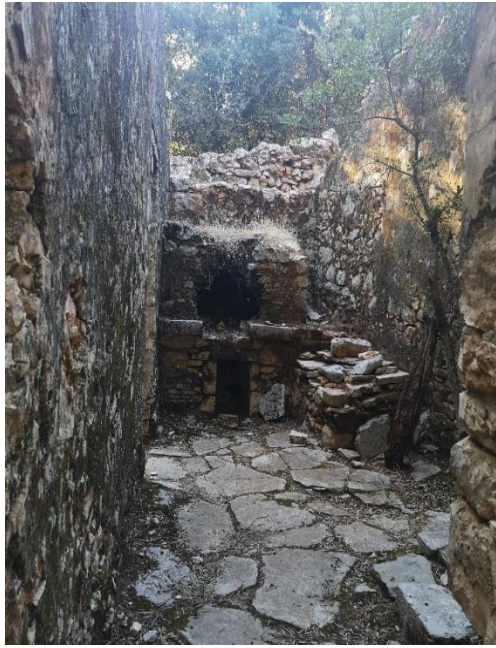
τονίζονται κυρίως οι γωνίες του σπιτιού και το ορθογώνιο πλαίσιο στα παράθυρα και στις πόρτες, σε αντίθεση με την κυρίως λιθοδομή, που ήταν ακανόνιστη και αδρή. Το ύψος και ο χαρακτήρας της κατοικίας διαμορφώνονται από τα καθαρά φυσικά υλικά, την πέτρα και το ξύλο. Η εσωτερική διαρρύθμιση της κατοικίας είναι απλή και λιτή χωρίς όμως να παραλείπεται η συμμετρία στην όψη. Υπάρχει μία πόρτα εισόδου στην μέση της οικίας ενώ τα παράθυρα προσαρμόζονται συμμετρικά εκατέρωθεν της. Στον όροφο βρίσκονται τα δωμάτια της κατοικίας, δύο ή περισσότερα ανάλογα με την οικονομική επιφάνεια των ιδιοκτητών. Υπάρχουν και κατοικίες που διαμορφώνονται στο ισόγειο (κατώι) με πέτρινους τοίχους εσωτερικά, ώστε να διαχωρίζουν τον καθημερινό από τον αποθηκευτικό χώρο (Μοσχόπουλος, 2005).

Εικόνα 73. Εσωτερική διαρρύθμιση ισόγειου με διαχωριστικό τοίχο στα Λαταβινάτα (αριστερά) και αντίστοιχα εσωτερικό ισόγειας κατοικίας με ενιαίο χώρο στα Λειβαθηνάτα (δεξιά)

Πηγή: προσωπικό αρχείο

Ποικιλία συναντάμε όσον αφορά τη θέση που κτίζονται οι βοηθητικοί χώροι μέσα στο οικόπεδο. Οι φούρνοι με το μαγειρείο αλλά και το αποχωρητήριο συνήθως βρίσκονται εξωτερικά σε χωριστά κτίσματα. Στον χώρο που διαμορφώνεται η κουζίνα συνήθως βρίσκεται και η στέρνα (πηγάδι) του σπιτιού, που χρησιμοποιούνταν για την άντληση καθαρού βρόχινου νερού. Σε μερικά οικόπεδα η στέρνα ήταν κοινή ιδίως στα συγγενικά και αδελφικά σπίτια.

Εικόνα 74. Φούρνος και Πετρόμυλοι σε αυλές κατοικιών στον προσεισμικό οικισμό των Πουλάτα.

Πηγή : Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 75. Διώροφη κατοικία με κύρια είσοδο από την αυλή του σπιτιού. Εντός της αυλής υπάρχουν και βοηθητικοί χώροι (στον παλαιό οικισμό Πουλάτα).

Πηγή : Προσωπικό αρχείο

Σε ορισμένες οικίες γίνεται χρήση εξωτερικής πέτρινης σκάλας που χρησιμοποιείται για την πρόσβαση στον όροφο απευθείας από τον προαύλιο χώρο. Είναι χτιστή και αποτελεί ενιαία κατασκευή μαζί με το πλατύσκαλο. Η πέτρινη σκάλα που οδηγεί εξωτερικά, ξεκινώντας από την αυλή, στον πρώτο όροφο βρίσκεται συνήθως στο μπροστινό, πλαϊνό ή πίσω τοίχο της κατοικίας και εφάπτεται με αυτόν. Φτάνοντας στο τέρμα της σκάλας, στο επίπεδο του πρώτου ορόφου, μπροστά από την κυρίως είσοδο

της κατοικίας, συναντούμε συνήθως μικρή βεράντα, τον «μότζο». Ο μότζος πολύ συχνά είναι στεγασμένος, γύρω από το πλατύσκαλο μπροστά από την είσοδο του ορόφου με διαμόρφωση στηθαίου και χτιστό πεζούλι που χρησιμεύει ως καθιστικό.

Εικόνα 76. Πετρόχτιστες σκάλες σε κατοικίες στα παλιά Βλαχάτα (αριστερά) και στα Πουλάτα (δεξιά)
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Οι όψεις των σπιτιών στους κοινόχρηστους χώρους είναι λιτές και υπάρχει σαφήνεια των όγκων. Τα ανοίγματα είναι μικρά και ορθογώνιου σχήματος πλαισιωμένα από λαξευτή πέτρα χωρίς να σοβατίζονται, σχηματίζοντας μια υποτυπώδη διακόσμηση γύρω από το άνοιγμα. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα παράθυρα διακοσμούνται με γείσα. Τα ανώφλια κατασκευάζονται από λαξευτές πέτρες ή πολλές φορές από πελεκημένους κορμούς ξύλων (ξύλοδεσιές). Είναι ευθυγραμμισμένα και ορισμένες φορές ιδίως σε εξωτερικές κεντρικές εισόδους σχηματίζουν ανίδα (Μοσχόπουλος, 2005).

Τα «πορτόνια», η κεντρική είσοδος των σπιτιών από τον δρόμο, είναι προσεγμένα, διαθέτουν αψιδωτό ανώφλι με περισσότερη διακόσμηση φέροντας τα αρχικά του ονόματος των ιδιοκτητών ή το οικόσημο της οικογένειας, αν η τελευταία ανήκε στην αστική τάξη. Τα εξωτερικά κουφώματα είχαν τζαμλίκια, που άνοιγαν προς τα μέσα, ενώ τα εξώφυλλα (σκούρα) ήταν συνήθως γερμανικού τύπου και μετέπειτα εφαρμόστηκαν και γαλλικού τύπου, που άνοιγαν προς την έξω πλευρά. Η στερέωσή τους γινόταν με σιδερένια μπάρα ή μάνταλα που τοποθετούνταν από τις δύο πλευρές του ανοίγματος (Μαρκαντωνάτου - Σιμάτος, 2008).

Εικόνα 77. Κουφώματα παραθύρων. Τα κουφώματα γερμανικού τύπου ήταν πιο συνηθισμένα για τις κατοικίες, επίσης συχνά χρησιμοποιούνταν κουφώματα με σιδερένιες μπάρες
 Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 78. Ανοίγματα με πλαίσιο από λαξευμένες πέτρες σε οικίες στους οικισμούς Πουλάτα και Λειβαθηνάτα. Τα ανώφλια είναι μονά, ευθύγραμμα και στηρίζονται συνήθως με κορμούς ξύλων. Σε εισόδους κεντρικές σχηματίζουν αψίδα στο εσωτερικό (ρεμενέτο) όπως φαίνεται στην πάνω δεξιά φωτογραφία.
 Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Όσον αφορά τις θύρες και τα ανοίγματα των κτισμάτων, παρατηρήθηκε μια διαφοροποίηση στις τεχνικές διαμόρφωσής τους γεγονός που συνέβαλε στην κατηγοριοποίησή τους σε :

Θύρες με γραμμικό ανώφλι, οι οποίες υπόκεινται σε παραλλαγές του αρχικού τύπου ανάλογα με τις διαθέσιμες διαστάσεις των λίθων.

- Στην πρώτη κατηγορία έχουμε την χρήση αποκλειστικά λαξευτών λίθων. Το ανώφλι διαμορφώνεται από ένα γραμμικό λίθο, ενώ διαφαίνονται στοιχειώδεις συνθετικές προθέσεις(συμμετρία, ομοιομορφία).

- Στην δεύτερη κατηγορία έχουμε χρήση ημιλάξευτου οριζόντιου λίθινου ανωφλιού για τη δημιουργία του ανωφλιού και χρήση ημιλάξευτων και αλάξευτων λίθων στη μόρφωση των παρειών.
- Ενώ στη τρίτη κατηγορία, παρατηρείται χρήση ακατέργαστου κορμού δέντρου, κατά το δυνατόν γραμμικού, για τη μόρφωση του ανωφλιού με χρήση ημιλάξευτων και αλάξευτων λίθων στη μόρφωση των παρειών.

Εικόνα 79. Πόρτες κεντρικής εισόδου σε κατοικίες, με τοξωτό ανώφλι.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Θύρες με τοξωτό ανώφλι, στις οποίες και πάλι γίνεται χρήση αποκλειστικά λαξευτών λίθων. Οι διαστάσεις του κλειδιού ποικίλουν και δίνουν τις παραλλαγές του τύπου. Η τοποθέτηση του ανωφλιού γίνεται από δύο ή τέσσερις λαξευτούς λίθους και το τόξο που προκύπτει είναι κατά κανόνα χαμηλωμένο. Το κάσσωμα, όπως και τα κινητά τμήματα είναι φτιαγμένα αποκλειστικά από ξύλο, ενώ για τη στήριξη χρησιμοποιούνται μεταλλικά εξαρτήματα. Οι πόρτες, στην πλειονότητα τους καρφωτές, αναρτώνται από χειροποίητα μεταλλικά εξαρτήματα που σφηνώνονται για αυτό το σκοπό ανάμεσα στους λίθους που μορφώνουν το άνοιγμα, κατά το χτίσιμο. Ειδική εσοχή για την καλύτερη εφαρμογή του κινητού τμήματος έχει προληφθεί κατά τη λάξευση των λίθων.

Η σύνδεση με τον όροφο γίνεται εξωτερικά και όχι εντός της οικίας γεγονός που παρέχει την εντύπωση της έντονης διαχώρισης του κυρίως σπιτιού, που ήταν στο ανώ, σε σχέση με τους χώρους αποθήκευσης και εργασίας, που βρίσκονταν στο ισόγειο. Επίσης, κοινό γνώρισμα των κεφαλλονίτικων σπιτιών είναι οι εξωτερικές όψεις που

παρουσίαζαν διχρωμία. Οι γωνίες, τα διαζώματα, τα γείσα της στέγης, τα πλαίσια των παραθύρων και των εισόδων, καθώς και τα μπαλκόνια ήταν λευκά ή στο φυσικό χρώμα της πέτρας, ενώ οι μεγάλες επιφάνειες των τοίχων ήταν επιχρισμένες και χρωματισμένες με χρώματα όπως: η ώχρα - «τζάλο», το γκρίζο, το «βενετσιάνικο» - κόκκινο, το απαλό ροζ - «ροζ αγγελικό» και το γαλάζιο - «λουλακί». Ενώ τα παράθυρα συνήθως ήταν σε γκρίζο, καφέ, πράσινο και μπλε χρώμα. Τα παραπάνω χρώματα αναμειγνύονταν με ασβέστη, που την εποχή εκείνη χρησιμοποιούνταν αρκετά στα νοικοκυριά, γι' αυτό και η αίσθηση του χρώματος αποδίδονταν διαφορετικά από την σημερινή έντονη απόχρωση που συναντάμε στις σύγχρονες κατοικίες του νησιού (Κουνάδη-Παπαδάτου, 1998). Με την τωρινή κατάσταση των οικισμών, ήταν αδύνατη η εξακρίβωση χρωματικών τόνων στα κτίσματα, διότι η φθορά του χρόνου, η εγκατάλειψη, οι καιρικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν δημιουργούν ζητήματα αποκόλλησης του επιχρίσματος και πολλά από αυτά παρέμεναν με το φυσικό υλικό κατασκευής τους, την πέτρα.

Γ.3.1. Δομική Ανάλυση

Η βασική χρήση της πέτρας χαρακτηρίζει τις περισσότερες κατασκευές των οικισμών με δευτερεύοντα υλικά το ξύλο, το κονίαμα και το επίχρισμα ως συνδετικό υλικό. Παρ' όλο που η Κεφαλλονιά είναι από τα νησιά που πλήττεται ιδιαίτερα από σεισμούς δημιουργώντας αρκετές καταστροφές, παρατηρείται ότι στις κατασκευές δεν χρησιμοποιείται κάποιο αντισεισμικό υλικό (σιδερένιοι ελκυστήρες, σκυρόδεμα) (Μαρκαντωνάτου, Σιμάτος, 2008).

Εικόνα 80. Αργολιθοδομή με συνδετικό κονίαμα από μικρότερες πέτρες και χώμα (αριστερά), Ξερολιθική κατασκευή τοίχου κατοικίας καλυμμένος με ασβεστοκονίαμα (δεξιά).

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Αυτός είναι και ένας από τους βασικούς λόγους που σε συνδυασμό με την μετέπειτα εγκατάλειψη των οικισμών, η καταστροφή που υπέστησαν ήταν αρκετά μεγάλη, με αποτέλεσμα να χαθούν αξιόλογα στοιχεία της Επτανησιακής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Οι υπάρχοντες τοίχοι, που εξετάσαμε, υπάγονται με ορισμένες διαφοροποιήσεις σε τρεις κατηγορίες λίθιι αναμεμιγμένοι με κονίαμα το οποίο είναι καλυμμένο με ασβεστολιθικό γύψο και περιμετρικά με χειροποίητες γωνιακές πέτρες, λίθιι αναμεμιγμένοι με κονίαμα και καλυμμένοι με ασβεστοκονίαμα χωρίς γωνιακές πέτρες και απλές ξερολιθικές κατασκευές χωρίς ενσωμάτωση κονιάματος. Οι παραστάδες από τα κουφώματα, τις πόρτες και τα ανώφλια μένουν στο φυσικό τους υλικό χωρίς κάποιο επίχρισμα. Εσωτερικά το ανώφλι της πόρτας ή του παραθύρου σχηματίζει αψίδα γι' αυτό πολλές φορές συναντάμε τη χρήση ξύλου ώστε να επιτυγχάνεται καλύτερη γεφύρωση με το άνοιγμα.

Εικόνα 81. Τυπολογία ανωφλιών που συναντώνται στους προσεισμικούς οικισμούς : με χρήση ξύλου για καλύτερη στήριξη, αλλά και ανακουφιστικά τόξα.

Πηγή : Προσωπικό αρχείο

Η χρήση του ξύλου⁵⁶ ως υλικό κατασκευής διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιείται αρκετά πέρα από τις στέγες των σπιτιών και στην κατασκευή των δαπέδων. Υπάρχει σε αφθονία στην περιοχή της Σάμης, ειδικότερα το κυπαρίσσι που ευδοκιμεί και προσφέρεται για στέγες και πατώματα λόγω της μεγάλης ανθεκτικότητάς του. Μεταξύ των τοίχων διακρίνονται σε πολλές οικίες, οπές, οι οποίες συγκρατούσαν ξύλινους δοκούς πάνω στους οποίους καρφώνονταν οι σανίδες του πατώματος. Τα πατώματα έχουν διαφορετική χρήση στον όροφο απ' ότι στο ισόγειο, οπότε διαφοροποιείται και το υλικό κατασκευής τους. Στο ισόγειο κατά κανόνα χρησιμοποιείται πατημένο χώμα χωρίς χρήση κάποιου άλλου υλικού και σε ορισμένες μόνο οικίες χρησιμοποιούνται μεγάλοι λίθοι λαξευτοί ανάμεσα στο φυσικό χώμα. Στον όροφο, που ήταν και η κύρια κατοικία, με τη σάλα και τα υπνοδωμάτια γίνεται χρήση

⁵⁶ Γεώργιος Ν. Μοσχόπουλος, Η παλαιά Κεφαλονιά. Ένας ατελείωτος Αύγουστος, Αργοστόλι 2004

Εικόνα 82. Οπές στον τοίχο ισόγειας κατοικίας πιθανόν για την στήριξη των δοκαριών της ξύλινης στέγης.

Πηγή : Προσωπικό αρχείο

ξύλινου πατώματος με επίστρωση από ξύλινες σανίδες. Το σανίδωμα καρφώνεται σε ξύλινα δοκάρια τα οποία εδράζονται στις τοιχοποιίες και τα κατάλοιπα που μπορούμε να διακρίνουμε είναι οι εσοχές στους τοίχους που έχουν αφήσει τα ξύλα του πατώματος.

Οι στέγες ⁵⁷ των σπιτιών έχουν ξύλινο φέροντα οργανισμό και επικάλυψη με βυζαντινού τύπου κεραμίδια. Οι στέγες πιθανολογείται από μαρτυρίες κατοίκων ότι ήταν κατ' εξοχήν κεκλιμένες και παρουσιάζουν μια ομοιομορφία στη γεωμετρία τους. Οι δίρριχτες και τετράρριχτες στέγες ήταν πιο συνήθεις, ενώ η μονόρριχτες χρησιμοποιούνταν σε βοηθητικούς χώρους.

Επίσης, χρήση ξύλου γίνεται και σε εσωτερικούς τοίχους ξυλόπικτους (*μοροφίντα*) τοιχοποιίες, ενισχυμένο με λεπτά ξύλινα πηγάκια. Το κενό ανάμεσα στα μικρότερα ξύλα καλύπτεται από μικρούς λίθους, κεραμικά στοιχεία ή μαλλί, όπως συμβαίνει και στους ξυλόπηκτους τοίχους και τέλος, ο τοίχος επιχρίεται. Το ίδιο σύστημα χρησιμοποιείται και για την κατασκευή των ορόφων. Λιγότερο αισθητή είναι η χρήση

⁵⁷ Η παλαιά Κεφαλονιά, ό. π., σ. 250

του σιδήρου ως υλικό, όπως προαναφέρθηκε. Χρησιμοποιείται μόνον στα κιγκλιδώματα, στα παράθυρα εκκλησιών, στις εξωτερικές εισόδους παρουσιάζοντας διακοσμητικά θέματα και στους μηχανισμούς των κουφωμάτων καθώς και της στέγης (ως συνδετικό υλικό με τους ελκυστήρες).

Τα δευτερεύοντα βοηθητικά στοιχεία, που υπήρχαν συνήθως στην αυλή της οικίας, είναι οι φούρνοι που συναντάμε σε αρκετά σπίτια στα προσεισμικά χωριά. Το βασικό τους υλικό ήταν η πέτρα, την οποία τοποθετούσαν με συνδετικό κονίαμα ενδιάμεσα από τους αρμούς για καλύτερη μόνωση και στήριξη. Συνήθως τοποθετούνταν απευθείας πάνω στο έδαφος, πάνω σε μια πλάκα από κατάλληλο πέτρωμα ή πάνω σε μία χαμηλή λίθινη βάση. Καμινάδα δεν υπήρχε και σπάνια γινόταν χρήση πυρότουβλου. Ακόμη, βασικό στοιχείο της αυλής θεωρείται η στέρνα για την αποθήκευση του βρόχινου νερού. Είναι πετρόχτιστες κατασκευές συνήθως τετράγωνες ή κυκλικές στις οποίες εκτός από τους λίθους χρησιμοποιούν και συνδετικό υλικό από λάσπη ή χώμα και εξωτερικά αλλά και εσωτερικά τοποθετείται ασβέστης για επίχρισμα (θεωρούνταν βασικό υλικό για την υγιεινή των εξωτερικών χώρων της οικίας). Από σιδηροκατασκευή ήταν η λεπτομέρεια στο επάνω κομμάτι της στέρνας που χρησιμοποιούσαν για να μπορούν να αντλήσουν το νερό (Μαρκαντωνάτου, Σιμάτος, 2008).

Εικόνα 83. Λίθινες βοηθητικές κατασκευές σε αυλές κατοικιών στα Λαταβινάτα (φούρνος) και τα Πουλάτα (στέρνα), για την καλύτερη στερέωσή τους χρησιμοποιείται συνδετικό κονίαμα.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Γ.3.2. Κτηριακό Δυναμικό

Το κτηριακό δυναμικό της περιοχής εντάσσεται στον ορισμό της «ανώνυμης αρχιτεκτονικής» με εμφανή στοιχεία της αγροτικής κοινωνίας της Κεφαλονιάς. Αν και οι τέσσερις οικισμοί της περιοχής βρίσκονται σε εγκατάλειψη για πάνω από εξήντα χρόνια, διατηρούν ακόμα στο σύνολό τους μορφολογικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία και είναι πηγή άντλησης πληροφοριών για μεθόδους και τρόπους κατασκευής της εγχώριας αρχιτεκτονικής του τόπου. Ο διαχωρισμός, που προτείνεται για την παρουσίαση και κατανόησή τους, αφορά σε τρεις κατηγορίες κτισμάτων. Τα σημαντικά θρησκευτικά μνημεία που χρήζουν διατήρησης και αποκατάστασης, παλαιότερες οικίες σε σχετικά καλή ή μερικώς ερειπωμένη κατάσταση, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπιστούν με κριτήρια παραδοσιακής τοπικής αρχιτεκτονικής, ώστε κατά ένα μέρος τους να αναδειχθούν και να αποτελέσουν παράδειγμα και για άλλους οικισμούς και τέλος οι βοηθητικοί χώροι που χρειάζονται συντήρηση και αναστήλωση, για να αναδείξουν την αγροτική ζωή και να συμπληρώσουν τον χαρακτήρα των οικισμών. Τα κτίσματα που σε μεγάλο βαθμό είναι σε κακή προς ολική ερείπωση θα αντιμετωπιστούν ως κτίσματα μη αναστρέψιμης κατάστασης, θα παραμείνουν στην θέση τους, αποδίδοντας το ζωντανό παράδειγμα που προκαλεί η πάροδος του χρόνου και η εγκατάλειψη ύστερα από τις καταστροφές που υπέστησαν από τους σεισμούς.

Όσον αφορά τα θρησκευτικά κτίρια και στους τρεις οικισμούς έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα αλλά η κατάσταση τους δεν αναδεικνύει σε καμία περίπτωση τον χαρακτηρισμό που τους έχει δοθεί. Ο Άγιος Σπυρίδωνας στα Πουλάτα αποτελεί εξαίρεση, διότι βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση και είναι επισκέψιμος αν και ορισμένες παρεμβάσεις έχουν αλλοιώσει τον χαρακτήρα του, όπως για παράδειγμα το χρώμα της όψης του σε σχέση με το χρώμα στο καμπαναριό. Ο ιερός ναός της Παναγίας στα Λειβαθηνάτα και η Αγία Παρασκευή στα Λαταβινάτα βρίσκονται σε σχεδόν ερειπωμένη κατάσταση και δεν είναι πλέον επισκέψιμοι για λόγους επικινδυνότητας και εγκατάλειψης, με την αποκατάστασή τους να κρίνεται άμεση.

Οι τρεις ιεροί ναοί αποτελούν ίσως τα αξιολογότερα μνημεία του οικισμού με αξίες όπως ιστορική, αρχιτεκτονική, θρησκευτική, τουριστική και κοινωνική καθώς αποτελούσαν σημείο αναφοράς για θρησκευτικές και εορταστικές εκδηλώσεις των κατοίκων των οικισμών.

Στα Πουλάτα τα κτήρια που εντοπίστηκαν και προτείνονται προς αποκατάσταση είναι το κεντρικό μαγαζί του χωριού, διάφορες οικίες που διατηρούν τον φέροντα οργανισμό

των τοίχων τους με τα ανοίγματα σε καλή κατάσταση, βοηθητικοί χώροι με κύρια κτίσματα όπως οι φούρνοι, οι στέρνες, οι μύλοι, το αλώνι αλλά και πετροκάμινες που διατηρούνταν στην περιοχή καθώς επίσης και η εκκλησία της Παναγίας της Αμυγδαλιώτισσας, που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση από τον παλιό οικισμό.

Στα Λειβαθηνάτα το κτηριακό δυναμικό είναι πιο μικρό, με κύριο άξονα την περιοχή που βρίσκεται η διατηρητέα εκκλησία της Παναγίας. Τα σπίτια και οι βοηθητικοί χώροι είναι τα βασικά κτίσματα στον οικισμό με εξαίρεση το αλώνι του χωριού που βρίσκεται πολύ κοντά στην εκκλησία και την κεντρική πλατεία του χωριού. Αν και με λιγότερο πλήθος κτισμάτων από τα Πουλάτα, εδώ οι οικίες είναι πιο καλά διατηρημένες με την απουσία της στέγης να είναι και εδώ εμφανής. Η διαμόρφωση των εσωτερικών χώρων είναι πιο ευδιάκριτη με αρκετά από τα δωμάτια να διατηρούν ακόμα και αντικείμενα αποθήκευσης όπως πήλινα αγγεία και πιθάρια. Επίσης, σημαντική είναι η διατήρηση και διάσωση των ξερολιθιών που διατηρούνται στην περιοχή. Πρόκειται για την κατασκευή κτισμάτων με λίθους χωρίς κανένα συνδετικό υλικό – «εν ξηρό». Τα τελευταία χρόνια έχουν διενεργηθεί πολλές προσπάθειες, ώστε να διασωθεί αυτού του είδους η παραδοσιακή τεχνική. Η εγγραφή της στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας το 2018 αναδεικνύει την σημαντικότητα των κατασκευών αυτών στην παραδοσιακή οργάνωση του παραγωγικού χώρου των αγροτικών κοινοτήτων αλλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του τόπου.

Η περιοχή του προσεισμικού οικισμού στα Λαταβινάτα διαθέτει ξερολιθικές κατασκευές που είναι σε πολύ καλή κατάσταση και μπορούν να αναδειχθούν με αξίες όπως η πολεοδομική, η αρχιτεκτονική αλλά και η διδακτική, διότι οι κατασκευές αυτές συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην οικολογική ισορροπία, ειδικά σε περιοχές που μαστίζονται από την εδαφική διάβρωση και άλλες δυσμενείς κλιματικές και εδαφικές συνθήκες.

Αξιολογώντας τις οικίες με τους βοηθητικούς χώρους, οι περισσότερες χρονολογούνται από τον 18^ο μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, παρουσιάζοντας κοινές αλλοιώσεις και κατάσταση διατήρησης στον μεγαλύτερο βαθμό τους. Είναι πολύ δύσκολη η ένταξή τους στον νεότερο οικισμό βάσει των κανονισμών και των χρήσεων γης που ήδη υπάρχουν. Η λιτή αρχιτεκτονική τους με την χρήση λίθων και επιμέρους υλικών στα περισσότερα από αυτά, αναδεικνύει την τοπική αρχιτεκτονική τους αξία. Η δόμηση των κτιρίων με τις συγκεκριμένες πρακτικές μεθόδους αποτελούν σημαντική πολιτιστική αξία για την περιοχή, τοπική για τους κατοίκους που επιθυμούν την

αναζωπύρωση των τόπων μνήμης τους, διδακτική για τους νεότερους, ώστε να γνωρίσουν καλύτερα τις τεχνικές και τους παραδοσιακούς τρόπους κατασκευής και πολεοδομική, καθώς κατάφεραν να διαμορφώσουν στο άγριο αυτό τοπίο, οικισμούς που με τα χρόνια εξελίχθηκαν σε αυτούς που γνωρίζουμε σήμερα.

Εικόνα 84. Πυραμίδα Αξιολόγησης με τις αξίες που διαθέτει η περιοχή μελέτης που εδράζονται και οι προσεισμητικοί οικισμοί.

Δ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Δ.1. Στρατηγικοί Στόχοι

Η προστασία των προσεισμικών οικισμών μπορεί να ακολουθήσει τέσσερις άξονες για την καλύτερη συνολική διαχείριση στην ευρύτερη περιοχή συμπεριλαμβανομένων και των αναγκών της.

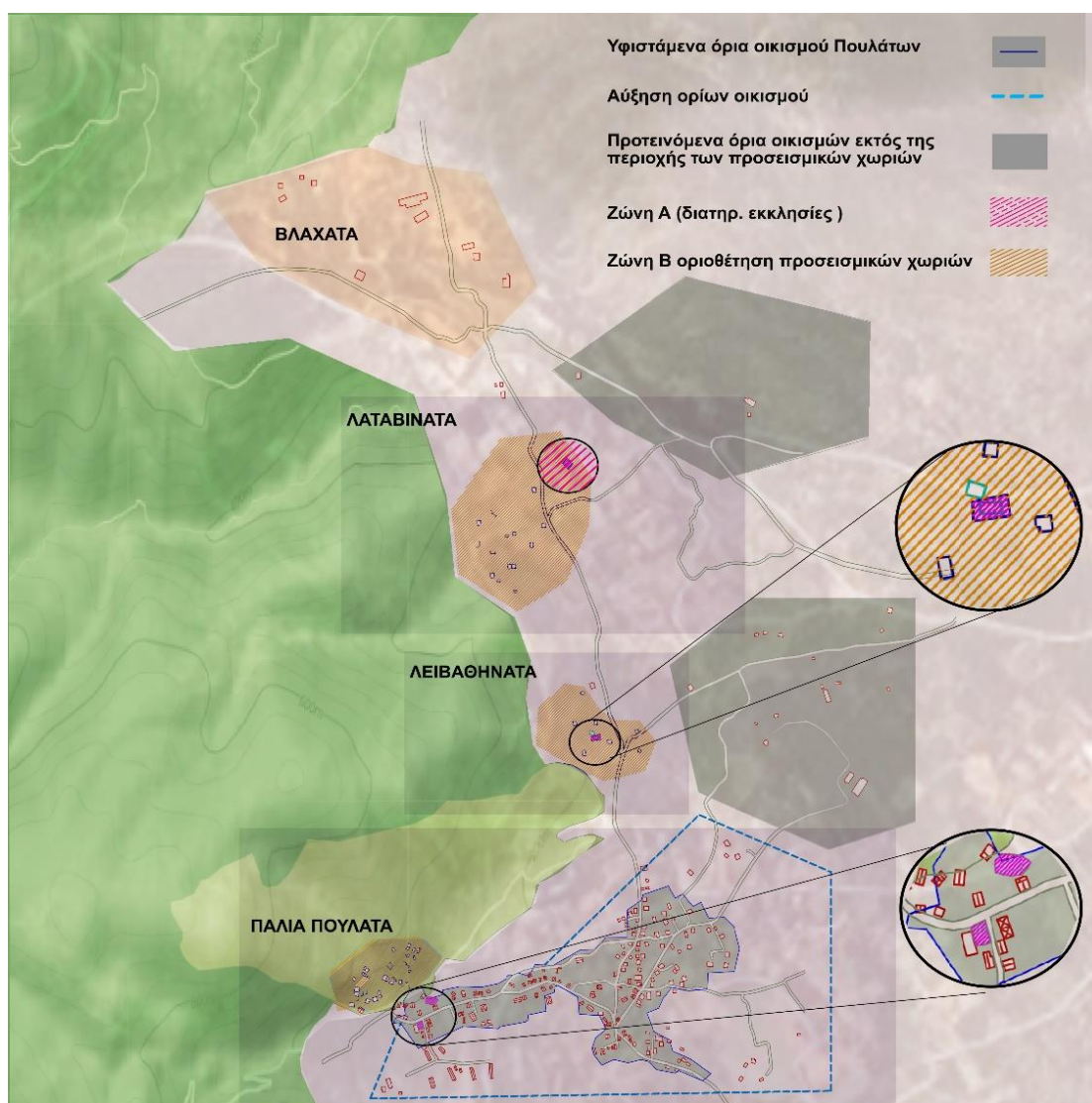
- Ο πρώτος άξονας, η ανάδειξη και προστασία των οικιστικών συνόλων ως κομμάτι της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η προστασία του συνόλου των οικισμών και της εναπομείνουσας αρχιτεκτονικής και του τρόπου δόμησης είναι σημαντική πολιτιστική και τοπική αξία, διότι επαναπροσδιορίζει την μορφολογία των κτιρίων και βοηθάει στην αποφυγή νεότερων παράταιρων κτισμάτων. Η ανάπλαση οικιών και βοηθητικών χώρων που βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση, ώστε να αναδειχθεί η αγροτική κοινωνία του παρελθόντος θεωρείται επιτακτική, αναγνωρίζοντας μέσα από αυτή τη διαδικασία μορφολογικά στοιχεία και τεχνικές της προσεισμικής Κεφαλονιάς σε αγροτικές περιοχές που κατέχουν μεγάλο ποσοστό στο νησί και με τις ίδιες συνθήκες εγκατάλειψης προσεισμικών οικισμών που παραμένουν ανεκμετάλλευτοι.
- Ο δεύτερος άξονας, προστασία και αξιοποίηση φυσικών τοπίων και ιστορικών μνημείων.(αναστήλωση, αποκατάσταση των τριών εκκλησιών των οικισμών που είναι χαρακτηρισμένες, καθώς αποτελούν ιστορικά μνημεία για την ευρύτερη περιοχή, άρρηκτα συνδεδεμένα με τους κατοίκους των τριών οικισμών, διάνοιξη , μερική διαμόρφωση υπαρχόντων μονοπατιών εντός των προσεισμικών οικισμών ώστε να γίνουν προσιτά.
- Ο τρίτος, αειφόρος – αγροτική ανάπτυξη και βελτιστοποίηση της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. (προσαρμογή νέων ορίων και οργανωμένων χώρων για την κτηνοτροφία, ώστε να αποφευχθούν στο μέλλον καταπατήσεις θεσμοθετημένων ζωνών όπως της Natura 2000 αλλά και για την προστασία και διατήρηση των προσεισμικών οικισμών, χώροι για την διεξαγωγή και διευκόλυνση των κτηνοτροφικών εργασιών της περιοχής, δημιουργία επωνυμίας προϊόντων, ώστε να γνωστοποιηθεί και να προωθηθεί η

αγροτική εργασία της περιοχής (π.χ. τοπικό μέλι, γαλακτοκομικά προϊόντα , λάδι)

- Και ο τέταρτος, βελτίωση της ποιότητας ζωής με σύγχρονες υποδομές και υπηρεσίες στοχεύοντας στην αγροτουριστική ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή των οικισμών. Οικονομικές δραστηριότητες με συνάφεια όπως εκδηλώσεις, το Saristra festival ήδη γνωστό στο χωριό Βλαχάτα, ο επαρκής φωτισμός στους προσεισμηικούς οικισμούς, η δημιουργία μονοπατιών για πεζοπορικές διαδρομές που να συνδέουν τους τρεις οικισμούς με το ευρύτερο φυσικό τοπίο που υπάρχει, οι πινακίδες σήμανσης για την γνωστοποίηση των οικισμών αλλά και των προτεινόμενων διαδρομών και οι νέες προοπτικές για επιχειρήσεις που μπορούν να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή (π.χ. καταδυτικές διαδρομές, σπηλαιολογικές καταβάσεις, αναρριχητικά πεδία, ξεναγήσεις, κέντρα ενημέρωσης αξιοθέατων – μνημείων στην περιοχή) είναι μέρος των προτάσεων που προτείνονται για της αξιοποίηση και ανάδειξη της περιοχής .

Δ.2. Θεσμοθέτηση ζωνών προστασίας

Η διαφύλαξη του τοπίου, των παρθένων δασών και των δασικών εκτάσεων, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών πόρων, ως καίρια φυσικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τους ορεινούς όγκους της ευρύτερης περιοχής είναι μείζον θέμα προστασίας. Με την ενσωμάτωση μέρους του ορεινού όγκου στο πρόγραμμα NATURA 2000 παρέχεται η ανάλογη προσοχή στην κατά τα άλλα εγκαταλελειμμένη περιοχή των οικισμών και δίνεται η δυνατότητα αξιοποίησης της.

Εικόνα 85. Χάρτης με προτεινόμενες ζώνες προστασίας για οριοθέτηση προσεισμητικών οικισμών αλλά και για τις διατηρητέες εκκλησίες που χρήζουν άμεσης προστασίας.

Πηγή : προσωπική επεξεργασία

Προτείνεται η δημιουργία ζωνών προστασίας των προσεισμικών οικισμών ώστε να αποφεύγονται καταπατήσεις και συλήσεις. Ακόμη η περιμετρική περίφραξη των οικισμών θεωρείται αναγκαία ώστε να μην ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος εισόδου από κτηνοτροφικές δραστηριότητες στην περιοχή. Ακόμη, με την θεσμοθέτηση ορίων στην περιοχή των προσεισμικών οικισμών περιορίζεται η αυθαίρετη δόμηση και η ανάπτυξη τουριστικών δραστηριοτήτων, ώστε να προβλεφθούν τυχόν καταπατήσεις και μελλοντικές αλλοιώσεις στο φυσικό τοπίο. Παρέχεται παράλληλα η δυνατότητα δημιουργίας μικρών, σύμφωνα με την κείμενη τουριστική νομοθεσία, τουριστικών καταλυμάτων στις εντός σχεδίου και εντός ορίων των οικισμών περιοχές, καθώς και σε μια ζώνη πλάτους 500 μέτρων από τα όρια τους, στις περιπτώσεις που διαπιστώνεται σχετικός κορεσμός (ποσοστό αδόμητων γηπέδων). Απαραίτητοι θεωρούνται οι ειδικοί όροι δόμησης για την ανοικοδόμηση νεότερων οικοδομών ή ανάπλαση και ανακατασκευή παλαιότερων με σκοπό τη ομαλή ένταξή τους και την προώθηση του ενιαίου παραδοσιακού στοιχείου που τείνει να εξαλειφθεί σε όλο το εύρος του νησιού με σχετικά περιορισμένες αναφορές του σε τουριστικά μέρη όπως η Άσος και το Φισκάρδο.

Δ.3. «Υπαίθριο Μουσείο» - Πάρκο Αναψυχής

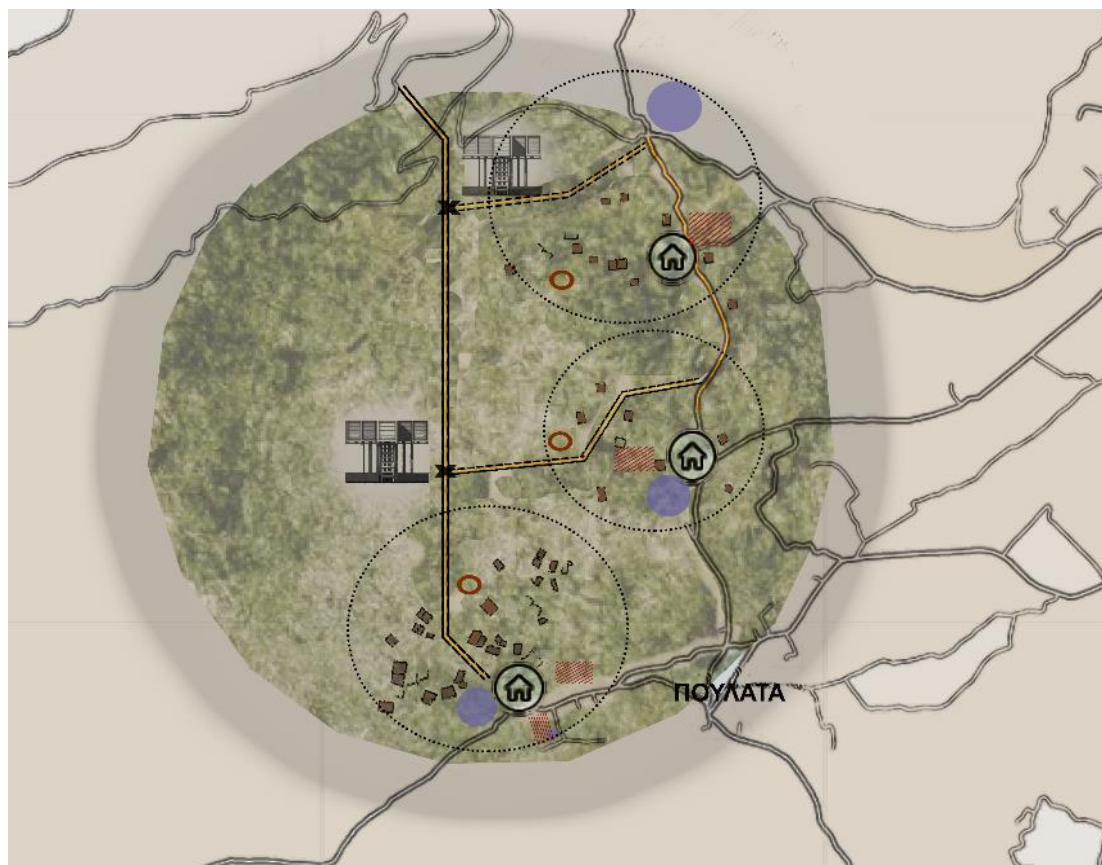
Ο Artur Hazelius ιδρυτής του πρώτου υπαίθριου μουσείου⁵⁸, *Skansen* στη Σουηδία είχε ως στόχο την προστασία της αγροτικής παράδοσης έναντι της συνεχώς αυξανόμενης βιομηχανοποίησης της σκανδιναβικής κοινωνίας. Η πρωτοβουλία του αποτέλεσε πρότυπο για την εξάπλωση των υπαίθριων μουσείων στην Ευρώπη αλλά και στην Αμερική. Η οργάνωση των πρώτων υπαίθριων μουσείων βασίστηκε στη μετεγκατάσταση των παλαιών κτιρίων, στην έκθεση αντικειμένων και στην ανθρώπινη συμμετοχή. Αργότερα, προστέθηκαν ανακατασκευές κτιρίων και κατασκευές αντιγράφων των αντικειμένων. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του υπαίθρου μουσείου είναι η άμεση επαφή του επισκέπτη με το παρελθόν, αλλά και η ολιστική αντίληψη του πολιτισμικού τοπίου. Επιπλέον, η προσφορά των εθελοντών στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, η ψυχαγωγία μέσω της «ζωντανής ιστορίας» και η βιωματική εμπειρία που προσφέρει η Πειραματική Αρχαιολογία αποτελούν χαρακτηριστικά του υπαίθριου μουσείου (Παπαντωνίου, Σακαλή, 2005).

Στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει μια στροφή προς την υπαίθρια πολιτισμική κληρονομιά με σκοπό την όξυνση και ευαισθητοποίηση της κοινωνίας σε θέματα πολιτισμού και φυσικού περιβάλλοντος. Στην Ελλάδα η ύπαρξη τέτοιων μουσείων είναι αριθμητικά ελάχιστη, αν αναλογιστούμε τις δυνατότητες που δίδονται σε φυσικούς χώρους με ιδιαίτερο πολιτιστικό, ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον. Λίγες είναι οι περιοχές που έχουν αναπτύξει δράσεις υλοποίησης ευρωπαϊκών προγραμμάτων για «ανοιχτούς χώρους» όπως είναι το *Μουσείο Υδροκίνησης* της Δημητσάνας, ο *Λυχνοστάτης* στην Χερσόνησο Κρήτης και το Υπαίθριο Εθνογραφικό Μουσείο Φλάμπουρων – *Στάνες Σαρακατσαναίων*.

Σύμφωνα με το Άρθρο 1 του Καταστατικού του ΑΕΟΜ 1973,109 : «Υπαίθρια Μουσεία ορίζονται οι επιστημονικές συλλογές στην υπαίθρο διάφορων τύπων δομών, οι οποίες ως κατασκευαστικές και λειτουργικές οντότητες απεικονίζουν πρότυπα οικισμών, κατοικίες, την οικονομία και την τεχνολογία.» (Paardekooper, 2012:291).

⁵⁸Artur Hazelius. (30 Νοεμβρίου 1833 - 27 Μαΐου 1901). Σουηδός δάσκαλος, λόγιος, λαογράφος και διευθυντής μουσείων. Κατά την διάρκεια των ταξιδιών του ο Hazelius παρατήρησε πώς ο σουηδικός λαϊκός πολιτισμός, συμπεριλαμβανομένης της αρχιτεκτονικής και άλλων πτυχών του υλικού πολιτισμού, βρισκόταν σε άμεσο κίνδυνο υπό την επίδραση της βιομηχανικής επανάστασης και της νέας αντίληψης πραγμάτων και το 1872 αποφάσισε να ιδρύσει ένα μουσείο για τη σουηδική εθνογραφία. Το 1891 ίδρυσε το υπαίθριο μουσείο *Skansen*, το οποίο έγινε το πρότυπο για άλλα υπαίθρια μουσεία στη Βόρεια Ευρώπη.

Αναφορικά με την παραπάνω επιστημονική τεκμηρίωση του όρου «υπαίθριο μουσείο», έρχεται να προστεθεί η ίδρυση το 2001 του φορέα EXARC (European Exchange of Archaeological Research and Communication), με ειδική μνεία στην έρευνα που αφορά τα αρχαιολογικά υπαίθρια μουσεία. Σύμφωνα με τον ορισμό που αναφέρει το EXARC : «Αρχαιολογικό Υπαίθριο Μουσείο⁵⁹ ονομάζεται ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα, με αρχιτεκτονικές αναπαραστάσεις σε φυσικό μέγεθος σε εξωτερικό χώρο, που βασίζονται πρωτίστως σε αρχαιολογικές πηγές. Στις συλλογές του περιλαμβάνει πόρους άυλης κληρονομιάς και παρέχει ερμηνείες στο πώς ζούσαν και δρούσαν οι άνθρωποι στο παρελθόν. Αυτό επιτυγχάνεται σύμφωνα με ορθές επιστημονικές μεθόδους κι έχει ως σκοπό την εκπαίδευση, τη μάθηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών.» (Paardekooper, 2012:291)

Εικόνα 86. Χάρτης της περιοχής που εδράζονται οι προσεισμικοί οικισμοί και σχεδιασμός σημείων που προτείνεται να ενσωματωθούν στο Υπαίθριο Μουσείο - Ανοιχτό Πάρκο της πρότασης.

Πηγή : Χάρτης από το Google Maps με προσωπική επεξεργασία

⁵⁹ Γούναρη,Ε.(2020). Τα υπαίθρια μουσεία και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα : Μελέτη περίπτωσης του λιμναίου οικισμού του Δισπηλιού.

Συνοψίζοντας, οι ορολογίες για την ίδρυση και επίτευξη ενός τέτοιου στόχου αφορούν σε αναπαραστάσεις του παρελθόντος σε ανοιχτούς χώρους με πολιτιστικά ή αρχαιολογικά κατάλοιπα, ενσωματώνοντας στον ίδιο χώρο την χαλάρωση, την ψυχαγωγία με την διασκέδαση, την ενημέρωση, την εκπαίδευση και την ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα πολιτισμού.

Οι προσεισμικοί ορεινοί οικισμοί της μελέτης μας, διαθέτουν χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να στηρίξουν την πρόταση για την δημιουργία ενός υπαίθριου μουσείου. Έχουν τη δυνατότητα να φέρουν τον επισκέπτη πιο κοντά στην πραγματικότητα της προγενέστερης αγροτικής κοινωνίας με χαρακτηριστικό γνώρισμα την άμεση επαφή του επισκέπτη με τη ζωή της περιόδου που αναπαρίσταται, ώστε να καταλήξει στα δικά του συμπεράσματα. Ο σύγχρονος επισκέπτης απολαμβάνει περισσότερο τη γνώση που του προσφέρεται μέσα από δραστηριότητες, όπως είναι η ζωντανή ιστορία και σχεδόν καθόλου από την ανάγνωση κειμένων σε κλειστούς χώρους που απ' ότι έχει αποδειχθεί, δεν κινεί το ενδιαφέρον (Rentzhog, 2007) . Με την αποκατάσταση και τις εργασίες αναστήλωσης που προτείνεται να γίνουν σε οικίες και βοηθητικούς χώρους ώστε να αναδειχθούν κατάλληλα, ο επισκέπτης⁶⁰ θα έχει την δυνατότητα να περιηγηθεί στον χώρο και να βιώσει την μουσειακή εμπειρία με την ενεργή συμμετοχή του στα δρώμενα και τις δραστηριότητες που του προσφέρει .

Οι θεματικές συλλογές που προτείνονται θα αφορούν : την λαογραφική παράδοση του τόπου (τοπικές ασχολίες, τρόπος ζωής), την φυσιολατρία της περιοχής (περιοχές Natura 2000, θαμνώδεις φυτά και διαδρομές μέσα στην φύση με ενημέρωση ειδών και παρουσίαση στοιχείων), την γεωλογία – γεωμορφολογία (σπηλαιολογικές παρουσιάσεις και στοιχεία για τα σπήλαια που βρίσκονται σε κοντινή απόσταση και μπορούν να συνδεθούν με διαδρομές περιπατητικές από τους οικισμούς) , την προβιομηχανική τεχνολογία (μηχανήματα και χώροι που λειτούργησαν στο νησί και τους οικισμούς για την εξασφάλιση του βιοπορισμού των κατοίκων όπως αλώνια, ελαιοτριβεία, πετροκάμινια, φούρνοι κ.α. - Θα γίνεται αναφορά σε τεχνογνωσίες που αφορούν την αγροτική κοινωνία που υπήρχε την περίοδο της προβιομηχανικής επανάστασης) και τέλος την καλλιτεχνική (η εορταστική συγκέντρωση που πραγματοποιείται κάθε χρόνο με επιτυχία στον κοντινό οικισμό των Βλαχάτων - “Festival Saristra” θα μπορούσε να επεκταθεί και στους οικισμούς της μελέτης μας).

⁶⁰ Rentzhog, S. (2007). Open Air Museums: The history and future of a visionary idea.p.313-315

Για την υλοποίηση του προγράμματος, η συνεργασία του Δήμου και κατ' επέκταση της κοινότητας με επιστημονικούς φορείς κρίνεται απαραίτητη, ώστε να διασφαλιστεί η σωστή ενημέρωση των κατοίκων της περιοχής αλλά και η ανάδειξη του συνόλου των προσεισμικών οικισμών σύμφωνα με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου. Οι μελέτες που θα πρέπει να διεξαχθούν ώστε να μην αλλοιωθούν στοιχεία και ιστορικά κατάλοιπα εντός των κτισμάτων θεωρούνται αναγκαίες. Επίσης μεγάλη συμβολή στην έρευνα και δημιουργία του υπαίθριου χώρου αναψυχής θα συντελέσει και η συνεργασία με τον φορέα διαχείρισης Εθνικού Δρυμού του Αίνου, για την ασφάλεια, διάσωση και πληροφόρηση των περιοχών που βρίσκονται υπό προστασία ώστε να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες που χρειάζεται χωρίς να προκληθεί κίνδυνος στο φυσικό περιβάλλον.

Τέλος, με τις εργασίες και τις προτεινόμενες επεμβάσεις συντήρησης, διάσωσης και αποκατάστασης μέρους των κτισμάτων δίνεται η αφορμή στους ίδιους τους κατοίκους της περιοχής να αναθεωρήσουν την σχέση τους με το παρελθόν του τόπου τους, προσδοκώντας μελλοντικά την ανέγερση επερχόμενων κατασκευών με σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Δ.4. Προτεινόμενες Επεμβάσεις Συντήρησης / Ανάπλασης / Ανάδειξης

Δ.4.1. Γενική Παθολογία Κτισμάτων

Τοίχοι

Οι παθολογένειες που εντοπίζονται στους τοίχους των κτισμάτων, οφείλονται στα διαφορετικά υλικά συνδετικού υλικού που χρησιμοποιούνται και τις διαφορετικές φυσικές τους ιδιότητες. Η πέτρα παραμένει αμετάβλητη στο πέρασα του χρόνου και διατηρεί την αντοχή της. Η συνδετική ύλη όμως διαβρώνεται από τις βροχές, συρρικνώνεται και εν καιρώ δεν είναι σε θέση να συγκρατεί τους λίθους στη θέση τους. Στις περισσότερες λιθοδομές έχει χρησιμοποιηθεί ως συνδετικό υλικό μείγμα λάσπης, μικρών λίθων ή κεραμιδιών και άλλων προσμείξεων. Η σύσταση του κονιάματος και η ανομοιογένεια του μίγματος, έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται διαφορετικές ιδιότητες κατά μήκος των λιθοδομών.

Εικόνα 87. Όψη οικίας με φανερό το επίχρισμα που έχει παραμείνει στην εξωτερική τοιχοποιία Πηγή: προσωπικό αρχείο

Έτσι, μπορεί να εμφανιστούν φθορές στην λιθοδομή, όπως αστοχία και ρηγμάτωση του κονιάματος και κατ' επέκταση η υποχώρησή του. Τη στεγανότητα πρόσφερε παλαιότερα το εξωτερικό επίχρισμα που τοποθετούνταν εξωτερικά της τοιχοποιίας, όμως με το πέρασμα του χρόνου έχουν εμφανίσει φθορές αλλοιώνοντας έτσι την εικόνα του κτιρίου. Αυτό οφείλεται στις επικρατούσες εξωτερικές συνθήκες (υγρασία, έκθεση στον ήλιο κ.α.) και στην αδυναμία συντήρησής τους. Η ρηγμάτωση και υποχώρηση των επιχρισμάτων είναι συνήθη φαινόμενα στο κέλυφος των παλαιότερων κτιρίων. Ανάλογα με τη γενική συντήρηση του κάθε κτιρίου οι ζημιές στην τοιχοποιία διαφέρουν και κυμαίνονται από εντοπισμένες ρωγμές έως τοπικές ή ολικές καταρρεύσεις. Σε πολλά κτίρια μάλιστα οι στέγες και οι εξώστες έχουν καταστραφεί με αποτέλεσμα την κατάρρευση και των αντίστοιχων τοιχοποιιών. Οι φέρουσες λιθοδομές που διατηρούνται, παρουσιάζουν ρωγμές που οφείλονται σε ωθήσεις των δοκών της στέγης, του πατώματος ή του εξώστη και άλλες αποκλίσεις λόγω ολισθήσεων θεμελίων, σεισμικών δράσεων αλλά και σε τοπική αποδιοργάνωση της λιθοδομής λόγω της εισχώρησης υγρασίας και της ανάπτυξης αναρριχώμενων φυτών.

Εικόνα 88. Τοιχοποιία με διαμπερή ρωγμή και κατάρρευση μέρους της. Πηγή : προσωπικό αρχείο

Πατώματα – Ταβάνια

Εικόνα 89. Λεπτομέρειες και ίχνη από δοκούς στήριξης ορόφων οι οποίοι έχουν με τον καιρό καταρρεύσει και αλλειωθεί.

Πηγή : προσωπικό αρχείο

Τόσο τα ταβάνια όσο και τα πατώματα σε πολλές περιπτώσεις έχουν καταρρεύσει καθώς οι σανίδες που τα αποτελούν, έχουν καταστραφεί από την υγρασία, την εισροή βροχής, τη φθορά του χρόνου και την έλλειψη συντήρησης. Επίσης πολλά από αυτά καταστράφηκαν με τους σεισμούς και δεν αποκαταστάθηκαν.

Στέγη

Εικόνα 90. Πρόσοψη οικίας στα Λαταθινάτα με υπολείμματα κεραμιδιών από την στέγη που έχει καταρρεύσει.

Πηγή : προσωπικό αρχείο

Η κατάρρευση των εγκαταλελειμμένων κτισμάτων πιθανολογείται ότι ξεκίνησε από τη στέγη τους, στοιχείο πολύ σημαντικό στη διατήρηση της αρχικής μορφής του κτιρίου. Σημαντική ήταν και η αποκόλληση μέρους των υλικών από τους ίδιους τους κατοίκους την εποχή της οικοδόμησης των νεότερων κτισμάτων. Οι στέγες των σπιτιών ήταν εξ ολοκλήρου από ξύλο και καλυμμένες με κεραμίδια. Τα ξύλινα δοκάρια στήριξης έχουν

υποστεί με τον καιρό διάβρωση και ολική ή μερική πτώση με αποτέλεσμα την ολική υποχώρηση και κατάρρευση της στέγης λόγω αδυναμίας του σκελετού να στηρίξει την όλη την κατασκευή. Οι αστοχίες οφείλονται στα φυσικά, χημικά και δομικά χαρακτηριστικά των χρησιμοποιούμενων υλικών αλλά και στη συμπεριφορά του ξύλου που επηρεάζεται από τη μεταβολή της υγρασίας και των καιρικών συνθηκών.

Θύρες – Παράθυρα

Εικόνα 91. Ανοίγματα και θύρες σε οικίες και βοηθ. χώρους στους οικισμούς κατά την επιτόπια έρευνα που πραγματοποιήθηκε.

Πηγή : προσωπικό αρχείο

Όσον αφορά στην παθολογία των ανοιγμάτων σχετικά με τα ανοίγματα των θυρών το πρόβλημα εντοπίζεται σε εκείνα που παρουσιάζουν θραύση του οριζόντιου λίθινου ανωφλιού, που πιθανόν οφείλεται σε αστοχία του υπερκείμενου ανακουφιστικού τόξου. Σε ακραία περίπτωση παρατηρήθηκε ολική κατάρρευση του ανωφλιού, του γεμίσματος και του ανακουφιστικού τόξου. Άλλα προβλήματα είναι η φθορά των κινητών τμημάτων των πορτών, η αφαίρεσή τους για επαναχρησιμοποίηση τους σε

νεότερα κτίσματα αλλά και των μεταλλικών εξαρτημάτων, τις περισσότερες φορές σε τέτοιο βαθμό που η θύρα έχει χάσει τον προστατευτικό της ρόλο. Η ανύπαρκτη συντήρηση, είναι ένας ακόμη λόγος της μεγάλης παθογένειας των ανοιγμάτων αφού στα προσεισμικά σπίτια, ο χρόνος και οι καιρικές συνθήκες, σε συνάρτηση με την απουσία του ιδιοκτήτη οδήγησαν στην εικόνα της αποσύνθεσης των ξύλινων θυρών και κουφωμάτων. Σχετικά με τα ανοίγματα παραθύρων, παρατηρήθηκαν και εκεί περιπτώσεις κάμψης του ανωφλιού, σε μικρότερο όμως βαθμό σε σχέση με το αντίστοιχο πρόβλημα στις θύρες. Πιθανόν αυτό συμβαίνει διότι οι θύρες, κατά κανόνα στο ισόγειο, υπόκεινται σε μεγαλύτερες δυνάμεις, ενώ τα παράθυρα δέχονται μικρότερες καταπονήσεις. Και εδώ τα περισσότερα ξύλινα μέρη δεν βρίσκονται στη θέση τους, για τους λόγους της ευπάθειας του ξύλου που εμφανίζεται και στις θύρες, ενώ τα μεταλλικά εξαρτήματα από τα οποία στηρίζονταν τα εξώφυλλα έχουν οξειδωθεί ενώ σε πολλές περιπτώσεις και αυτά απουσιάζουν. Πιθανοί λόγοι είναι και εδώ η ανύπαρκτη συντήρηση σε συνάρτηση με την επίδραση του χρόνου και των καιρικών συνθηκών.

Δ.4.2 Επεμβάσεις

Αξιόλογο χαρακτηριστικό των οικισμών αλλά και γενικότερα της αρχιτεκτονικής του νησιού είναι η ομοιογένεια υλικών και σχημάτων που παρουσιάζουν οι όψεις των κτισμάτων. Η κύρια όψη του σπιτιού κατά κανόνα είναι αυτή που βλέπει στο δρόμο, καθώς σε αυτή εμφανίζονται τα περισσότερα ανοίγματα, τα μπαλκόνια και η κεντρική είσοδος για το ισόγειο και τον όροφο. Τα στοιχεία των όψεων (ανοίγματα, μπαλκόνια, αυλόπορτες) διατηρούν μια απλή και λιτή μορφή με εξαιρέσεις ορισμένα μορφολογικά - διακοσμητικά στοιχεία που κοσμούν λεπτομέρειες ανοιγμάτων. Τον χαρακτήρα αυτό θα ακολουθήσουν και οι προτάσεις αποκατάστασης, στοχεύοντας στην διατήρηση και ανάδειξη των κτισμάτων.

Εικόνα 92. Τυπολογίες που έχουν εντοπιστεί σε κάτοψη στους προσεισμηκούς οικισμούς της μελέτης.

Πηγή : Προσωπικό αρχείο και επεξεργασία

Οικιστικό Σύνολο

Στις οικίες θα πραγματοποιηθεί μερική αναστήλωση με τα στοιχεία που προορίζονται να αντικαταστήσουν τμήματα του κτίσματος που έχουν καταστραφεί, να ενσωματώνονται αρμονικά στο σύνολο, αλλά και να διακρίνονται από τα αυθεντικά μέρη, έτσι ώστε να μην αλλοιώνονται τα καλλιτεχνικά και ιστορικά τεκμήρια του κτιρίου. Αυτό επιτυγχάνεται με την χρήση του ίδιου υλικού καθώς υπάρχει αρκετό υλικό στο πεδίο, το οποίο μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί και με νεότερο κονίαμα να φανεί η διαφοροποίηση από το παλαιό. Με αυτό τον τρόπο ο επισκέπτης θα μπορεί να ξεχωρίσει την νεότερη επέμβαση αλλά και να κατανοήσει καλύτερα την παλιά αγροτική κατοικία. Σε ορισμένες κατοικίες εσωτερικά προτείνεται να τοποθετηθούν πινακίδες πληροφόρησης με σχέδια και εικόνες της διαμόρφωσης των χώρων όπως ήταν παλιά.

Εικόνα 93. Στην πάνω εικόνα το σκίτσο είναι ενδεικτικό για τα περισσότερα κτήρια των οικισμών που συνήθως απουσιάζει είτε ο όροφος είτε η στέγη. (Πηγή : προσωπική επεξεργασία) .

Στις κάτω εικόνες παρουσιάζονται υλικά και υφές από κατασκευές παραδοσιακών κτηρίων από άλλους
Πηγή : prolat.gr (εικ. αριστερά), [UTS 2006 Kefalonia Plan.pdf](#) (εικ. δεξιά)

Τα μονόχωρα ή δίχωρα κτήρια διαπιστώνεται ότι έχουν συντηρηθεί καλύτερα σε σχέση με τα υπόλοιπα καθώς δεν έχουν εσωτερικούς τοίχους και άσκηση πίεσης από μεγάλα φορτία, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις είναι εμφανές μέρος της στέγης και εναπομεινάντων κεραμιδιών. Στα περισσότερα από τα κτήρια αυτά οι επεμβάσεις αφορούν : εξυγίανση, στήριξη και ενίσχυση της τοιχοποιίας όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, επανατοποθέτηση υλικού όπου έχει καθαιρεθεί, αφαίρεση παλαιότερου επιχρίσματος και ενσωμάτωση νέου, αποκατάσταση κουφωμάτων αλλά και υποστυλωμάτων που με τον καιρό έχουν αποσαθρωθεί, δημιουργία νέας στέγης με πάνελ οροφής για προστασία και μελλοντικά να αποφευχθεί ο κίνδυνος από τις έντονες καιρικές συνθήκες. Επίσης η αντισεισμική προστασία θα πρέπει να ληφθεί ως ζητούμενο για την μελλοντική ανάπλαση των κτηρίων. Το νησί είναι αρκετά σειсмоγενές και κρίνεται καίριας σημασίας η προστασία των κτισμάτων από φυσικές καταστροφές.

Μονόχωρα - Δίχωρα (Οικία / Βοηθ. Χώροι)

Η διατήρηση των παραδοσιακών στοιχείων μπορεί να επιτευχθεί με:

- χρησιμοποίηση επιτόπιων υλικών και ενισχύοντας τον φέρων οργανισμό από μέσα με την βοήθεια μικρών υποστηρικτικών τοίχων.
- οι ρωγμές μπορούν να αποκατασταθούν με ενέσεις από δομικό εποξειδικό ή τσιμεντένιο κονίαμα.
- ως επίχρισμα θα χρησιμοποιηθεί ο γύψος και η πέτρα για την διατήρηση της παραδοσιακής αισθητικής.

Εικόνα 94. Φωτογραφία και σκίτσο μονόχωρου κτίσματος από την επιτόπια έρευνα (εικ. πάνω) και η αποκατάσταση που προτείνεται με επεμβάσεις που μπορούν να επιτευχθούν ώστε να αναδειχθούν τα αρχιτεκτονικά και παραδοσιακά του στοιχεία. Το κτήριο παρουσιάζεται ως παράδειγμα και για τα υπόλοιπα κτίσματα που είναι σε καλή κατάσταση
Πηγή : προσωπικό αρχείο και επεξεργασία

Στα κτήρια που διατηρούσαν όροφο ελάχιστα στοιχεία έχουν απομείνει από τη στάθμη του πατώματος του ορόφου μέχρι και την στέγη. Μέρος των υλικών κατασκευής έχουν καταρρεύσει, ενώ σε ορισμένα κτίσματα με το πέρασμα των χρόνων ακόμη και οι τοιχοποιίες έχουν υποστεί μεγάλες καταστροφές. Οι προτάσεις αφορούν τα κτήρια που διατηρούνται σε καλύτερη κατάσταση και στα οποία προτείνεται: εξυγίανση, στήριξη και ενίσχυση της τοιχοποιίας (όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο), επανατοποθέτηση υλικού όπου έχει καθαιρεθεί, αφαίρεση παλαιότερου επιχρίσματος που έχει αποκολληθεί και ενσωμάτωση νέου, αποκατάσταση μέρους της τοιχοποιίας των ορόφων με νεότερο υλικό το οποίο θα είναι σε συνάρτηση με το παλαιό ώστε να υπάρχει ομοιομορφία στο σύνολο, αποκατάσταση κουφωμάτων που με τον καιρό έχουν αποσαθρωθεί ή έχουν υποστεί πλήρη καταστροφή, η δημιουργία νέας στέγης με πάνελ οροφής προτείνεται ως προσωρινή για την προστασία των κτισμάτων από καιρικές συνθήκες. Η δυνατότητα μελλοντικά κατασκευής εξ ολοκλήρου της στέγης με φυσικά υλικά φέρεται στην κρίση των ιδιοκτητών.

Διώροφο κτίσμα με αυλή και βοηθητικούς χώρους

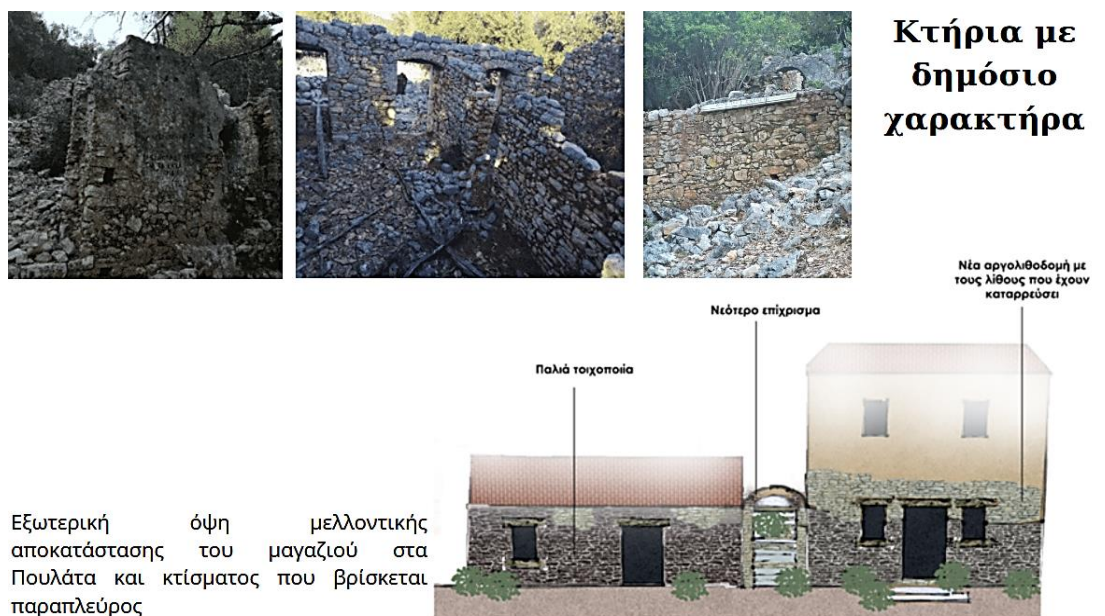
- Τα ανοίγματα και οι κάσες θα αποκατασταθούν και θα τοποθετηθούν νεότερα
- Υπάρχει αρκετό υλικό επιτόπιο (λίθοι) που έχουν αποκολληθεί και μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν
- Μελλοντικά η επισκευή στέγης με βυζαντινά ή γαλλικά κεραμύδια είναι επιθυμητή για την διατήρηση εξ'ολοκλήρου των παραδοσιακών στοιχείων των οικισμών

Εικόνα 95. Επιτόπια φωτογραφία με το σκίτσο διώροφου κτίσματος με αυλή (εικ. πάνω) και η αποκατάσταση που προτείνεται με επεμβάσεις που μπορούν να επιτευχθούν ώστε να αναδειχθούν τα αρχιτεκτονικά και παραδοσιακά του στοιχεία. Το κτήριο παρουσιάζεται ως παράδειγμα και για τα υπόλοιπα κτίσματα της ίδιας κατηγορίας που είναι σε καλή κατάσταση.

Πηγή : προσωπικό αρχείο και επεξεργασία

Χώρων που εξασφάλιζαν την κοινωνική ζωή των κατοίκων προτείνεται να υπάρξει μερική αποκατάστασή τους ώστε να ολοκληρώσουν την εικόνα που σχηματίζεται για την αγροτική κοινωνία του παρελθόντος. Θα είναι χώροι που θα συνεχίσουν να διατηρούν τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα και θα φέρουν και πληροφορίες για το σύνολο των οικισμών. Οι εργασίες που προτείνονται είναι : αναστήλωση μέρους των λίθων που έχουν καταρρεύσει και τοποθέτηση εκ νέου λιθοδομής για την τοιχοποιία, αποκατάσταση ανοιγμάτων και κουφωμάτων με νεότερα υλικά κατασκευής, τοποθέτηση στοιχείων εξωτερικά για στάση και ξεκούραση . Την ίδια αντιμετώπιση επεμβατικά θα έχουν και τα κτίσματα των δημοτικών σχολείων που υπάρχουν στα Πουλάτα και τα Λαταβινάτα. Οι δημόσιοι χώροι και στους τρεις οικισμούς βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από το κυρίως οδικό δίκτυο που τους συνδέει. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται και κατοικίες αλλά και μικρές πλατείες. Τα κτήρια είναι σε κακή κατάσταση οπότε δεν κρίνεται σκόπιμη η καθολική τους αποκατάσταση, αλλά μέρους αυτών μπορεί να αναδειχθεί και να χρησιμοποιηθεί ο περιβάλλον εξωτερικός χώρος τους για την ενασχόληση και αναψυχή μικρών παιδιών που θα επισκέπτονται την περιοχή. Με τον τρόπο αυτό τα κτήρια δεν χάνουν την αρχική τους λειτουργικότητα και θα συνεχίσουν να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του συνόλου της κοινωνίας.

Εικόνα 96. Φωτογραφίες από δημόσια κτήρια στους προσεισμικούς οικισμούς όπως είναι το μαγαζί του χωριού στα Πουλάτα και τα δημοτικά σχολεία των Λαταβινάτων και Πουλάτων αντίστοιχα. Τα κτήρια στην σχεδιαστική απεικόνιση παρουσιάζονται ως παράδειγμα και για τα υπόλοιπα κτίσματα της ίδιας κατηγορίας που είναι σε καλή κατάσταση.

Βοηθητικοί Χώροι

■ Ασβεστοκάμινα

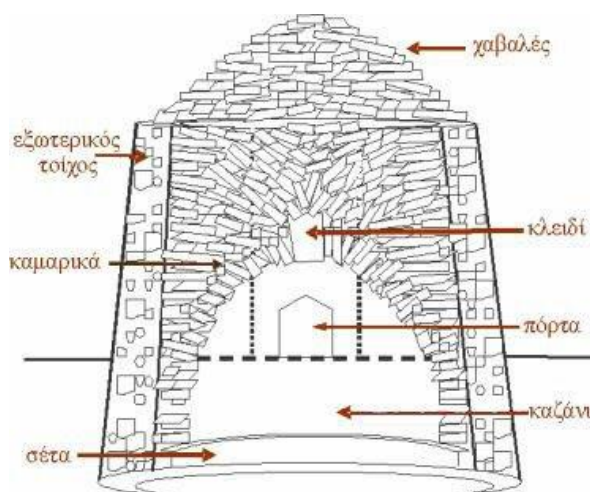
Το επάγγελμα του ασβεστοποιού είναι από τα αρχαιότερα επαγγέλματα και μεταδιδόταν εμπειρικά από πατέρα σε γιο. Τα πετρώματα της Κεφαλονιάς, κυρίως ασβεστολιθικά, αλλά και το είδος της βλάστησης με την πλούσια μακκία και τους πετρώδεις φρυγανότοπους προσφέρονταν από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι και το πολύ πρόσφατο παρελθόν για ασβεστοποιία. (Ευθυμιάτου-Κατσούνη, 2012) Η

δραστηριότητα αυτή σε ορισμένες περιοχές του νησιού αποτελούσε πηγή εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών, σύμφωνα με την οποία ορισμένοι οικισμοί ασκούσαν κατ' επάγγελμα την τέχνη του ασβεστοποιού, το οποίο ήταν «εν ζωή» μέχρι και το 1990 (Γαλανός, 2018). Τα ασβεστοκάμινα που εντοπίστηκαν στους οικισμούς δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση, καθώς τα περισσότερα έχουν υποστεί αλλοιώσεις

Εικόνα 98. Ασβεστοκάμινο στον οικισμό των Λαταβινάτων

Πηγή : προσωπικό αρχείο

Εικόνα 97. Σκίσο ασβεστοκάμινου με ορολογία των τμημάτων που αποτελούν την κατασκευή του.

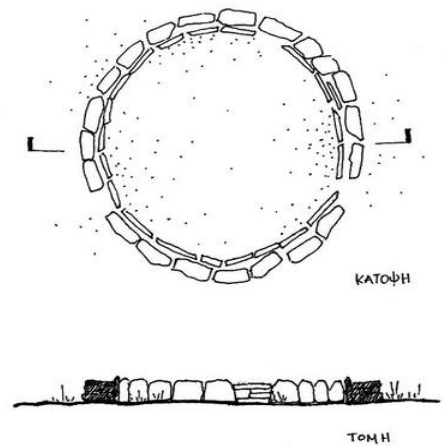
Πηγή : docplayer.gr/13800339

(κατάρρευση λίθων) από την πάροδο του χρόνου και τις καιρικές συνθήκες, ενώ άλλα έχουν μετατραπεί σε χώρους αποθήκευσης από τους κατοίκους που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Προτείνεται η μερική αναστήλωσή τους, εφόσον οι λίθοι που τα απαρτίζουν και έχουν καταρρεύσει βρίσκονται στο πεδίο διάσπαρτοι. Η σημαντικότητά τους στην αγροτική κοινωνία λειτούργησε κομβικά στην οικονομία των οικισμών. Επίσης πινακίδες πληροφόρησης με εικόνες θα λειτουργήσουν εκπαιδευτικά και ενημερωτικά για μια τέχνη που πλέον έχει χαθεί.

■ Αλώνια

Η διαδικασία του αλωνίσματος γινόταν στα χωριά σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους - τα αλώνια. Πλέον στους προσεισμικούς οικισμούς συναντάμε αρκετά αλώνια που δεν χρησιμοποιούνται πλέον, ενώ οι αλωνιστές, που ασκούσαν το επάγγελμα αυτό, έχουν σχεδόν εξαφανισθεί με την πάροδο των χρόνων (Γαλανός, 2018).

Το αλώνι το έκτιζαν ανάμεσα σε δρόμους ή ξέφωτα και για την θεμελίωσή του χρησιμοποιούσαν ξερολιθιά στα τόξα του για να στερεώσουν τα χώματα, ώστε να μην καταρρέουν μέσα στο αλεστήρι. Βέβαια στα προσεισμικά χωριά συναντάμε συνήθως αλώνια περίτεχνα, ολοστρογγυλά και γυρισμένα με πέτρα και γείσο υπερυψωμένο. Πέρα από την γερή και καλοφτιαγμένη γυριστή λιθοδομή που το κρατά και το ορίζει, το πάνω μέρος ήταν πλακόστρωτο με μεγάλους αρμούς. Στο κέντρο του αλωνιού⁶¹ τοποθετούσαν το στυγερό ή στοιχερό. Ένα κάθετο παλούκι μπηγμένο σε μια τρύπα που την είχαν περιτοιχίσει με πέτρες για να μην καταχώνεται. Στο στυγερό έδεναν το μακρύ σκοινί το οποίο κατέληγε στο ζευγάρωμα των αλόγων εκείνων, που θα αλώνιζαν με ασταμάτητους κύκλους πάνω στα απλωμένα στάχυα. Οι εργασίες που προτείνονται

Εικόνα 99. Σκαρίφημα αλωνιού σε κάτοψη και τομή
Πηγή : 5a.arch.ntua.gr/project/14156/14676

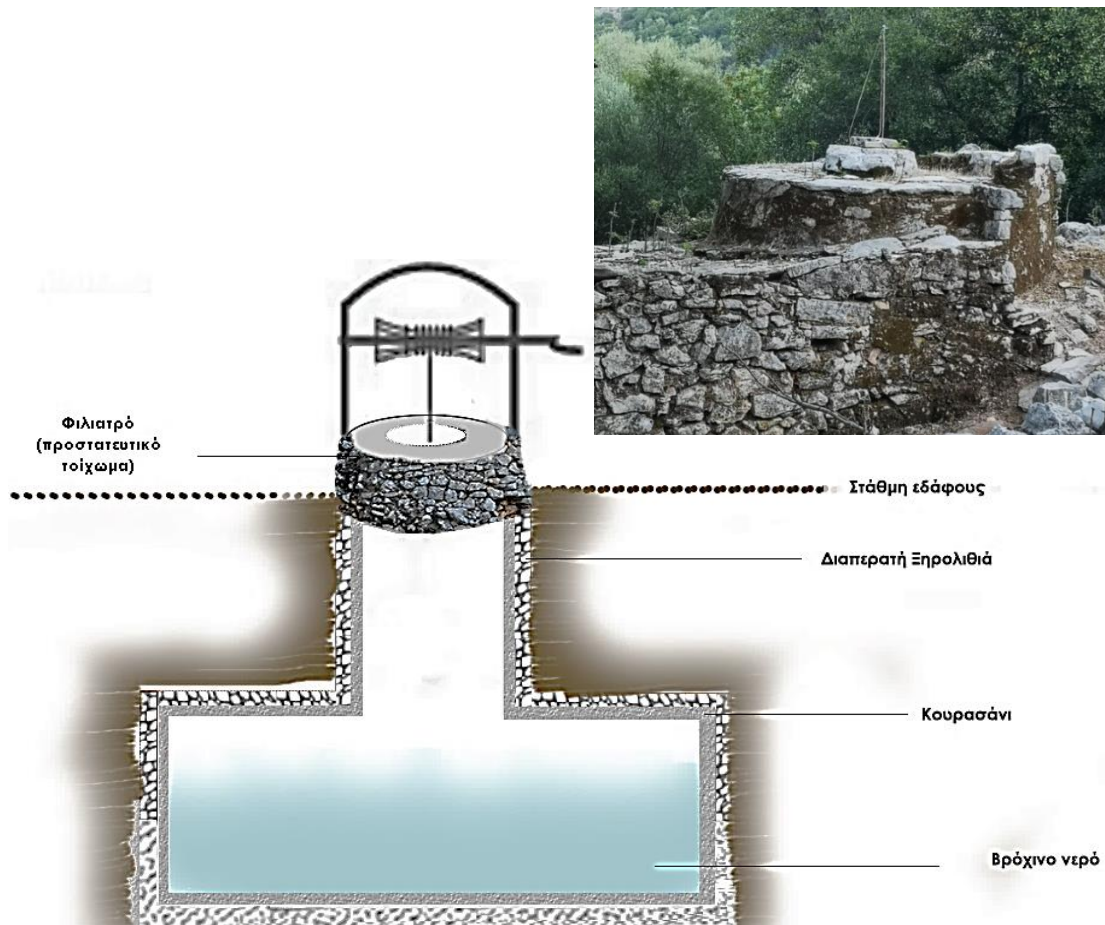

Εικόνα 100. Πέτρινο αλώνι στην είσοδο του χωριού των Λειβαθηνάτων.
Πηγή : προσωπικό αρχείο

αφορούν τον καθορισμό τους ώστε να μπορέσει να αναδειχθεί το σχήμα και η μορφή τους. Επίσης θα μπορούσαν να τοποθετηθούν ενδεικτικά πινακίδες πληροφόρησης με εικόνες για την διαδικασία του αλωνίσματος.

⁶¹ Γαλανός Μ. 2018. Κείμενο δημοσιευμένο στην σελίδα : Κομπόγιο ιστορίας Κεφαλονιάς και Ιθάκης

- Στέρνες (Πηγάδια)

Εικόνα 101. Σχεδιαστική απεικόνιση στέρνας όπως είναι εσωτερικά και τα υλικά από τα οποία κατασκευάζεται
 Πηγή : προσωπικό αρχείο και επεξεργασία

Η Κεφαλονιά είναι ένα νησί που ανέκαθεν αντιμετώπιζε προβλήματα λειψυδρίας. Ειδικότερα οι ορεινοί οικισμοί στερούνταν πόσιμο νερό το οποίο και έπρεπε να μεταφέρουν από πηγές και κεντρικά παραλιακά χωριά. Για τον λόγο αυτό η κατασκευή της στέρνας (πηγάδι) ήταν ένα από τα αρχικά οικοδομήματα των νοικοκυριών. Όλα σχεδόν τα σπίτια είχαν από μια στέρνα. Σε μερικά από αυτά η στέρνα ήταν κοινή ιδίως στα συγγενικά και αδελφικά σπίτια. Οι στέρνες ήταν τοποθετημένες κυρίως σε ανοικτούς χώρους στην αυλή του σπιτιού δίπλα στην κουζίνα, ενώ σε άλλες περιπτώσεις την έφτιαχναν σε άλλο ιδιόκτητο οικόπεδο ή χωράφι σε απόσταση από την κατοικία (Μαρκαντωνάτου, Σιμάτος, 2008). Ως βασικό στοιχείο της κοινωνίας της εποχής προτείνεται να αποκατασταθούν στο σύνολο τους στέρνες που βρίσκονται σε αρκετά καλή κατάσταση και ήδη χρησιμοποιούνται από τους αγροκτηνοτρόφους της περιοχής για παροχή νερού σε δύσβατα σημεία. Η τοποθέτηση σήμανσης με

κατασκευαστικές λεπτομέρειες και τρόπους συλλογής νερού θεωρείται απαραίτητη ώστε οι επισκέπτες να έχουν την ευκαιρία να κατανοήσουν καλύτερα την όλη προσπάθεια των ανθρώπων, ώστε να καταφέρουν να εξασφαλίσουν την απαραίτητη ποσότητα νερού η οποία ήταν και παραμένει ζωτικής σημασίας για το νησί και τις αγροτικές εργασίες των κατοίκων του.

▪ Ελαιοτριβεία/Λιοτρίβια

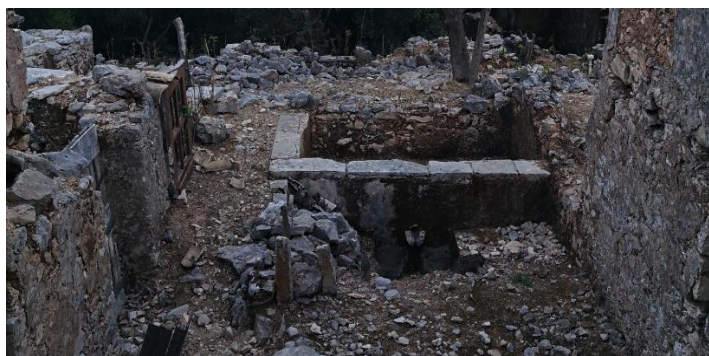
Εικόνα 102. Πετρόμυλοι μέσα σε αυλή στο χωριό Πουλάτα και σκαρίφημα των μύλων όπως αυτοί χρησιμοποιούνταν

Πηγή : προσωπικό αρχείο (εικ. αριστερά) , 5a.arch.ntua.gr/project/10038/11038 (εικ. δεξιά)

Αρχικά, η πρώτη ύλη έφτανε από τους παραγωγούς, (σιτάρι, ελιά) καθαρισμένη, πλυμένη και έτοιμη να μπει στον πετρόμυλο. Στη συνέχεια, οι πέτρες, με τη μέθοδο της ψυχρής έκθλιψης, συνέθλιβαν ολόκληρο τον καρπό. Με τον τρόπο αυτό η ύλη διαχωριζόταν από την σάρκα και κατέληγε σε μια μεγάλη σκάφη (γούρνα) για να συλλεχθεί. Η κάτω πέτρα ήταν σταθερή κι η πάνω περιστρεφόταν. Η περιστροφή σε μικρό μύλο γινόταν με το χέρι και με δύναμη ζώου, αέρα ή νερού. Στην διαδικασία απαραίτητα σύνεργα ήταν τα πιεστήρια και οι τροχαλίες , ώστε να μπορέσει ο παραγωγός να γυρίσει τον τροχό είτε χειροκίνητα είτε με την βοήθεια αλόγων (Γαλανός , 2019). Τα βοηθητικά εργαλεία των μύλων έχουν μεταφερθεί ή οξειδωθεί και πλέον υπάρχουν μόνο οι πετρόμυλοι στις αυλές των σπιτιών. Σύμφωνα και με τις παραπάνω επεμβατικές μεθόδους που προτείνονται για τα υπόλοιπα αγροτικά

βοηθητικά εργαλεία και χώρους , ο καθαρισμός τους κρίνεται απαραίτητος. Εν συνεχεία η τοποθέτηση των εργαλείων που χρειάζεται, ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν, βρίσκεται στην ευχέρεια των κατοίκων όπου με την λειτουργία του Ανοιχτού Μουσείου – Πάρκου θα μπορούσε να υπάρχει και η επιτόπια λειτουργία ορισμένων μύλων. Πινακίδες πληροφόρησης και ανάδειξης της διαδικασίας θα ήταν ωφέλιμη στην ενημέρωση και μετάδοση σημαντικών πληροφοριών για την εξελικτική πορεία της αγροτικής κοινωνίας και των μεθόδων της.

▪ Ληνός – Ποδόχι

*Εικόνα 103. Ληνός σε ερειπωμένο κτίσμα στο χωριό Πουλάτα
Πηγή : προσωπικό αρχείο*

Ο ληνός και το ποδόχι υπήρχε σχεδόν σε κάθε οικία. Ήταν μέρος της καθημερινότητας των κατοίκων αλλά και της παράδοσης της Κεφαλονιάς. Κάθε οικογένεια ήθελε τουλάχιστον μια μικρή παραγωγή του δικού της κρασιού από το αμπέλι της. Στο μέρος αυτό που ήταν τις περισσότερες φορές εντός του καθημερινού ή στον χώρο των αυλών κοντά στους μύλους, πατάγανε τα σταφύλια για να πάρουν το μούστο . Το ποδόχι ήταν ένα κοίλο κτίσμα ή λάκκος , όπου συγκεντρώνεται ο μούστος που έρρεε από το πατητήρι. Οι περισσότεροι ληνοί που εντοπίστηκαν, βρίσκονται σε καλή κατάσταση με μικρές αποκολλήσεις υλικού λόγω της παρόδου του χρόνου και της μη συντήρησής τους. Όπως αναφέρεται και στο παράδειγμα των μύλων και εδώ οι επεμβατικές εργασίες αφορούν περισσότερο στον καθαρισμό τους και μερική αποκατάσταση μέρους των λίθων που έχουν αποκολληθεί. Το νεότερο κονίαμα όπου αυτό χρειαστεί , είναι απαραίτητο για την στερέωσή τους.

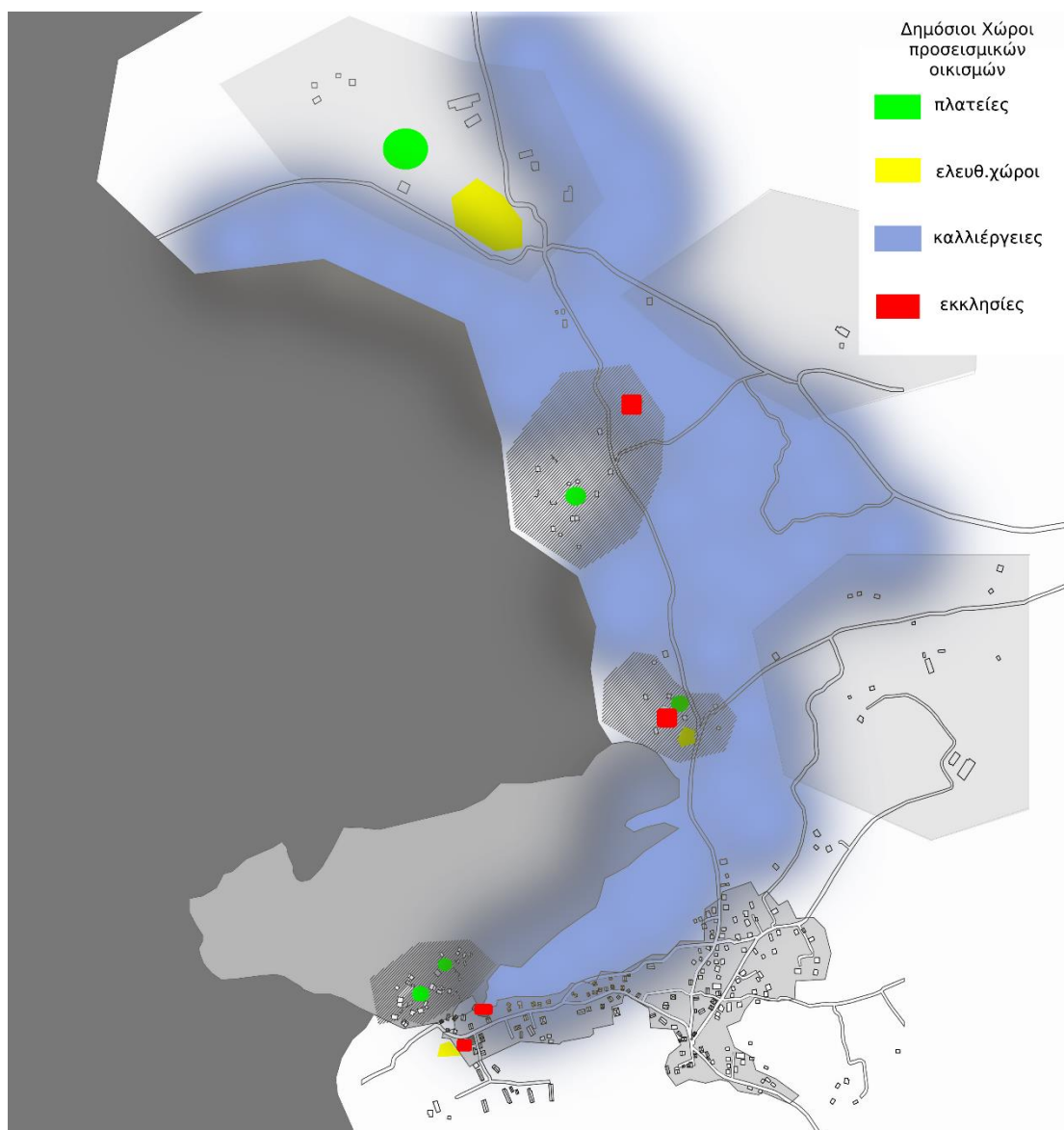
▪ Φούρνοι

Επιπλέον, στοιχείο που συναντάμε σε αρκετές κατοικίες των προσεισμικών οικισμών είναι οι πετρόχτιστοι φούρνοι στον χώρο της αυλής των σπιτιών. Συνήθως οι εργασίες που αφορούσαν το μαγείρεμα και την διεργασία του φαγητού γινόντουσαν έξω από το καθημερινό δωμάτιο στον χώρο της αυλής, που ήταν τοποθετημένοι όλοι οι βοηθητικοί χώροι της κατοικίας. Η επανατοποθέτηση των λίθων που έχουν καταρρεύσει και η αποκατάσταση εκείνων που βρίσκονται σε καλή κατάσταση, βοηθάει στο σύνολο του έργου του Ανοιχτού Μουσείου – Πάρκου ώστε να υπάρχει πληροφόρηση για όλα τα μορφολογικά στοιχεία της αγροτικής κατοικίας.

Εικόνα 104. Φωτογραφίες από την επιτόπια έρευνα στους οικισμούς Πουλάτα, Λαταβινάτα και σκίτσο φούρνο
Πηγή : προσωπικό αρχείο

Δημόσιοι Χώροι

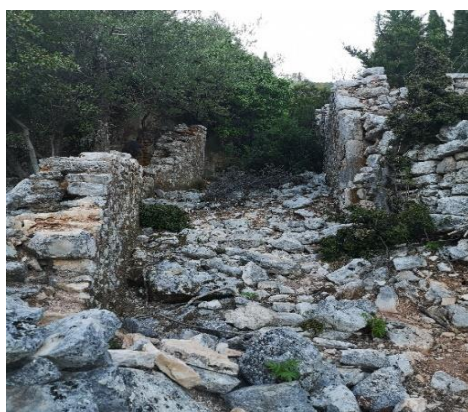
Εικόνα 105. Χάρτης με τους δημόσιους χώρους που υπάρχουν στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο των οικισμών.

Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Οι πλατείες των οικισμών λόγω του ρόλου που κατείχαν ως χώροι συγκέντρωσης και εκδηλώσεων, αποτελούν σημαντική παράμετρο στην αξιοποίηση του συνόλου της πρότασης. Προτείνεται να επαναχρησιμοποιηθούν ως χώροι ανάπαυσης, με τοποθέτηση ξύλινων κατασκευών και να συνεχίσουν να είναι κομβικά σημεία αλληλεπίδρασης ως χώροι εκδηλώσεων. Με αυτόν τον τρόπο θα ενδυναμωθεί ο ρόλος τους και θα ενεργοποιηθούν ξανά ως δημόσιοι χώροι. Μεγάλη συμβολή σε αυτό θα αποτελέσουν και οι εορταστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται κατά τους θερινούς μήνες ιδιαίτερα στα χωριά Πουλάτα και Λειβαθηνάτα.

Περιβάλλον Χώρος

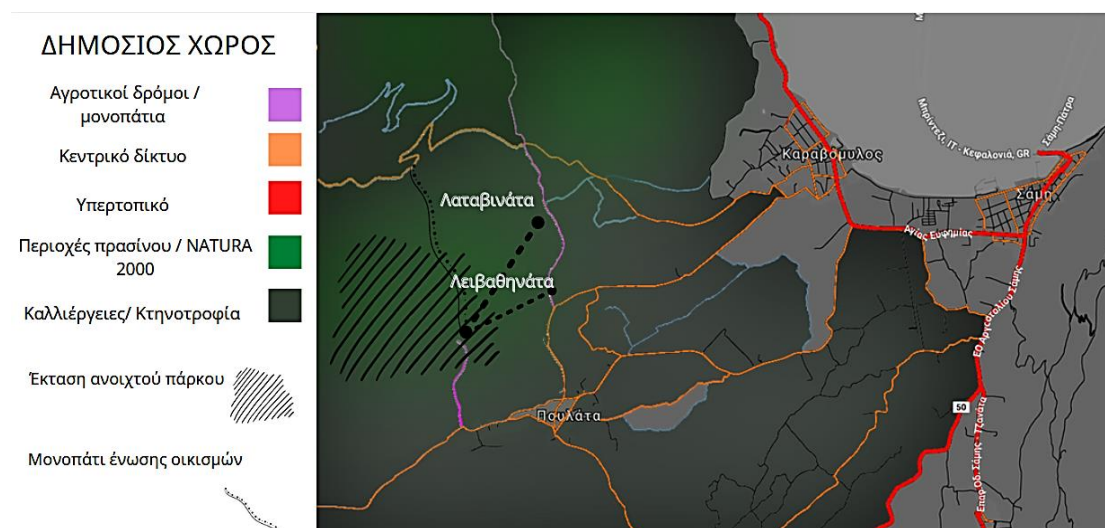
Για ευνόητους λόγους όλοι οι προσεισμικοί οικισμοί επιβάλλεται να καθαριστούν , να δεντροφυτευτούν, κυρίως κατά μήκος των μονοπατιών και στην περιοχή των πλατειών, για τονισμό σημείων και περιοχών που είναι προς ανάδειξη. Είναι απαραίτητο να τοποθετηθούν λάμπες φωτισμού, κάδοι απορριμμάτων και τέλος περίφραξη στα όρια των οικισμών για την προστασία των επισκεπτών και τη διατήρηση της καθαριότητας από ελεύθερα ζώα κτηνοτρόφων που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή. Ακόμη, οι ξερολιθικές κατασκευές που υπάρχουν διάσπαρτες στον περιβάλλοντα χώρο των οικισμών θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημεία πληροφόρησης για τις αγροτικές μελλοντικές οικολογικές επεμβάσεις αξιοποίησής τους με σκοπό την μέγιστη απόδοση σε υπαίθρια προϊόντα και καλλιέργειες.

Εικόνα 106. Φωτορεαλιστική απεικόνιση για την ανάδειξη των ξερολιθικών κατασκευών σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις στους προσεισμικούς οικισμούς (εικ. πάνω), όπως διακρίνεται και στις φωτογραφίες από τους παλιούς δρόμους στους οικισμούς, επιβάλλονται εργασίες στον περιβάλλον χώρο τους για διάνοιξη μονοπατιών και καλύτερης κατανόησης του χώρου. Πηγή : προσωπικό αρχείο και επεξεργασία

Προσβάσεις

Προτείνεται να χρησιμοποιηθούν οι αγροτικοί δρόμοι από τα Λειβαθηνάτα προς τα Λαταβινάτα καθώς και οι παράδρομοι που ενώνουν τους δύο οικισμούς με τον κεντρικό δρόμο προς Σάμη – Καραβόμυλο. Με αυτόν τον τρόπο οι διαδρομές από και προς το Ανοιχτό Μουσείο θα συνδέονται με το υπάρχον οδικό δίκτυο. Θα διατηρηθούν οι χωματόδρομοι αλλά με εξομάλυνση και τοποθέτηση πατημένου χώματος. Επιπροσθέτως θα δημιουργηθούν τρεις χώροι στάθμευσης στον βασικό άξονα του μονοπατιού από τα Πουλάτα προς τους άλλους δύο οικισμούς. Τα μονοπάτια εντός των οικισμών θα πρέπει να καθαριστούν από τη θαμνώδη βλάστηση και τις πέτρες που έχουν μετατοπιστεί ή καθαιρεθεί από διπλανά κτήρια, ώστε να επαναπροσδιοριστούν οι χώροι κίνησης και να αποτυπωθεί η εικόνα των μικρών καντουνιών που συνδέονταν με το οδικό δίκτυο. Για την σύνδεση των τριών οικισμών προτείνεται να διανοιχθούν μονοπάτια που θα χρησιμεύσουν ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να περιηγηθεί στον χώρο, ακολουθώντας τις πορείες που προσφέρονται χωρίς μεταφορικό μέσο και να εξερευνήσει το φυσικό τοπίο της περιοχής. Υπάρχει ωστόσο και η δυνατότητα προσέγγισης έως ένα σημείο των οικισμών με όχημα, συνδέοντάς τους παράλληλα με τα αξιοθέατα που προτείνονται στην ευρύτερη περιοχή.

Εικόνα 107. Χάρτης με τους δρόμους και τα μονοπάτια που προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για το Υπαίθριο Μουσείο - Ανοιχτό Πάρκο αλλά και την πρόσβαση στους οικισμούς.

Πηγή : προσωπική επεξεργασία

Εκκλησίες

Από την έρευνα που διεξήχθη στους ανωτέρω οικισμούς είναι αντιληπτό το μέγεθος της καταστροφής των περισσότερων ιερών ναών με εξαίρεση την εκκλησία του Αγ. Σπυρίδωνος , η οποία διατηρείται σε καλή κατάσταση καθώς είναι επισκέψιμη και ενεργή. Βασικά κριτήρια για την ολοκληρωμένη διαχείριση των διατηρητέων εκκλησιών της περιοχής, τα οποία θα μπορούσαν να συμβάλλουν και στο σύνολο των επεμβάσεων της περιοχής είναι :

- Η διαδικασία επιλογής των τεχνικών αποκατάστασης και αντιμετώπισης των προβλημάτων που εντοπίζονται στα εκκλησιαστικά κτήρια, με ενέργειες υπό την πλήρη καθοδήγηση και εξειδίκευση επιστημονικού προσωπικού, ώστε να αντιμετωπιστούν με σεβασμό προς την αρχική τους μορφή, χωρίς τον περαιτέρω φόβο αλλοιώσεων των αρχιτεκτονικών τους στοιχείων ή όσων από αυτά έχουν απομείνει.
- Η μελέτη στην εφαρμογή των επεμβάσεων για συμβατότητα των νέων υλικών με τα πρωτότυπα, ώστε να υπάρχει αρμονία στο σύνολο.
- Εφαρμογή τεχνικών ώστε τα εναπομείναντα χαρακτηριστικά στοιχεία των εκκλησιών να αναδειχθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (ανοίγματα, κωδωνοστάσια, κόγχες ιερών)
- Το χρονικό κόστος εκτέλεσης των εργασιών είναι επίσης αρκετά σημαντικό, ώστε να καθοριστούν οι βασικές και άμεσες επεμβάσεις οι οποίες ίσως καθυστερήσουν το έργο, διότι αφορούν την θεμελίωση και την στήριξη των τοιχοποιιών που έχουν καταρρεύσει ή αποκολληθεί, καθώς και την δημιουργία εκ νέου στέγης.

Εικόνα 108. Παναγία Αμυγδαλιώτισσα, Πουλάτα(αριστερά) , Ι. Ναός Παναγίας στα Λειβαθηνάτα, εξωτερικό της κόγχης του ιερού και το εσωτερικό τέμπλο του ναού (δεξιά).

Δ.4.3 Πολιτιστικές Διαδρομές

Οι διαδρομές που προτείνονται καταλαμβάνουν αρκετά σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή της Σάμης και συνδέονται μεταξύ τους. Επίσης λαμβάνεται υπόψιν η διάρκεια τους καθώς υπάρχει κλιμακωτή δυσκολία και προσπέλαση που επιτρέπει εκτός από την πεζοπορία και τροχήλατα μέσα όπως το ποδήλατο και το αμάξι. Σκοπός των διαδρομών αυτών είναι να αξιοποιηθούν πολιτιστικοί και μνημειακοί χώροι και να αναδειχθεί η περιοχή και ο φυσικός πλούτος που διαθέτει.

Εικόνα 109. Χάρτης με τις προτεινόμενες πεζοπορικές και διαδρομές που μπορούν να επιτευχθούν. Παράλληλα λόγω του οδικού δικτύου που συνδέει τα μέρη μεταξύ τους, θα υπάρχει και η δυνατότητα επίσκεψης οδικός σε ορισμένα από αυτά

Πηγή : Χάρτης Google Maps με προσωπική επεξεργασία

Διαδρομή Α Ανοιχτό Μουσείο Προσεισμικών Οικισμών - Συνολική απόσταση: 2,91 χιλιόμετρα

Η διαδρομή είναι σχετικά βατή στο μεγαλύτερο μέρος της με ελάχιστο βαθμό δυσκολίας. Ουσιαστικά ενώνει τους προσεισμικούς οικισμούς της περιοχής με μονοπάτι το οποίο έχει διευρυμένες διακλαδώσεις ώστε να μπορείς να δεις τους οικισμούς από κοντά και να περιηγηθείς μέσα σε αυτούς. Επιλέγοντας την διαδρομή αυτή ο επισκέπτης ενημερώνεται για τους καταστρεπτικούς σεισμούς του '53, λαμβάνει γνώσεις για την αγροτική ζωή και καθημερινότητα των κατοίκων μέσα από τις οικίες και τους βοηθητικούς χώρους, αλλά και να παρατηρήσει από κοντά τις διατηρητέες εκκλησίες που υπάρχουν όλες - δείγματα Επτανησιακής αρχιτεκτονικής από τα τέλη του 16^{ου} έως και του 19^{ου} αιώνα.

Επίσης, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί στο σύνολό του «το ανοιχτό Πάρκο» που αποτελείται από τρεις οικισμούς (Πουλάτα, Λειβαθηνάτα, Λαταβινάτα) με τελικό προορισμό το παλιό χωριό των Βλαχάτων, και να επιλέξει να ακολουθήσει όποια διαδρομή εκείνος επιθυμεί.

Διαδρομή Β Σπηλαιολογικές Αναζητήσεις- Συνολική απόσταση: 8,86 χιλιόμετρα

Η συγκεκριμένη διαδρομή είναι αρκετά εύκολη διότι στο μεγαλύτερο μέρος της χρησιμοποιείται το οδικό δίκτυο της περιοχής και δεν υπάρχουν δύσβατα σημεία. Προτείνεται να χρησιμοποιηθούν μέσα μεταφοράς, όπως ποδήλατα ή οχήματα μικρών διαστάσεων, με ανοιχτή οροφή ώστε ο επισκέπτης να έχει ορατότητα, είτε να πραγματοποιήσει την περιπατητική διαδρομή και να επισκεφθεί τα σημεία ενδιαφέροντος.

Η περιοχή της Σάμης ενδείκνυται για τέτοιου είδους σπηλαιολογικές εξορμήσεις διότι διαθέτει τα περισσότερα σπηλαιοβάραθρα στο σύνολο του νησιού. Οι επισκέπτες που θα επιλέξουν την διαδρομή, μπορούν να ενημερωθούν στο ανάλογο κέντρο το οποίο προτείνεται να είναι η Οικία Μουσείο. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η δυνατότητα σε

πολιτιστικούς χώρους να αυξήσουν την επισκεψιμότητά τους και να δημιουργηθεί μια συνδεσιμότητα με τα αξιοθέατα της περιοχής ώστε να ωφεληθεί στο σύνολο του ο Δήμος και οι ανάλογοι φορείς. Επίσης, θα υπάρχει πληροφόρηση για όλες τις διαδρομές, τα σημεία ενδιαφέροντος και τις δραστηριότητες που παρέχονται.

Τέλος, το κοινό που επιλέγει εναλλακτικούς τρόπους τουρισμού θα μπορεί μέσα από ειδικά προγράμματα κατάδυσης και κατάβασης με τον απαραίτητο εξοπλισμό και το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό να επιδοθεί σε εξερεύνηση ορισμένων από τα προτεινόμενα σπήλαια.

Διαδρομή Γ Ιστορικά / Μνημειακά - Συνολική απόσταση: 6,78 χιλιόμετρα

Το ύψος της διαδρομής είναι μνημειακό και ιστορικό . Η πόλη της Σάμης είναι από τις αρχαιότερες του νησιού με την ακρόπολη και τα τείχη της αρχαίας Σάμης, τα λουτρά και τις βυζαντινές εκκλησίες να επιβεβαιώνουν την μεγάλη ιστορία της. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να πληροφορηθεί για την ιστορία του τόπου και την ναυτική δύναμη που είχε αποκτήσει, στο δεύτερο κέντρο πληροφόρησης που προτείνεται να δημιουργηθεί στο Ναυτικό Μουσείο της Σάμης. Με σημείο έναρξης το Μουσείο, θα υπάρχει μια πλήρης ενημέρωση για την αρχαία Σάμη με έκθεση από τα αρχαιολογικά ευρήματα που έχουν ανασκαφεί από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κεφαλληνίας, καθώς επίσης και για τις ενέργειες που έχουν πραγματοποιηθεί ανά τα χρόνια για τις σωστικές ανασκαφές και αναστηλώσεις των βυζαντινών Μονών των Αγ. Φανέντων και της Θεοτόκου Αγριλιών.

Σε συνδυασμό με το φυσικό τοπίο που βρίσκονται τα μνημεία, η διαδρομή συνδυάζει το ιστορικό ενδιαφέρον με την απaráμιλλη θέα προς τον κόλπο της Σάμης και της Αντίσαμου. Οι περιπατητές έχουν την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν μια διαδρομή μέσα σε μια καταπράσινη έκταση και να καταλήξουν είτε προς την πόλη της Σάμης και το λιμάνι της είτε προς την πανέμορφη παραλία της Αντίσαμου που βρίσκεται από την ανατολική πλευρά.

Διαδρομή Δ Φύση και Περιοχές Natura 2000 - Συνολική απόσταση: 12,37 χιλιόμετρα

Σκοπός της διαδρομής αυτής είναι η ενημέρωση των επισκεπτών για τις προστατευμένες περιοχές και τον ουσιώδη και πολύ σημαντικό ρόλο του Φορέα του Δρυμού του Αίνου στην προσπάθεια διάσωσης της χλωρίδας και πανίδας της περιοχής. Η διαδρομή μπορεί να πραγματοποιηθεί ξεκινώντας από το σημείο επιλογής του επισκέπτη, εφόσον ενώνεται με την Διαδρομή 1 των προσεισμηκών οικισμών. Υπάρχει όμως και η δυνατότητα της επιλογής από τον παλιό οικισμό των Βλαχάτων. Μέσα από διάφορα είδη ελάτης, πεύκων και δέντρων αλλά και θαμνωδών φυτών, ο περιπατητής ενημερώνεται με σχετικές πινακίδες πληροφόρησης που θα υπάρχουν για τα προστατευόμενα είδη φυτών. Ακόμη χώροι στάσης και θέασης θα τοποθετηθούν σε διάφορα σημεία της διαδρομής, ώστε να δίνουν την δυνατότητα παρατήρησης όχι μόνο του φυσικού τοπίου αλλά και των ζωντανών οργανισμών που επιβιώνουν και βρίσκονται υπό προστασία. Η διαδρομή τελειώνει σε μία ακόμα κατάφυτη με υπέροχη θέα Μονή, αυτή της Θεοτόκου Θεμάτων της Πυλάρου.

Δ.4.4 Χώροι Κοινού – Αναψυχής

Στον ευρύτερο χώρο του μουσείου αλλά σε απόσταση από τα κτήρια των δημοτικών σχολείων που διατηρούνταν στους οικισμούς των Πουλάτων και των Λαταβινάτων, προτείνεται να τοποθετηθούν, χώροι αναψυχής ώστε παιδιά και έφηβοι μέσα από εκπαιδευτικά εξαρτήματα και εργαλεία σχετικά με την ύπαιθρο να πληροφορούνται και παράλληλα να ψυχαγωγούνται. Ακόμη μικρού τύπου υποδομές και υπηρεσίες προς το κοινό θα προσφέρονται στον χώρο, πάγκοι για στάση και ξεκούραση καθώς και ανοιχτές καθαρισμένες στέρνες για παροχή νερού.

Εικόνα 110. Προτεινόμενοι ξύλινοι πάγκοι στάσης και αναπαυσης καθώς και πόσιμο νερό από ενεργά πηγάδια που είναι στην περιοχή θα επιφέρουν ανέσεις για τους επισκέπτες του Ανοιχτού Πάρκου.

Οι χώροι εκπαίδευσης και αναψυχής θα είναι σε κάθε οικισμό, ώστε τα άτομα νεαρής ηλικίας να έχουν την ευκαιρία να παίξουν και να εξασκηθούν σε όλο τον χώρο του ανοιχτού μουσείου και όχι μεμονωμένα. Τα κτίσματα που στεγάζονταν παλαιότερα τα δημοτικά σχολεία των δύο οικισμών, είναι πλέον ερειπωμένα αλλά θα μπορούσαν να διαμορφωθούν κατάλληλα, ώστε να παρέχουν δραστηριότητες για τα νεαρά άτομα χωρίς να χάνουν τον παιδαγωγικό χαρακτήρα που κατείχαν στο παρελθόν. Προτείνεται να τοποθετηθούν όγκοι από οπλισμένο σκυρόδεμα ώστε να μπορούν να μεταφερθούν εύκολα τα υλικά και να μην διαβρωθούν με το χρόνο, εφόσον θα είναι εκτεθειμένα σε εξωτερικές συνθήκες. Επίσης τα σχήματα και οι μορφές θα είναι λιτές με μεγαλύτερη έμφαση στις δεξιότητες των νέων που θα τα χρησιμοποιήσουν.

Άρτιοι διαμορφωμένοι χώροι με χώμα και είδη καλλιέργειας θα τοποθετηθούν περιμετρικά ώστε να προσφέρεται η επί τόπου φύτευση μικρών σπόρων και λαχανικών. Αφιερωμένοι σε φυσικές δραστηριότητες, οι χώροι αυτοί θα προσπαθήσουν να επανεξετάσουν την σχέση του παιχνιδιού με την υπαίθρια εκπαίδευση.

Εικόνα 111. Σχέδιο χώρων αναψυχής για τις νεαρές ηλικίες (εικ. πάνω),
Πηγή : archdaily.com, Grayson Play-Lab for Adolescent Education , Matter Design, United States, 2020 και (εικ.
κάτω) απεικόνιση χώρου αναψυχής εντός προσεισμικού οικισμού,
Πηγή : φωτογραφία με προσωπική επεξεργασία

Δ.4.5 Πινακίδες / Σημάνσεις

Εικόνα 112. Πινακίδα σήμανσης βασικών αξιοθέατων και σημείων αναφοράς στην ευρύτερη περιοχή της Σάμης με ενημέρωση για τις πεζοπορικές διαδρομές αλλά και την σύνδεση του με το Υπαίθριο Μουσείο – Ανοιχτό Πάρκο στους προσεισμιτικούς οικισμούς.
Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Η σήμανση τοπικών αξιοθέατων, μνημείων και άλλων σημείων τουριστικού ενδιαφέροντος είναι αρκετά σημαντική καθότι με αυτόν τον τρόπο δίνεται η πληροφόρηση στον επισκέπτη. Εξίσου απαραίτητη κρίνεται η δημιουργία πινακίδων με τις πεζοπορικές διαδρομές που θα μπορούν να πραγματοποιηθούν στην ευρύτερη περιοχή, καθώς επίσης και χάρτες με τα κομβικά σημεία – αξιοθέατα τα οποία βρίσκονται εντός των διαδρομών αυτών. Οι πινακίδες θα αφορούν το σύνολο του ανοιχτού μουσείου με τα μνημεία και τα αξιοθέατα σε όλη την κοντινή εμβέλεια του Δήμου Σάμης που έχουν συνδεθεί με τις προτεινόμενες διαδρομές. Οι πινακίδες ενημέρωσης και σήμανσης των διαδρομών – αξιοθέατων προτείνεται να τοποθετηθούν σε κομβικά σημεία εντός του χώρου του μουσείου, στις κεντρικές αρτηρίες του οδικού δικτύου από και προς Σάμη αλλά και στον επαρχιακό δρόμο που συνδέει το χωριό Πουλάτα με τους κοντινούς οικισμούς που υπάρχουν. Στο δίκτυο διαδρομών όπως φαίνεται και στη φωτογραφία θα υπάρχει ο χάρτης με την περιοχή του Δήμου Σάμης

όπου και συγκαταλέγονται τα αξιοθέατα. Με διαφορετικό χρωματισμό και πληροφόρηση θα υπάρχουν αριθμημένες οι τοποθεσίες ανάλογα την διαδρομή που θα επιλέξει ο επισκέπτης. Στην πάνω δεξιά πλευρά θα υπάρχουν πληροφορίες για τα προσεισμικά χωριά αλλά και το Υπαίθριο Μουσείο. Στην κάτω πλευρά του χάρτη θα τοποθετηθούν φωτογραφίες από τα αξιοθέατα – μνημεία που θα έχει την ευκαιρία να δει ο επισκέπτης πραγματοποιώντας κάποια από τις διαδρομές. Επίσης, προτείνεται να δημιουργηθούν σύμβολα αναγνώρισης και ανάγνωσης πεζοπορικών διαδρομών, ώστε οι επισκέπτες να μπορούν να έχουν μια πλήρη εικόνα για το ύφος και τα αξιοθέατα που πρόκειται να συναντήσουν βάσει των ενδιαφερόντων τους .

Εικόνα 113. Σχέδιο με προειδοποιητική πινακίδα σήμανσης του σημείου που βρίσκεται κάθε φορά ο επισκέπτης διερχόμενος από κομβικά σημεία που βρίσκονται εντός του Ανοιχτού Πάρκου αναψυχής

Πηγή : προσωπική επεξεργασία

Η μετατροπή μέρους του οδικού δικτύου σε ένα προσανατολισμό φιλικό προς τον περιηγητή μπορεί να γίνει με πολλούς τρόπους, κυριότεροι των οποίων είναι η σήμανση και πληροφόρηση καθώς και η προσφορά εξυπηρετήσεων σε διάφορα σημεία. Πέρα από την τυπική σήμανση πινακίδων κατεύθυνσης απαιτείται μία πιο συγκροτημένη αντιμετώπιση ώστε ορισμένοι δρόμοι που καθορίζονται ως τμήματα των προτεινόμενων πεζοπορικών διαδρομών να εμπλουτιστούν με στοιχεία (π.χ. προειδοποιητικά σήματα) που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του πεζοπόρου.

Η πληροφορία που πρέπει να μεταβιβάζεται κατά τη διαδρομή, μπορεί να περιλαμβάνει αναγκαία στοιχεία όπως τις χιλιομετρικές αποστάσεις μετατρεπόμενες σε χρονικές

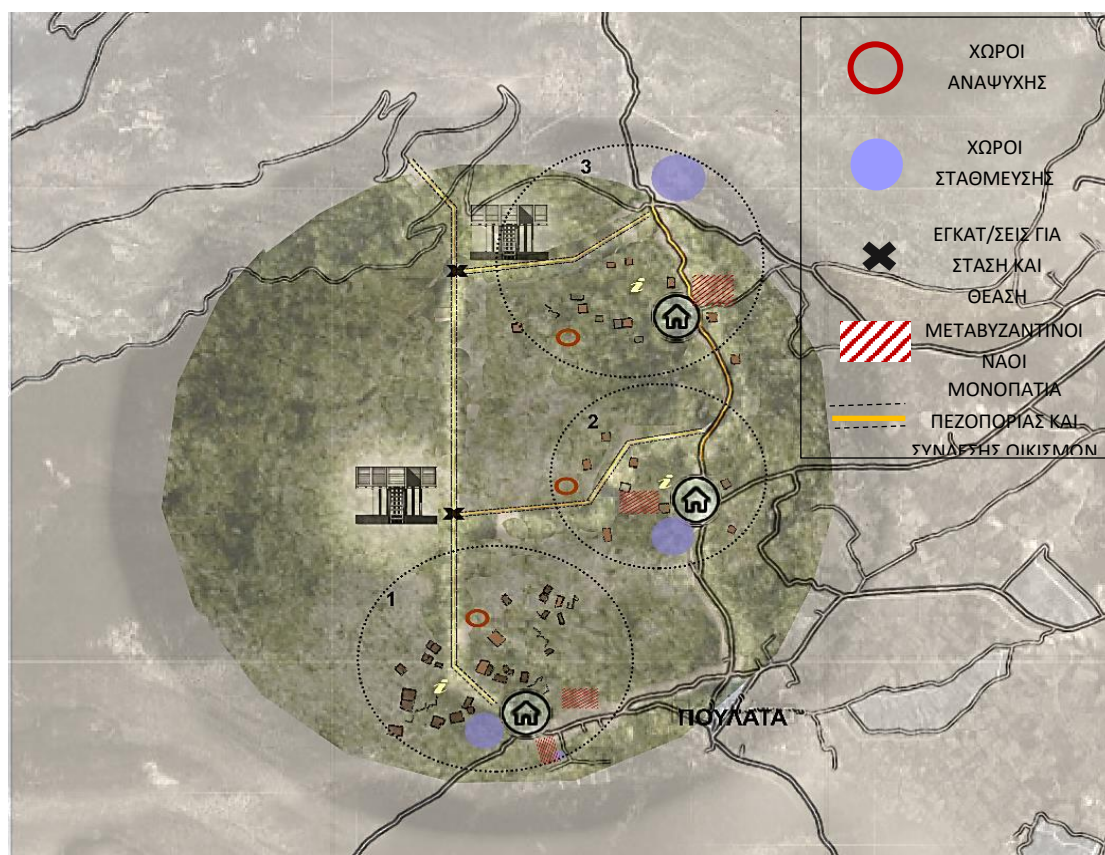
αποστάσεις, κατευθυντήριες οδηγίες, χάρτες κλπ., αλλά και πληροφορίες για δυνατότητες περιήγησης στην ευρύτερη περιοχή (μονοπάτια, κοντινά άγνωστα μνημεία, αξιοθέατα.). Η αναγνώριση των συμβόλων θα είναι εύκολη και προσιτή, διότι θα υπάρχουν και στις επεξηγηματικές πινακίδες που θα είναι τοποθετημένες στην ευρεία έκταση που θα καταλαμβάνει το ανοιχτό μουσείο.

Εικόνα 114. Φωτογραφία με απεικόνιση προτεινόμενης σήμανσης για τις πεζοπορικές διαδρομές που θα υπάρχουν εντός του Υπαίθριου Μουσείου - Ανοιχτού Πάρκου. Θα αναγράφεται η απόσταση και τα χιλιόμετρα ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να επιλέξει τι θέλει να δει.

Πηγή : Φωτογραφία με προσωπική επεξεργασία

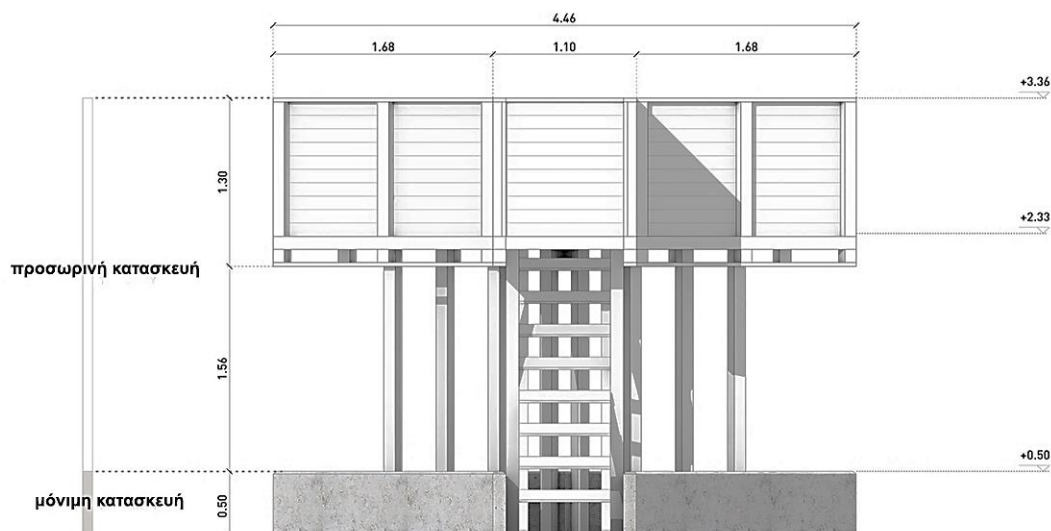
Δ.4.6 Εγκαταστάσεις για Στάση και Θέαση

Εικόνα 115. Χάρτης της περιοχής των οικισμών με τις εγκαταστάσεις και τα μονοπάτια που προτείνονται για την λειτουργία του Υπαίθριου Μουσείου - Ανοιχτού Πάρκου.

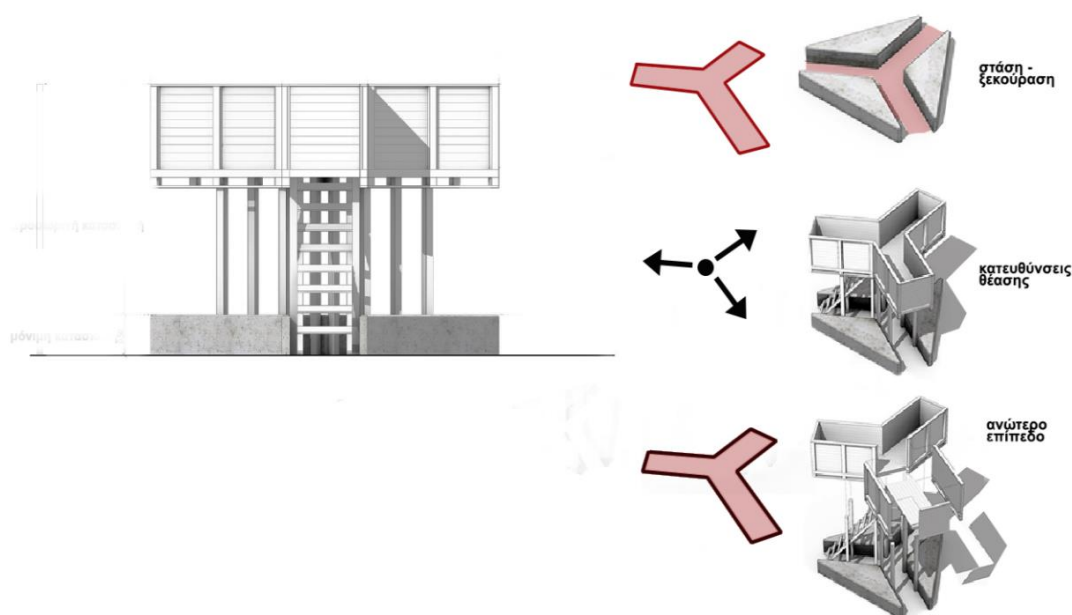
Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Για τις εγκαταστάσεις θέασης σε σημεία με φυσιολατρικό ενδιαφέρον στην πορεία της διαδρομής εντός της έκτασης του πάρκου αναψυχής, προτείνεται να τοποθετηθούν κατασκευές μη μόνιμου χαρακτήρα με ευκολία στην αποσυναρμολόγηση, ώστε είτε να μπορούν να συντηρηθούν είτε να αναδιαμορφωθούν. Η ιδέα έχει προέλθει από την πρόταση του αρχιτέκτονα *Nuno Pimenta* σε παραθαλάσσια περιοχή της Πορτογαλίας με σκοπό την στάση και θέαση. Η προσέγγιση που ενδείκνυται στην ορεινή – δασική ζώνη των οικισμών θα τονίζει, την απaráμιλλη ομορφιά του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος με την δυνατότητα της υψομετρικής παρατήρησης, αφού ορισμένα σημεία βρίσκονται εντός των περιοχών προστασίας Natura 2000 και δεν θα μπορούν να είναι προσεγγίσιμα.

Εικόνα 116. Σχέδιο πρότασης εγκαταστάσεων για θέαση στα σημεία που επισημαίνονται στον Χάρτη.

Τα κομμάτια που θα απαρτίζουν την κατασκευή θα είναι δύο με σκοπό να μπορούν να μεταφερθούν ευκολότερα στην περιοχή που είναι δύσβατη λόγω του ορεινού σημείου που βρίσκεται. Το πρώτο επίπεδο θα είναι το χαμηλό, για ξεκούραση και διαμονή, ενώ το άλλο θα είναι υψηλότερο για παρατήρηση και ενδοσκόπηση σε τρεις κατευθύνσεις του ορίζοντα για πιο ολοκληρωμένη θέαση. Τα υλικά που προτείνεται να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή είναι το σκυρόδεμα και το ξύλο.

Εικόνα 117. Σχεδιαστική απεικόνιση των κινήσεων εντός της κατασκευής στο χαμηλό και ψηλότερο επίπεδο.

Πηγή : archdaily.com, με προσωπική επεξεργασία

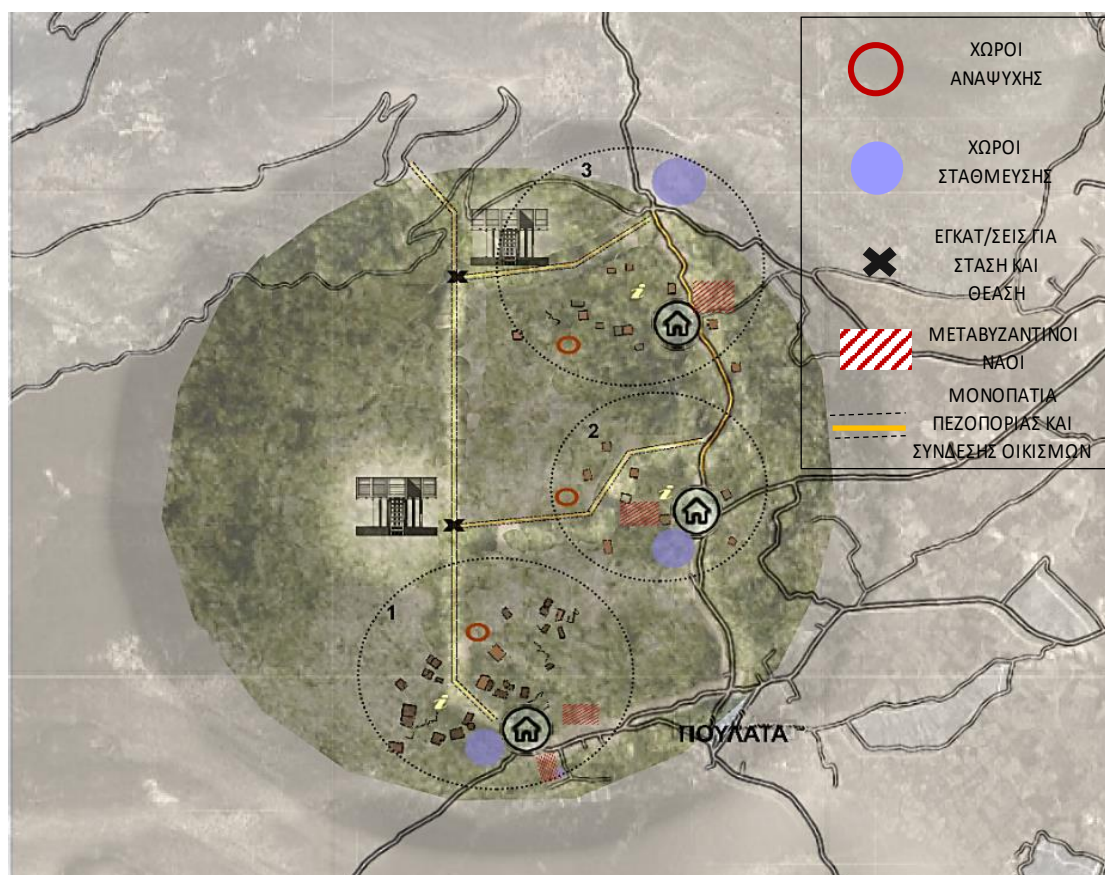
Το χαμηλό μέρος θα είναι από σκυρόδεμα, ώστε να προσφέρει μια πιο στιβαρή αίσθηση και να έχει καλύτερη αντοχή στον χρόνο. Το σχήμα του προσδίδει τον χαρακτήρα της κατασκευής συναρμολόγησης σε τρία τμήματα που θα προετοιμάζουν τον επισκέπτη για την τοποθέτηση του ανώτερου κομματιού που θα ενσωματώνεται από πάνω. Στην δεύτερη κατασκευή θα γίνει χρήση του ξύλου, δίνοντας έναν πιο προσωρινό χαρακτήρα που θα είναι πιο εύκολο να αποσυναρμολογηθεί για σκοπούς συντήρησης ή ανάπλασης στο εγγύς μέλλον. Τα τρία σημεία θέασης που θα εμφανίζονται ως «προβλήτες», συνδέουν τον τόπο με το γενικότερο γεωγραφικό πλαίσιο της περιοχής.

Εικόνα 118. Φωτορεαλιστική απεικόνιση της κατασκευής σε σημείο εντός της περιοχής που προτείνεται να ενταχθεί στα πλαίσια της πρότασης του Ανοιχτού Πάρκου.

Πηγή : προσωπική επεξεργασία

Δ.4.7 Ελεύθεροι Χώροι Στάθμευσης

Εικόνα 119. Χάρτης με σήμανση εγκαταστάσεων και χώρων που προτείνονται για την δημιουργία του Υπαίθριου Μουσείου – Ανοιχτού Πάρκου στην ευρύτερη περιοχή των προσεισμικών οικισμών.

Πηγή : Χάρτης με προσωπική επεξεργασία

Για την εξυπηρέτηση του κόσμου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως χώρος στάθμευσης ο ανοιχτός χώρος ανάμεσα στους προσεισμικούς οικισμούς Λαταβινάτα – Παλιά Βλαχάτα. Το σημείο ήδη χρησιμοποιείται για αυτόν τον σκοπό ειδικά τις ημέρες που διοργανώνεται το καλλιτεχνικό φεστιβάλ Saristra. Επίσης στις εισόδους των προσεισμικών οικισμών Πουλάτα και Λειβαθηνάτα υπάρχει η δυνατότητα στάθμευσης μικρότερου όγκου οχημάτων εκατέρωθεν του οδικού δικτύου σε οικοπέδα που δεν είναι σε χρήση ή περιφραγμένα.

Δ.5 Οικονομική Διαχείριση

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η διαρκής προστασία και να αξιοποιηθεί κατάλληλα η περιοχή των ορεινών οικισμών της Σάμης είναι απαραίτητη η σύσταση ενός οργάνου διαχειριστικού φορέα (από την τοπική κοινότητα) σε συνεργασία με τον φορέα διαχείρισης Αίνου. Στις αρμοδιότητές του θα είναι η πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων για τρόπους δράσης αλλά και ανοικοδόμησης των νεότερων κατοικιών του οικισμού. Επίσης η συμβολή της Εφορείας Αρχαιοτήτων είναι αρκετά σημαντική, διότι διαθέτει το απαραίτητο διεπιστημονικό προσωπικό (μηχανικό, αρχαιολόγο) και εργατοτεχνικό προσωπικό. Αξίζει να σημειωθεί ότι η λειτουργία του Ανοιχτού Πάρκου - Μουσείου θα συμβάλει θετικά στο σύνολο του τουρισμού της περιοχής και θα αναδείξει τον φυσικό πλούτο και την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική της. Με την ολοκλήρωση των εργασιών θα τεθεί το ερώτημα για την μελλοντική συντήρηση του έργου και πώς θα μπορέσει να διατηρηθεί στο χρόνο. Η αξιοποίηση των υφιστάμενων φορέων προστασίας και ανάπτυξης αλλά και η δημιουργία νέου φορέα διαχείρισης, θεωρούνται πολύ σημαντικές. Ο Δήμος Σάμης και οι αρμόδιοι φορείς θα πρέπει να συμβάλουν στο εγχείρημα της ενιαίας και ολοκληρωμένης διαχείρισης των ορεινών περιοχών, με την βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό των τοπικών κέντρων τουριστικής πληροφόρησης (π.χ., κέντρα ενημέρωσης και καθοδήγησης επισκεπτών) και κατ' επέκταση της πρότασης για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού της περιοχής. Η ενίσχυση των αγροτουριστικών παραγόντων θα βασίζεται στα κάτωθι:

- Δημιουργία – προώθηση καταδυτικών κέντρων θαλάσσιου τουρισμού, ανάπτυξη αθλητικού εναλλακτικού τουρισμού όπως η ορειβασία, η αναρρίχηση, καθώς και δημιουργία ποδηλατικών διαδρομών.
- Ενίσχυση εορτών και καλλιτεχνικών δρώμενων που ήδη δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή (Saristra Festival, στα Παλιά Βλαχάτα) και τα οποία μπορούν να ενταχθούν στην πρόταση ενός ενιαίου Ανοιχτού Μουσείου με βάση τους προσεισμητικούς οικισμούς με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση και προβολή του χώρου στο κοινό. Ακόμη προτείνεται μια σειρά εκδηλώσεων με σχετική ονομασία, «Όπως παλιά», προς πληροφόρηση για τους προσεισμητικούς εγκαταλελειμμένους οικισμούς στην Κεφαλονιά με φωτογραφικό υλικό από ερευνητικές εργασίες που έχουν πραγματοποιηθεί αλλά και από προσωπικά αρχεία συντοπιτών και ξένων, μαρτυρίες κατοίκων που έγκειται στην άυλη

πολιτιστική κληρονομιά του νησιού, αλλά και ανάδειξη καλλιτεχνικών με εκθέσεις πινάκων, έργων τέχνης, αλλά και αγροτικών δραστηριοτήτων που κρατούν τις ίδιες παραδόσεις έως και σήμερα. Βαρύτητα σε όλες αυτές τις εκδηλώσεις θα δίνεται τους θερινούς μήνες που το νησί καταγράφει μεγαλύτερη αύξηση τουρισμού.

- Ανάδειξη μέσω διαδικτυακών προγραμμάτων, με την ενημέρωση φορέων διαχείρισης τουριστικής ανάπτυξης Κεφαλληνίας, ώστε να πραγματοποιηθεί ενσωμάτωση των οικισμών και των δραστηριοτήτων που προσφέρονται στην ευρύτερη περιοχή στα τουριστικά φυλλάδια και τις ιστοσελίδες που προωθούνται σε ελληνικά και ξένα πρακτορεία.
- Ο φορέας του Εθνικού Δρυμού του Αίνου έχει προβεί σε ενέργειες που σκοπό έχουν την διερεύνηση των κτηνοτροφικών εργασιών γύρω από τον Εθνικό Δρυμό και προτάσεις που θα μπορούσαν να αποφέρουν αμφότερα οφέλη σε παραγωγούς αλλά και στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής(τρόποι ορθολογικής άσκησης της κτηνοτροφίας με σκοπό την προστασία της βιοποικιλότητας). Η κτηνοτροφία στην ευρύτερη περιοχή είναι συνδεδεμένη με την ζωή των κατοίκων της, που έως και τους καταστρεπτικούς σεισμούς του 1953 αποτελούσε μια από τις κύριες πηγές ανάπτυξης και οικονομίας του νησιού.

Με γνώμονα την καίριας σημασίας κτηνοτροφική δραστηριότητα των περιοχών θεωρείται αναγκαία η δημιουργία και εξασφάλιση συνθηκών για την συνέχιση της άσκησης της κτηνοτροφίας στην ευρύτερη περιοχή. Προτείνεται η οριοθέτηση χώρων ειδικών προδιαγραφών σε ήδη εγκαταλελειμμένες εγκαταστάσεις ή δασικές εκτάσεις με χαμηλή βιοποικιλότητα ή θαμνώδεις, ώστε οι αγροκτηνοτρόφοι να μπορούν να διασφαλίσουν την ομαλή παρακολούθηση και επίβλεψη των αιγοπροβάτων τους. Η πρόταση που είχε κατατεθεί από τον καθηγητή του Γεωπονικού Πανεπιστημίου και Προέδρου της Ελληνικής Ζωοτεχνικής Εταιρείας κ. Γεώργιο Ζέρβα για την δημιουργία Κτηνοτροφικού Πάρκου σε περιοχές της Κεφαλληνίας, θεωρείται καινοτόμο σχέδιο και με προοπτικές που θα μπορούσαν να εξασφαλίσουν περαιτέρω οφέλη για τον κλάδο της κτηνοτροφίας.

Δ.5.1.Χρηματοδότηση Έργου

Η έγκριση της πρότασης και η υλοποίηση των παρεμβάσεων θα επιφέρουν εκτός από την διαμόρφωση και ανάδειξη των προσεισμηκών περιοχών, οικονομική ανάκαμψη του αγροτουρισμού. Κεντρικό χαρακτήρα έχουν οι παρεμβάσεις στο τμήμα που συνδέει τους οικισμούς με μνημεία ή αξιοθέατα αλλά και το φυσικό τοπίο. Επιπρόσθετα, η τοποθέτηση χώρων αναψυχής, θέασης και στάσης εντός του συνόλου του έργου δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες για παράταση της διαμονής των επισκεπτών στην ευρύτερη περιοχή της Σάμης. Για το σύνολο της δαπάνης του έργου οι εργασίες που έχουν προαναφερθεί και χρήζουν υλοποίησης θα χωριστούν σε κατηγορίες.

Οι μελέτες αποκατάστασης, στήριξης και αναστήλωσης των διατηρητέων εκκλησιών θα χρηματοδοτηθούν από προγράμματα ΕΣΠΑ για διατήρηση κτηρίων και συνόλων που περιλαμβάνουν υποστηρικτικά υπό-προγράμματα (επισκευές – αποκαταστάσεις όψεων και στεγών, πλήρη αποκατάσταση, ανάδειξη και επανάχρηση, κ.α.). Αναφορικά με το πάρκο και τα κτήρια εντός των προσεισμηκών οικισμών, υπάρχουν επενδυτικά προγράμματα όπως το Πράσινο Ταμείο αλλά και το πρόγραμμα «Αντώνης Τρίτσης» που εστιάζουν στην ποιότητα ζωής και την εύρυθμη λειτουργία των πόλεων της υπαίθρου και των οικισμών.

Επίσης, υπάρχουν προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης όπως τα LEADER και ΟΠΑΑΧ (Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικών Χώρων). Οι παρεμβάσεις αφορούν κυρίως αποκαταστάσεις και ανακαινίσεις εξωτερικών όψεων κτισμάτων.

Βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της ανωτέρω δράσης είναι η ύπαρξη μελέτης συνολικής θεώρησης αισθητικής και λειτουργικής αναβάθμισης και ανάδειξης του οικισμού ή η ύπαρξη σχεδίου αναβάθμισης αυτού, η οποία περιλαμβάνει τα ανωτέρω κτήρια και στοχεύει στην αποκατάστασή τους. Ειδικότερα, οι παρεμβάσεις, θα πρέπει να υλοποιούνται σύμφωνα με ποιοτικά χαρακτηριστικά που αφορούν τη διατήρηση της τοπικής αρχιτεκτονικής και του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος. Το μέτρο δεν εφαρμόζεται σε χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς, αλλά προσπαθεί να διασώσει υπόλοιπους ενδιαφέροντες που με την αύξηση της ανοικοδόμησης νεότερων κατασκευών, την έλλειψη οικονομικής ευχέρειας και την άγνοια της πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκονται σε κίνδυνο αλλοίωσης του παραδοσιακού και τοπικού τους χαρακτήρα.

Δ.6. Αποτελέσματα στην Επισκεψιμότητα και την Οικονομία της περιοχής της Σάμης

Η αύξηση της εποχικότητας και της επισκεψιμότητας, η ανάπτυξη και ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στον τουριστικό τομέα, η διατήρηση και δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της ευρύτερης περιοχής είναι ορισμένες από τις θετικές επιπτώσεις του συνόλου του έργου στον Δήμο Σάμης. Άμεσο θα είναι το οικονομικό όφελος και για τα καταστήματα και τους εργαζόμενους στον τουριστικό τομέα (παροχή τροφίμων και ποτών, ξενοδοχεία, κάμπινγκ, ενοικίαση σπιτιών κ.λπ.) λόγω των δραστηριοτήτων που επιτυγχάνονται μέσω της αλληλεπίδρασης του πάρκου με φυσικούς και αρχαιολογικούς χώρους. Όσον αφορά στην τοπική κοινωνία, πέρα από την ενίσχυση της ποιότητας ζωής των ντόπιων κατοίκων και την ενίσχυση του αθλητικού πνεύματος, υπάρχουν πλέον περισσότερες δυνατότητες για δημιουργία και διατήρηση των θέσεων εργασίας, γεγονός που ενισχύει την επιχειρηματικότητα και μειώνει την εσωτερική μετανάστευση. Μία επιπλέον θετική επίπτωση που αξίζει να αναφερθεί είναι η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού. Η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού συμβάλλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, δημιουργώντας τις απαραίτητες υποδομές ήπιου τουρισμού οι οποίες λειτουργούν με σεβασμό προς το φυσικό περιβάλλον. Όλες οι ανωτέρω δράσεις αναλύονται σε κατηγορίες, τις οποίες στοχεύει να καλύψει η συνολική δραστηριότητα του έργου με το «Ανοιχτό Μουσείο – Πάρκο Αναψυχής» :

▪ Αγροτουρισμός

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού συμβάλλει αποφασιστικά στη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας καλλιεργώντας τις συνθήκες για τη δημιουργία συμπληρωματικού εισοδήματος και την επίτευξη πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων μέσα από την αλληλεπίδραση με τους άλλους τομείς της τοπικής οικονομίας. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται δράσεις που στοχεύουν στην αναβάθμιση των κτηνοτροφικών μονάδων, στη διαφοροποίηση του αγροτουριστικού προϊόντος της περιοχής και την προώθηση των προϊόντων τους, στη συμπλήρωση της δυναμικότητάς και αύξηση της επισκεψιμότητας της περιοχής και στη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

▪ Μικρές Επιχειρήσεις

Οι μικρές επιχειρήσεις, τόσο στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα όσο και στον τομέα των υπηρεσιών, αποτελούν μια σημαντική παράμετρο της τοπικής οικονομίας της περιοχής των Πουλάτων και γενικότερα της Σάμης και των ορεινών οικισμών της. Ένας μεγάλος αριθμός από αυτές τις επιχειρήσεις δραστηριοποιείται στον πρωτογενή τομέα παράγοντας και εξάγοντας ποιοτικά προϊόντα (γαλακτοκομικά, κτηνοτροφικά, κρασί και μέλι) . Μέσα από το τοπικό πρόγραμμα της προώθησης του οικισμού των Πουλάτων ενισχύονται δράσεις που εκσυγχρονίζουν και βελτιώνουν τις υφιστάμενες παραγωγικές δραστηριότητες, βελτιώνουν την ποιότητα των παραγομένων προϊόντων, συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σημαντικό ρόλο στην τοπική οικονομία έχουν επίσης οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, οι οποίες συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων . Στην κατεύθυνση αυτή ενισχύθηκαν επιχειρήσεις όπως χώροι εστίασης, τεχνικά γραφεία, μουσεία, καινοτόμες δομές ψυχαγωγίας (καταδυτικές σχολές, ορειβατικοί – πεζοπορικοί σύλλογοι, κ.α.), τοπικά μαγαζιά.

▪ Φυσικό Περιβάλλον

Η περιοχή της Σάμης διαθέτει πλήθος αξιόλογων γεωφυσικών, ιστορικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών καθώς και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που χρήζουν προστασίας. Εξαιτίας αυτού, ένα μεγάλο τμήμα της περιοχής είναι ενταγμένο στο δίκτυο NATURA 2000. Παράλληλα όμως υπάρχει και η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του Φορέα Διαχείρισης του Αίνου με δράσεις και ενημέρωση του κόσμου σχετικά με το σύνολο της περιοχής και την σημαντική ανάγκη που υπάρχει στην διατήρησή του. Στόχος του έργου - μέσα από τα τοπικά δίκτυα των διαδρομών- είναι από τη μία πλευρά η ανάδειξη και η αξιοποίηση του φυσικού και γεωλογικού πλούτου της περιοχής και από την άλλη πλευρά η προστασία του, κυρίως μέσω δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού και των επισκεπτών. Με τη βελτίωση της πρόσβασης σε αξιόλογα σπήλαια και φαράγγια της περιοχής, την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, την σήμανση μονοπατιών, την δημιουργία θέσεων θέασης - παρατήρησης καθώς και την ανάπτυξη δράσεων περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

▪ Αγροτική Κληρονομιά

Η γεωργία και η κτηνοτροφία ανέκαθεν αποτελούσαν την βασική παραγωγική δραστηριότητα των κατοίκων του νησιού. Για τη διευκόλυνση της άσκησης αυτών των δραστηριοτήτων οι κάτοικοι κατασκεύαζαν κτίσματα ή άλλες κατασκευές με στόχο την εξυπηρέτησή τους, την αύξηση της παραγωγικότητας του πρωτογενή τομέα αλλά και την προστασία και επεξεργασία των παραγόμενων προϊόντων. Σε συνδυασμό με τις προσεισμικές κατοικίες αποτελούν ίσως τα ελάχιστα δείγματα της τοπικής αρχιτεκτονικής λόγω των καταστροφών που προκλήθηκαν από τους σεισμούς του 1953. Για τον λόγο αυτό, χρήζουν συντήρησης, ανάδειξης και αποκατάστασης ώστε να αποτελέσουν παράδειγμα για νεότερες κατασκευές. Στόχος της παρούσας ενέργειας είναι η αποκατάσταση και ανάδειξη μνημείων και κτιρίων της αγροτικής κληρονομιάς της περιοχής. Πιο αναλυτικά, η ανάπλαση παλαιών οικιών και παραδοσιακών ελαιοτριβείων, ασβεστοκάμινων, πετροκάμινων, η δημιουργία υπαίθριων μουσείων αγροτικών εργαλείων, η δημιουργία πολιτιστικών κέντρων πληροφόρησης, η εγκατάσταση πληροφοριακών πινακίδων και η σήμανση θα προβάλλουν τον ιστορικό και πολιτιστικό πλούτο της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα θα συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

▪ Πολιτιστικές Εκδηλώσεις

Ο πολιτισμός, , έχει πολλές παραμέτρους και εκφάνσεις στην συνολική εργασία. Μια από αυτές είναι οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες του Δήμου στους προσεισμικούς οικισμούς που βρίσκονται στην περιοχή. Στόχος είναι η στήριξη δημιουργικών και καινοτόμων εκδηλώσεων όπως είναι το SARISTRA FESTIVAL (που διοργανώνεται κάθε χρόνο με μεγάλη επιτυχία) που εμπνέονται από το παρελθόν και τα ιδιαίτερα στοιχεία της τοπικής ταυτότητας, αξιοποιώντας ταυτόχρονα καλλιτεχνικές δραστηριότητες που αναδεικνύονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Στην κατεύθυνση αυτή ενισχύονται ενέργειες όπως πολιτιστικές εκδηλώσεις, πρόσκληση καλλιτεχνών για παρουσιάσεις έργων τους στον χώρο, συνεργασίες και δράσεις με τους πολιτιστικούς συλλόγους των οικισμών, τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Σάμης κ.α.

Δ.6.1. Ανάλυση Ισχυρών – Ασθενών Σημείων (SWOT ANALYSIS)

	ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ / ΑΠΕΙΛΕΣ
ΜΕΛΕΤΕΣ	υπάρχουν μελέτες για αποκατάσταση και αναστήλωση των διατηρητέων εκκλησιών , μελέτες για ανάδειξη προσεισμικών χωριών Κεφαλλονιάς		επανεξέταση μελετών εφορείας αρχαιοτήτων για τις διατηρητέες εκκλησίες των χωριών, συμβολή των μελετών που έχουν γίνει προς ανάδειξη των οικισμών	
ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	μετεγκατάσταση δύο προσεισμικών οικισμών σε άλλη περιοχή, νεότερος οικισμός με σύγχρονα κτήρια στα Πουλάτα	γενικά το ιδιοκτησιακό καθεστώς στο νησί, κτηνοτροφικές εργασίες	νομικό πλαίσιο εξασφάλισης περιοχών που είναι εκτός σχεδίου και προστατευόμενες	ιδιοκτησίες κατοίκων
ΚΥΡΗΞΕΙΣ / ΖΩΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	NATURA 2000, φορέας προστασίας Αίνου, οριοθέτηση οικισμών με εντός σχεδίου δόμηση	άναρχη δόμηση, βοηθητικοί χώροι σε χρήση για κτηνοτροφικές εργασίες	οριοθέτηση ζωνών προστασίας προσεισμικών οικισμών και διατηρητέων εκκλησιών	καταπάτηση παλαιών οικισμών από αιγοπρόβατα και εργασίες κτηνοτροφίας στην περιοχή, πιθανώς δυσαρέσκεια από κτηνοτρόφους – αγρότες της περιοχής
ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	μέτρια δραστηριότητα μόνο στον οικισμό των Πουλάτων		αξιοποίηση κτισμάτων και εκκλησιών που βρίσκονται στους προσεισμικούς οικισμούς,	

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	στον οικισμό των νεότερων Πουλάτων υπάρχει έντονη αγροτική – κτηνοτροφική δραστηριότητα	αρκετές δραστηριότητες των κτηνοτροφικών εργασιών χρησιμοποιούν τον χώρο των προσεισμηκών οικισμών	περίφραξη για προστασία οικισμών	πιθανή μελλοντική καταπάτηση από αιγοπρόβατα
ΠΕΡΙΟΙΚΟΙ	ενδιαφέρον για ανάδειξη των οικισμών	προβλήματα ιδιοκτησιακού καθεστώτος των οικογενειών	πληροφόρηση κατοίκων για τις ενέργειες που προτείνονται και ενημέρωση για το όφελος του τουρισμού και της οικονομίας των περιοχών	
ΕΠΙΣΚΕΨΙΜΟΤΗΤΑ	μέτρια επισκεψιμότητα	δεν υπάρχουν πληροφορίες για τους οικισμούς	με το ανοιχτό μουσείο και τους χώρους ανάδειξης η περιοχή θα αναπτύξει δράσεις εναλλακτικού τουρισμού	
ΣΕΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ	στο σύνολό του το νησί πλήττεται από σεισμούς	οι προσεισμικοί οικισμοί απειλούνται με πλήρη αλλοίωση λόγω της σεισμικότητας και των εξωτερικών συνθηκών του νησιού	εργασίες αναστήλωσης και αποκατάστασης μέρους του συνόλου με νεότερα υλικά που είναι ανθεκτικά	
ΡΥΠΑΝΣΗ			τοποθέτηση κάδων για απορρίμματα	
ΟΜΒΡΙΑ	χωρίς προβλήματα όμβριων υδάτων λόγω ξερολιθικών κατασκευών που λειτουργούν	-	ανάδειξη ξερολιθικών κατασκευών	-

	αποστραγγιστικά			
ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ	κίνδυνος λόγω χρήσης μικρών εστιών από κτηνοτρόφους παραγωγούς	αμέλεια από άτομα που δραστηριοποιούνται στην περιοχή των οικισμών	καθαρισμός περιοχής που προτείνονται οι διαδρομές και ο χώρος του πάρκου αναψυχής	συχνές πυρκαγιές στο νησί για εδαφοποίηση περιοχών σε ορεινούς όγκους
ΒΛΑΣΤΗΣΗ	θαμνώδης βλάστηση με κατά τόπους αγροτικές εκτάσεις	με τις καιρικές συνθήκες και την υγρασία τα κτίσματα έχουν αρκετά προβλήματα σε τοιχοποιίες, ανοίγματα, επιχρίσματα	εξυγίανση και καθαρισμός για την ανάδειξη των οικισμών	συχνότητα καθαρισμού λόγω του ορεινού του εδάφους
ΚΑΙΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	ήπιο ζεστό κλίμα τους θερινούς μήνες που ο τουρισμός είναι αυξημένος	βροχεροί χειμώνες με χαμηλές θερμοκρασίες, πρόκληση ζημιών	τοποθέτηση στεγάστρων για προστασία και ενίσχυση τοιχοποιιών που είναι σε κακή κατάσταση	
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ	συνδυασμός φυσικού περιβάλλοντος και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής	ερείπωση, εγκατάλειψη	αναζωογόνηση περιοχής, μνήμες κατοίκων, ανάδειξη τοπικής αρχιτεκτονικής, τουρισμός	
ΠΡΟΣΒΑΣΗ	με όχημα μέχρι ενός σημείου του οδικού δικτύου	ο δρόμος από Λειβαθηνάτα προς Λαταβινάτα δεν είναι προσβάσιμος με όχημα	οι διαδρομές που προτείνονται είναι περιπατητικές αλλά θα υπάρχει και ο δρόμος από Πουλάτα προς Λαταβινάτα που θα στρωθεί με πατημένο χώμα ώστε να είναι προσβάσιμος για οχήματα	

ΣΤΑΘΜΕΥΣΗ	κενοί χώροι σε κοντινοί απόσταση από τους οικισμούς	περιορισμένο οδικό δίκτυο, αδυναμία προσέλευσης μαζικών οχημάτων προς το δρόμο για τον προσ. Οικισμό των Πουλάτων	δημιουργία περιπατητικών διαδρομών, εξασφάλιση χώρων στάθμευσης σε εγκαταλελειμμένα οικοπέδα που υπάρχουν στους οικισμούς Λαταβινάτα - Βλαχάτα	
ΥΠΟΔΟΜΕΣ / ΕΞΥΠΛ.ΚΟΙΝΟΥ	μόνο στο χωριό Πουλάτα	έλλειψη ανεφοδιασμού για πεζοπορίες	δημιουργία χώρων στάσης θέασης και αναψυχής	
ΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	υπάρχουν ορισμένες πινακίδες για σήμανση του χωριού Πουλάτα, Λειβαθηνάτα	δεν αναφέρεται το χωριό Λαταβινάτα και οι εκκλησίες	τοποθέτηση πινακίδων επεξήγησης Μουσείου, διαδρομών, αξιοθέατων	
ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΧΩΡΟΥ	μέτρια λόγω ερείπιων και γκρεμισμένων στοιχείων	η κατάρρευση λίθων και υλικών εντός των μονοπατιών, αχανής θαμνώδης βλάστηση λόγω εγκατάλειψης	καθαρισμός μονοπατιών, εσωτερικών χώρων κτισμάτων ώστε να γίνει αντιληπτή η εικόνα των οικισμών	

Δ.6.2 Πίνακας Ανάλυσης Κινδύνων

ΚΙΝΔΥΝΟΣ	ΠΙΘΑΝΟΤΗΤΑ	ΚΟΣΤΟΣ	ΧΡΟΝΟΔΙΑ- ΓΡΑΜΜΑ	ΦΥΣΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ
Αρχαιολογικοί Κίνδυνοι				
Πιθανή αποκάλυψη ευρημάτων	Μικρή	Μέτριο	Μέτριο	Μέτριο
Πιθανή αποκάλυψη ετοιμόρροπων τμημάτων τοιχοποιίας και ευπαθών δαπέδων	Μικρή	Μεγάλο	Μεγάλο	Μεγάλο
Τεχνικοί κίνδυνοι				
Δυσκολία απομάκρυνσης μπαζών	Μικρή	Μέτριο	Μέτριο	Μικρό
Δυσκολία μεταφοράς των υλικών διάστροφης στον χώρο	Μέτρια	Μέτριο	Μέτριο	Μέτριο
Πιθανό εργατικό ατύχημα	Μέτρια	Μέτριο	Μέτριο	Μέτριο
Διαχειριστικοί κίνδυνοι				
Δυσκολία στην εξασφάλιση έμπειρων τεχνικών για την επί τόπου επίβλεψη του έργου	Μέτρια	Μεγάλο	Μέτριο	Μεγάλο
Οργανωτικοί κίνδυνοι				
Πιθανή καθυστέρηση στην αρχική χρηματοδότηση του έργου	Μεγάλη	Μεγάλο	Μεγάλο	Μικρό
Εξωτερικοί κίνδυνοι				
Πιθανές δυσμενείς καιρικές συνθήκες κατά την διάρκεια του χειμώνα	Πολύ Μεγάλη	Μεγάλο	Μεγάλο	Μεγάλο
Πιθανές αντιδράσεις περιοίκων	Μέτρια	Μεγάλο	Μεγάλο	Μέτριο

Δ.6.3 Πίνακας Αντιμετώπισης Κινδύνων

ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ	ΤΕΧΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ
Πιθανή καθυστέρηση στην αρχική χρηματοδότηση του έργου	Αποδοχή, (πίστωση στην αγορά)
Πιθανές δυσμενείς καιρικές συνθήκες κατά την διάρκεια του χειμώνα	Αποδοχή, (πίστωση στην αγορά)
ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΕΤΡΙΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ	
Δυσκολία στην εξασφάλιση έμπειρων τεχνικών για την επί τόπου επίβλεψη του έργου	Εξάλειψη (πιθανή ανάθεση σε εξωτερικά συνεργεία με βοηθητικό επιστημονικό – εργατικό προσωπικό)
Πιθανές αντιδράσεις περιοίκων	Μείωση (ενημέρωση για το πρόγραμμα και τα οφέλη που θα έχουν από αυτό)
Πιθανό εργατικό ατύχημα	Εξάλειψη (πρόληψη και λήψη αναγκαίων μέτρων προστασίας)
Δυσκολία μεταφοράς των υλικών διάστρωσης στον χώρο	Μείωση (χρήση κατάλληλων μηχανικών μέσων)
ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΜΙΚΡΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ	
Πιθανή αποκάλυψη ευρημάτων	Αποδοχή (τροποποίηση χρονοδιαγράμματος – χρήση απροβλέπτων)
Πιθανή αποκάλυψη ετοιμόρροπων τμημάτων τοιχοποιίας και ευπαθών δαπέδων	Εξάλειψη (προκαταρκτικές έρευνες από επιστημονικό προσωπικό και ανάλογη προσαρμογή της έκτασης της επέμβασης και της λήψης άμεσων μέτρων)
Δυσκολία απομάκρυνσης μπαζών	Εξάλειψη (πιθανή ανάθεση σε εξωτερικά συνεργεία)

Ε. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να εξετασθούν οι τρόποι ανάδειξης και η άμεση προστασία της τοπικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής των προσεισμικών οικισμών. Στην Κεφαλονιά υπάρχουν περισσότερα από είκοσι παρόμοια προσεισμικά χωριά τα οποία έχουν εγκαταλειφθεί και με τα χρόνια η αλλοίωση που έχουν υποστεί αρχίζει και μεγιστοποιεί τους κινδύνους για την πλήρη καταστροφή τους. Πιο συγκεκριμένα εντός των ορεινών οικισμών της μελέτης έχουν εντοπιστεί και μεταβυζαντινοί ιεροί ναοί οι οποίοι αντανakλούν την εκκλησιαστική αρχιτεκτονική προγενέστερων χρόνων από τον 16^ο έως και τον 18^ο αιώνα, με την ανάγκη άμεσης αποκατάστασης και αναστήλωσης. Ακόμη, εντός των οικισμών υπάρχουν οικίες που διαθέτουν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αγροτικής κοινωνίας του νησιού με εργαλεία και βοηθητικούς χώρους, που υποδηλώνουν μια ενιαία οικιστική παρουσία στον χώρο που συνεχίζεται.

Η έρευνα για την εξέταση των προσεισμικών οικισμών Πουλάτα – Λειβαθηνάτα - Λαταβινάτα χωρίστηκε σε τρία βασικά μέρη. Το πρώτο αφορούσε την εξέταση της ιστορίας, της πολεοδομικής οργάνωσης και των ιδίων των κτηρίων των οικισμών. Στη συνέχεια έγινε η γνωριμία με το σημερινό οικισμό των Πουλάτων, εφόσον μόνο αυτός έγκειται στην περιοχή, ενώ οι άλλοι δύο μεταφέρθηκαν, παρουσιάζοντας τις χρήσεις γης, τις υφιστάμενες υποδομές και τα μορφολογικά και τυπολογικά χαρακτηριστικά του. Η ανάλυση της ιστορίας και της σύγχρονης εικόνας του οικισμού των Πουλάτων αποτέλεσαν το εφόδιο για την εκπόνηση της πρότασης. Ως κύριος στόχος τέθηκε η συνολική αντιμετώπιση του οικισμού, κομμάτι του οποίου είναι και το παλιό χωριό, καθορίζοντας περιορισμούς για την προστασία του συνόλου των προσεισμικών κτισμάτων και προτείνοντας μία σειρά επεμβάσεων για τη διαχείριση και την ανάδειξή του, καθώς και των άλλων δύο οικισμών των Λειβαθηνάτων και Λαταβινάτων. Η κατάσταση στην οποία με τον καιρό έχουν περιέλθει οι οικισμοί σε συνδυασμό με τις αγροτικές – κτηνοτροφικές δράσεις των κατοίκων οδήγησαν στην ιδέα της δημιουργίας ενός ανοιχτού Πάρκου – Μουσείου Αναψυχής με δυνατότητες ανάδειξης στο σύνολο της περιοχής (περιβάλλον, ιστορία, εκκλησίες, δραστηριότητες). Το ανοιχτό Πάρκο αποτελεί κοινωνική ανάγκη με κύριο στόχο την επανασύνδεση των προσεισμικών χωριών με τα νεότερα και τους σύγχρονους τρόπους ζωής. Ήδη προσπάθειες ανάδειξης έχουν κατά καιρούς διαμορφωθεί από κατοίκους της περιοχής, αντανakλώντας την

θέληση και το αίτημά τους για τη διάσωση των παλιών χωριών. Πλέον, δεν θα αποτελούν ένα ετοιμόρροπο και αδιάφορο κομμάτι της ιστορίας αλλά μέρος αυτής και ταυτόχρονα μέρος της ανάπτυξης της κοινωνίας της. Άμεσα ωφελούμενοι από το έργο θα είναι οι κάτοικοι της περιοχής, ενώ έμμεσα οι επισκέπτες της. Η ανάδειξή τους θα προσελκύσει μέρος της επιστημονικής κοινότητας αλλά και των επισκεπτών της Σάμης. Οι προτάσεις εναλλακτικού τρόπου τουρισμού, που αντανακλώνται μέσα από το πρόγραμμα, είναι πέρα από το σύνηθες, θάλασσα – ήλιος και σκοπό έχουν την ανάπτυξη δυνατοτήτων που παρουσιάζονται στην περιοχή. Εκτός από την πραγματοποίηση των απαραίτητων εργασιών για την αποκατάσταση και αναστήλωση των κτηρίων και βοηθητικών χώρων, το Πάρκο θα λειτουργεί ως κέντρο μάθησης με τη διεξαγωγή σχολικών εκδρομών προβάλλοντας τη χρήση των παραδοσιακών οικοδομικών τεχνικών, αλλά και τη σύγχρονη οικοδομική. Εξίσου σημαντική θεωρείται και η ενημέρωση και η ενεργοποίηση των κατοίκων για την προστασία του. Οι γνώσεις για τεχνικές και τρόπους δόμησης κατάλληλους προς ανάδειξη των παλαιότερων κτισμάτων θα ενεργοποιήσει την θέληση των κατοίκων για νεότερες οικοδομικές πρακτικές άμεσα συνδεδεμένες με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική του τόπου. Επίσης, το προτεινόμενο δίκτυο διαδρομών θα αναδείξει το σύνολο των μνημείων του οικισμού, αλλά και θα προτείνει διαδρομές σε όλο το εύρος της Σάμης που αφορούν μνημεία, σπήλαια, λίμνες αλλά και πολιτιστικούς χώρους. Οργανώνοντας την πορεία του επισκέπτη και παρέχοντάς του τις απαραίτητες πληροφορίες θα ωφεληθεί ο Δήμος στο σύνολό του θέτοντας στόχους για μεγαλύτερα ποσοστά τουρισμού και διαμονής στη Σάμη.

ΣΤ. ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Πηγές

1.Εφημερίδες

Γαλανός Γ., Εόρτια Σάμης 2003,1953-2003 50 Χρόνια από τους σεισμούς Μαρινάτος, 1965. *Έρευναι έν Σάμη τής Κεφαλληνίας*. Αθήνα, Ανάτυπον Αρχαιολογικής Εφημερίδας, σσ. 15-32.

2.Παραπομπή σε Αρχείο

ΓΑΚ χφ 51 = χφ 51, Investiture de Feudi deH'Isola di Cefalonia,concesse dalla Serenissima Repubblica di Venezia a Zorzi Sea Giorgio Lascari net 1642 e 1653, όπου το έγγραφο της αρχικής περιβολής του 1515 με ονόματα χωρούν και κατοίκων της Κεφαλονιάς.

ΠΔ 118/2006 - ΦΕΚ 119/Α'/16.6.2006

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4280 - ΦΕΚ Α 159/8-8-2014

Περιβαλλοντική αναβάθμιση και ιδιωτική πολεοδόμηση – Βιώσιμη ανάπτυξη οικισμών Ρυθμίσεις δασικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις.

Π.Δ. 941/1977,ΦΕΚ 320, τ. Α, « Περί Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών »

3.Περιοδικά

Ζακινθυνός , 1962. Θέμα Κεφαλληνία. *Ηώς*. τχ. 58-60, pp. σ. 48-51.

4.Διαδυκτιακές πηγές

aenosnationalpark, 2021. *aenosnationalpark*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://aenosnationalpark.gr/>

Γαλανός, 2018. *Kefalonitis*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.kefalonitis.com/entertainment/item/51725-%CE%BF-%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%83-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%BB%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE>

[%B1-%CF%84%CE%BF-1960.html](#)

[Πρόσβαση 2020].

Ευθυμιάτου-Κατσούνη, Ν. 2012. *Διδακτορική Διατριβή. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΧΛΩΡΙΔΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ: ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ*, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Ζαπάνη, 1999. ΚΕΦΑΛΑΟΝΙΑ 1500-1571. Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Καππανδρίτη, 2013. *Διδακτορική Διατριβή. Η εκκλησιαστική λιθογλυπτική στα Επτάνησα (τέλη 16ου - 19ος αι.)*, Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Πολυτεχνική Σχολή. Τμήμα Αρχιτεκτόνων .

ΛΕ' Εφορεία Αρχαιοτήτων, Προϊστορικών και Κλασσικών, 2006-2010. *Επισκευή και δημιουργία Αρχαιολογικής Συλλογής Σάμης και έκθεση ψηφιδωτών δαπέδων* , Αργοστόλι : s.n.

Μελιδώνη, Ραζή, Πινιατόρος, 1996. *Εγκαταλελειμένοι οικισμοί της Κεφαλονιάς : ιστορία, εξέλιξη, ανάλυση και προτάσεις χρήσης*, Αργοστόλι: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Τζούφη, 2010. *Διπλωματική εργασία. Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη στη νήσο Κεφαλληνία. Θεματική περιοχή : Τουρισμός και Περιβάλλον*. [Ηλεκτρονικό]
Available at:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjUuZyyhtTzAhWHHuwKHc2kBgQFnoECAIQAQ&url=http%3A%2F%2Fikee.lib.auth.gr%2Frecord%2F130705%2Ffiles%2FTZOYFH.pdf&usg=AOvVaw1lso8_0j2R52nqy2zOp6JG

[Πρόσβαση Οκτώβριος 2021].

“Sustainable Development Alternatives for the Historic Village of Farsa” Report to the Farsa, Kefalonia, Greece Community.(2006). Kefalonia Program in Sustainable Community Development Huxley College of the Environment, Western Washington University AHA International, University of Oregon A World Institute for a Sustainable Humanity (AWISH-Hellas) Participating Universities – Fall Term 2006 University of Trier, Germany University of Oregon, Oregon Western Washington University, Washington

Tabula Imperii Byzantini Nicopolis and Cephalonia, Austrian Academy of Sciences, Institute for Medieval Research

ΥΠΕΧΩΔΕ, Συμπόσιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και η εφαρμογή της Σύμβασης της Γρανάδας στην Ελλάδα, 2001

Αφιερωματική έκδοση ICOM στην διεθνή ημέρα μνημείων , Προστασία και Ανάπτυξη των Ιστορικών Πόλεων στον 21ο αιώνα, Κέρκυρα 2002

Απογραφές πληθυσμών- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος(1921-1971)

www.kefalonitikanea.gr

www.poulatakefalonias.gr

www.vlahatasamis.blogspot.com

www.kefaloniapress.gr

<https://nomosphysis.org.gr/7052/i-prostasia-ton-paradosiakon-oikismon-dioikitiki-praktiki-kai-nomologia-noembrios-2003>

www.kefalonitis.gr

B. Βιβλιογραφία

Αντίπα ,Π. 1982 : Αναμνήσεις και προοπτικές τ' Αργοστολίου, έκδοση Κεφαλληνιακής αδελφότητας Αθηνών, Αθήνα

Σωτηρίου, Α. 1997. *Νεότερα στοιχεία της αρχαίας μνημειακής τοπογραφίας της νήσου Κεφαλονιάς, Πρακτικά Στ' Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου , Ζάκυνθος : s.n.*

Βακάκης,Φ. 1987. *Η ανάπτυξη της κτηνοτροφίας σε συνδυασμό με την ορθολογική αξιοποίηση των βοσκοτόπων*, Αργοστόλι: 2ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Κεφαλονιάς & Ιθάκης.

Δελλαδέτσημας Μ. , Μπεριάτος Η. (2010). *Σεισμοί και οικιστική ανάπτυξη. Ο ρολος του Αρχιτεκτονικού, Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού*. Αθήνα: Κριτική .

Δεμπόνος, Άγγελος Δ. 1976. *Το χρονικό του σεισμού του 1953*. Αργοστόλι: Ιδιωτική Έκδοση .

- Δεμπόνος, Άγγελος Δ. 2012. Μέτρα για την κτηνοτροφία στην Κεφαλονιά του 19ου αι. *Κεφαλληνιακά Χρονικά* , Δεκέμβριος, σσ. 255-269.
- Ευθυμιάτου-Κατσούνη, Ν. 1998. *Αφιέρωμα στον Εθνικό Δρυμό Αίνου*. Μουσ. Φυσ. Ιστορίας Κεφαλονιάς & Ιθάκης επιμ. Αργοστόλι
- Ευστάθιος, Λ. Κ. 1916 . *Η Ιστορία της νήσου Κεφαλληνίας. Βιβλίον Α΄*. 1988 επιμ. Πειραιάς: Λαγουδέρα.
- Ζερβός - Ιακωβάτος, 1861. *Συλλογή αρχαιολογικών λειψάνων της νήσου Κεφαλληνίας*. Κεφαλληνία : Εν Κεφαλληνία.
- Καπατσώρης, Α., 2012. *Τεκτονική ανάλυση των δύο μεγάλων επωθήσεων στις περιοχές Όρμου Μύρτου και Κόλπου Αγίας Κυριακής στο βόρειο τμήμα της νήσου Κεφαλονιάς*, Πάτρα: Τμήμα Γεωλογίας Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Κουμαντάκης Ι.Ε, 1990. *Έρευνα Υπόγειας Υδροφορίας Κεφαλονιάς, Γεωγραφικά και Μορφολογικά στοιχεία, Γεωλογικές συνθήκες και Υδρογεωλογία.*, s.l.: Αδημοσίευτη τεχνική έκθεση .
- Κουνάδη-Παπαδάτου,Μ. 1998. *Παλιά σπίτια στην Κεφαλλονιά*. s.l.:Κάκτος .
- Λάιου - Θωμαδάκη, 1987. *Η αγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή, μετάφρ. Αγλαία Κάσδαγλη*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Λέκκας,Δαναμός,Μαυρίκας, 1996. *Γεωλογική Δομή και Εξέλιξη των νήσων Κεφαλονιάς και Ιθάκης*, s.l.: Δελτίο Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρίας.
- Λέκκας, 1996. *Νήσοι Κεφαλονιά – Ιθάκη , Πρόγραμμα εκπόνησης Νεοτεκτονικού Χάρτη της Ελλάδας, Ανάθεση: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κεφαλονιάς*.
- Λιβιεράτος, 1916. *Ιστορία της νήσου Κεφαλληνίας*. 1988 επιμ. Πειραιάς : Λαγουδέρα.
- Μαρκαντωνάτου, Μοσχόπουλος , 1990. *Κεφαλλονιά και Ιθάκη*. s.l.:Αλκυών.
- Μαρκαντωνάτου, Σιμάτος, 2008. *Αρχιτεκτονική κατοικιών στην Κεφαλονιά. Από τον 16ο μέχρι τον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Εικών.
- Μοσχονάς, Ν.1986. Γεωργική, βιοτεχνική και εμπορική δραστηριότητα στην Κεφαλονιά (1840-1863). Στο: *Κεφαλληνιακά Χρονικά (Αφιέρωμα στον Ακαδημαϊκό Δ.Ζακυθινό)*. Αργοστόλι: Εταιρεία Κεφαλ/κών Ιστορικών Ερευνών, pp. 157-169.

- Μοσχόπουλος Γ. Ν , Μαραβέγια-Κώστα Κ. 2007. *Αργοστόλι, σεισμοί 1953: Το τέλος και η αρχή μιας πόλης*. Κοργιαλένιο Ίδρυμα Κεφαλονιάς επιμ. Αργοστόλι : Κοργιαλένιο Ίδρυμα Κεφαλονιάς.
- Μοσχόπουλος,Γ.Ν. 1985,1988. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΠΑΙΔΕΙΑ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΕΣ. Στο: *Ιστορία της Κεφαλλονιάς (1797-1940)*. Αθήνα: Κέφαλος, p. 498.
- Μοσχόπουλος,Γ.Ν. 2005. *Η παλαιά Κεφαλονιά, Ένας ατελείωτος Αύγουστος*.. Αργοστόλι: ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΕΙΟ ΙΣΤ.&ΛΑΟΓΡ.ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ.
- Μπεριάτου, Παπαευτυχίου, 2018. *Ξηρολιθικές κατασκευές και κτισμένη κληρονομιά*, Κεφαλονιά: Ίδρυμα Κεφαλονιάς και Ιθάκης, Διεθνής Εταιρεία για τη Διεπιστημονική Μελέτη των Ξηρολιθικών Κατασκευών.
- Παπαντωνίου, Σακαλή, 2005. *"Υπαίθρια μουσεία και οικομουσεία: Μια προσπάθεια οριοθέτησης"*, στο: Α.Δ. Γεωργόπουλος (επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση : Ο νέος πολιτισμός που αναδύεται.*, Αθήνα: Gutenberg.
- Rentzhog, S. (2007). *Open Air Museums: The history and future of a visionary idea*. Kristianstad: Jamtli Förlag and Carlsson Bokförlag
- Σουρής, 1977. Η σημασία της Κεφαλλωνιάς για τα ελληνιστικά κράτη και τη Ρώμη. *Κεφαλληνιακά Χρονικά. Τόμος Ι*, Ιούλιος, pp. σ. 111-123.
- Τσιτσέλης, 1904 / 1960. *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τ. Ι,τ. 2. Αθήνα: s.n.
- Φακιολάς, 1982. «Ο προπογενής τομέας παραγωγής στα Επτάνησα (1386-1864)». Λευκάδα, Εταιρεία Αευκαδικών Μελετών.
- Φιλάρετος, 1975. ΞΕΝΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ. Στο: *ΞΕΝΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ 1821-1897*. s.l.:Επικαιρότητα, p. 368.
- Φιλιππίδης, 2019. *Ανώνυμη Αρχιτεκτονική. Μια άρρηκτη παρουσία*. ΠΙΟΠ επιμ. s.l.:ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΟΜΙΛΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ.
- Φοίτος , Damboldt, 1985. *Η χλωρίδα της νήσου Κεφαλληνίας*. — *Βοτανικά Χρονικά 5*, Πάτρα: Εργαστήριο Βοτανολογίας Πανεπιστημίου Πατρών .
- Φωκάς - Κοσμετάτος, 1962/2010. *Κεφαλληνιακά Β΄ Αρχιτεκτονικά*, Αθήνα : Επανεκδοση-χορηγία της ΤΕΔΚ-ΚΙ.

